

KATALUNA ESPERANTISTO*

* Llengua internacional i drets lingüístics

NÚMERO 366 (132) · DESEMBRE 2016

**Prenoms en esperanto:
formes, conjunts, relacions**

**La bellesa de les dones i el pes
ideal de la síllaba en esperanto**

**L'ortografia txuvaixa
en els anys vint i trenta:
un exemple dels canvis en la
política lingüística soviètica
i les seves conseqüències**

Kataluna Esperantisto és una publicació anual en català de l'Associació Catalana d'Esperanto sobre els drets lingüístics, les llengües de relació internacional, les llengües minoritzades i la història i actualitat de l'esperanto i de les llengües planificades.

Edita: Associació Catalana d'Esperanto
Apartat 1008
08200 Sabadell
www.esperanto.cat
info@esperanto.cat

Redactors: Hèctor Alòs i Font, Xavier Alcalde i Villacampa

Correcció lingüística: Josep Enric Peres i Blesa

Composició: Ferriol Macip i Bonet

ISSN de l'edició en paper: 2014-8364

ISSN de l'edició electrònica: 2014-8372

Dipòsit legal: B-27362-1982

La revista i l'entitat editora no comparteixen necessàriament les opinions que expressen els articles signats.

Tots els articles estan subjectes a llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>). Està permès de reproduir-los i distribuir-los, sempre que es faci sense afany de lucre i se'n reconegui explícitament els autors, i l'Associació Catalana d'Esperanto com a editora.

Imprès a: Recordgraf, C/ Mandoni, 08004 Barcelona

KATALUNA ESPERANTISTO*

LLENGUA INTERNACIONAL I DRETS LINGÜÍSTICS

NÚM. 366 (132) · DESEMBRE 2016

Jesus Moinhos Pardavila

► **Prenoms en esperanto:
formes, conjunts, relacions** 3

Nicolau Dols

► **La bellesa de les dones i el pes ideal
de la síl·laba en esperanto** 14

Hèctor Alòs i Font

► **L'ortografia txuvaixa en els anys
vint i trenta: un exemple dels canvis
en la política lingüística soviètica
i les seves conseqüències** 24

Foto de la portada: Monument a Feliks Dzierżyński en el centre de Xupaixkar, davant la seu del Servei Federal de Seguretat, antigues KGB, NKVD i Txekà.

Guia de conversa català-esperanto

Amb les seves explicacions, estructures, models de frases, resum gramatical i vocabulari, aquesta guia de conversa és l'eina imprescindible per a aquelles persones que volen iniciar-se en el coneixement de la llengua i el món esperantistes d'una manera pràctica.

L'autor fa molts anys que és esperantista, membre de l'Associació Catalana d'Esperanto i ha participat en nombrosos congressos i trobades nacionals i internacionals.

Escrita en un llenguatge directe, desenfadat i amb tocs d'humor, aquesta obra inclou frases i vocabulari que altres guies de conversa mai no gosaven presentar.

No recomenada per a infants.

Més informació a info@esperanto.cat

PRENOMS EN ESPERANTO: FORMES, CONJUNTS, RELACIONS

Jesus Moinhos Pardavila*

En totes les comunitats de llengua hi ha noms individuals per a les persones. Sovint es parla del sistema antroponímic d'una llengua. Aquest sistema antroponímic està basat en la història de la comunitat de llengua en qüestió i evoluciona al mateix temps que ella. Tot i això, la comunitat esperantòfona no compta amb una història gaire llarga. D'aquí sorgeix la pregunta de si existeix un sistema antroponímic en esperanto.

El treball present es planteja aquesta pregunta com a punt de partida i intenta de trobar-hi resposta.

* Jesus Moinhos Pardavila és professor d'idiomes i traductor. Actualment és co-redactor de la revista literària en esperanto *Beletra Almanako* i estudiant del curs de postgrau d'estudis interlingüístics a la Universitat de Poznań (Polònia).

Aquest article fou publicat a la revista *Język. Komunikacja. Informacja. Language. Communication. Information* 10, 2015, p. 140–154.

A la memòria del professor Zbigniew Galor (1952-2017)

Traducció: Hèctor Alòs i Font

RESUM

Aquest article estudia l'existència d'un sistema antroponímic en esperanto. En primer lloc, l'autor arreplega un corpus format per prenom donats per alguna raó lligada a l'esperanto. L'anàlisi posterior del corpus demostra que no tots els casos van tenir lloc en el si de la comunitat de llengua esperantista i que hi havia més casos de noms femenins que de masculins. Un estudi taxonòmic permet la classificació en diferents conjunts, els quals es comparen amb la situació en altres llengües. Dos d'aquests conjunts, els prenom motivats culturalment (i les seves subdivisions) i els motivats per la natura, mostren una distribució diacrònica. Finalment, l'autor estudia les estratègies en l'assignació de noms en el si de la comunitat esperantòfona i el paper que hi té la lleialtat lingüística i descriu les diferències regionals a l'hora de posar noms.

Paraules clau: prenom, esperanto, antroponímia, corpus, diacrònic, lleialtat lingüística, projecte parental

ANTAŬNOMOJ EN ESPERANTO: FORMOJ, ENSEMBLOJ, RILATOJ

RESUMO

Tiu ĉi artikolo esploras la ekziston de antroponimia sistemo en Esperanto. Unue la aŭtoro kolektadis korpuson konsistantan el Esperanto-motivitaj nomoj. Posta analizo de la korpuso montris, ke ne ĉiuj kazoj lokiĝis en la esperanta lingvokomunumo, kaj ke estas pli da kazoj de inaj nomoj ol de viraj. Taksonomia studo ebligis klasifikon en plurajn ensemblojn, kaj tio estis komparita kun la situacio en aliaj lingvoj; du el tiuj ensembloj, nome la kulture motivitaj nomoj (kaj ties subdividoj) kaj la nature motivitaj nomoj, montris diakronian distribuon. Fine, la aŭtoro studas la strategiojn en nomdonado ene de la esperanta lingvokomunumo kaj la rolon ludatan en ĝi de lingva lojaleco, kaj priskribas la regionajn diferencojn en nomdonado.

Ŝlosilaj vortoj: antaŭnomoj, Esperanto, antroponimio, korpuso, diakrona, lingva lojaleco, gepatra projekto

NOMES EM ESPERANTO: FORMAS, CONJUNTOS, RELAÇÕES

RESUMO

Este artigo estuda a existência de um sistema antroponímico em esperanto. Em primeiro lugar, o autor elabora um corpus formado por prenomes dados por alguma razão relacionada com o esperanto. A análise posterior do corpus demonstra que nem todos os casos têm lugar no seio da comunidade de língua esperantista e que há mais nomes femininos que masculinos. Um estudo taxonómico permite a classificação em diversos conjuntos, os quais são comparados com a situação noutras línguas. Dous destes conjuntos, os prenomes motivados culturalmente (e as suas subdivisões) e os motivados pola natureza, evidenciam unha distribución diacrónica. Finalmente, o autor traí à tona as estratégias de nominação no seio da comunidade esperantófono e o papel que tem a lealdade lingüística, e descreve as diferéncias regionais na nominação.

Palavras-chave: prenomes, esperanto, antroponímia, corpus, diacrónico, lealdade lingüística, projeto parental

1. MARC TEÒRIC I DEFINICIONS ASSOCIADES

El marc conceptual en què es desenvolupa aquesta investigació és l'antroponomàstica, branca de l'onomàstica, la disciplina que estudia els noms propis. L'antroponomàstica se circumscriu als noms propis de persona. Aquest treball se centra en l'existència d'un sistema antroponímic en esperanto des d'un punt de vista que es pot emmarcar dins la lingüística i la sociolingüística.

Dos són els termes principals utilitzats en els enfocaments filològics de la complexitat dels noms personals: *corpus antroponomàstic* (o usant l'hiperònim: onomàstic) i *sistema antroponomàstic*. Un *corpus* és una recopilació per a analitzar, mentre que el terme *sistema* implica l'existència d'una organització interna que li dona forma.¹

A més, utilitzo el terme de *comunitat de llengua* per a designar un grup de persones, el principal tret del qual és l'ús d'una llengua compartida (Ruiz i San Pascual, Sanz i Ribelles i Solé i Camardons 2001²).

Els sistemes onomàstics de les llengües nacionals no són immutables. El seu canvi constant ve determinat per paràmetres espaciotemporals. Per altra banda, els noms propis són fenòmens socials i depenen més de factors extralingüístics que els noms comuns: són regulats per lleis socials i històriques (Habibli 2011).

Manquen estudis sobre els costums en la tria dels noms dels fills entre els esperantistes, la qual cosa ha implicat la necessitat de consultar principalment fonts externes a l'esperanto. Des d'aquest punt de vista han resultat especialment interessants per a documentar-se articles especialitzats sobre l'onomàstica en altres llengües. Per exemple, Boullón i Tato (1999) recullen informacions sobre la formació del sistema gallec de noms de persona i en presenten les dades cronològicament. A continuació fan conèixer les tendències actuals en l'assignació de nom. En un treball posterior Boullón (2007) se centra en l'elecció de noms a Galícia al final del segle passat i analitza les fonts per a renovar els noms, cosa que fa llum en el tema d'aquest estudi. Altres treballs sobre sistemes onomàstics en altres llengües han completat els articles mencionats. Per raons de disponibilitat, a més de treballs gallecs, també altres de romanesos han estat una important font d'informació.

1 Definició de sistema segons el *Nova Plena Ilustrita Vortaro* (el diccionari de referència de l'esperanto — N. del trad.): “4. Complex, disposició de coses diverses, però anàlogues, o parts en un tot organitzat”.

2 Els autors afegeixen que la definició s'escau només per a llengües naturals definides històricament (és a dir, en contrast amb les llengües artificials, per a les quals no accepten l'existència d'una comunitat de llengua). Aquest detall no s'ha considerat en aquest treball.

A mesura que la investigació anava es-
tenent-se, altres treballs s'han mostrat
útils, com el de Watanabe (2009) sobre la
política lingüística en l'assignació de nom
al Japó o els estudis de Saarelma (2009)
i Neethling (2000) sobre noms a Àfrica.

sobretot a Europa (Corsetti 2004, In-
ternacia Familio).

- c. Trobar persones amb noms vinculats
a l'esperanto només en el si de la co-
munitat lingüística esperantista.

2. CONSIDERACIONS PRÈVIES I HIPÒTESIS

En la fase inicial de la investigació s'han
tingut en compte els següents fets:

1. L'estudi dels noms en esperanto ha
d'afrontar el fet que els parlants
d'esperanto estan disseminats en
molts països i continents, cosa que no
facilita la recollida de dades.
2. Això també significa que falten re-
gistres de noms, els quals consti-
tueixen una referència important
en altres estudis onomàstics. Tam-
bé falten departaments univer-
sitaris d'onomàstica que tractin
l'antroponomàstica de l'esperanto.
3. Per altra banda, no hi ha una legis-
lació unitària que reguli l'assignació
de nom. Les lleis canvien d'un país a
altre, la qual cosa pot condicionar els
resultats de la investigació.
4. L'existència de diferents orígens so-
cioculturals pot crear barreres per a
la investigació; és, per tant, important
aclarir els objectius de l'enquesta als
informants.

Alhora cal esperar:

- a. Trobar un corpus antroponímic es-
tructurats d'una manera anàloga als
sistemes existents en les llengües
nacionals, tant diacrònicament com
localment.
- b. Trobar només o sobretot informants
europeus. Donar noms relacionats
amb l'esperanto als fills pot estar lli-
gat al fenomen de l'ús de la llengua
dins de la família i, consegüentment,
als "esperantistes de naixement".
Aquesta mena de famílies existeixen

3. PROCEDIMENT

A partir d'aquestes consideracions
prèvies i hipòtesis he estudiat els costum-
s de com es posen noms als fills en la
comunitat de llengua esperantista. He
triat un conjunt de diferents mètodes
d'investigació, com ara entrevistes indi-
viduals orals, qüestionaris individuals,
estudi de casos i l'estudi de la bibliogra-
fia (revistes, llibres, articles, pel·lícules).
Considerant la vastitud de l'àrea geo-
gràfica en què s'enquadra aquest estudi,
internet ha resultat molt útil; ha permès
el contacte directe amb informants i la
recerca de casos mitjançant les xarxes
socials *online* (Facebook) i grups de cor-
reu electrònic (*Denask, Esperanto en To-
golando, Iberia esperantistaro*).

La principal tècnica utilitzada per a les
entrevistes orals individuals ha estat
l'anomenada *bola de neu*: vaig començar
per un petit nombre de casos, els quals
van portar a d'altres de manera que el
conjunt es va anar ampliant. Vaig garantir
als entrevistats i enquestats un anonimat
absolut. Tot i això, un coneixement bàsic
de la vida de l'informant pot ajudar a ob-
tenir millors resultats. Quan la persona en
qüestió ja no tenia relació amb l'esperanto
o mai no n'havia tingut, vaig preferir diri-
gir-m'hi en una altra llengua per permetre
una interacció neutral, que no semblés
agressiva. El corpus s'ha confegit entre se-
tembre de 2014 i juny de 2015.

Un paràmetre clau per a triar els noms
de l'estudi era la motivació. Per a Nau-
mann (1987) "els noms propis, almenys
en el moment de la seva aparició, estan
més o menys motivats"; si l'esperanto és
una de les raons de la tria del nom (per-
què el nom té un significat en esperanto
o està motivat per la cultura esperantis-
ta), aquest nom ha entrat en el corpus
d'estudi. Amb aquest criteri he volgut de-
fugir coincidències degudes a l'atzar.

***Manquen estudis
sobre els costums
en la tria dels noms
dels fills entre els
esperantistes,
la qual cosa ha
implicat la necessitat
de consultar
principalment fonts
externes a l'esperanto***

***Els sistemes
onomàstics de les
llengües nacionals
no són immutables.
El seu canvi constant
ve determinat
per paràmetres
espaciotemporals. Per
altra banda, els noms
propis són fenòmens
socials i depenen
més de factors
extralingüístics que
els noms comuns:
són regulats per lleis
socials i històriques***

Per tant, les preguntes (als portadors dels noms, als seus pares o als seus fills) tenien per objectiu recollir informacions sobre si l'esperanto va influir en l'elecció del nom, així com sobre el nom complet oficial, el sexe i l'any de naixement de la persona conernida.

En l'estudi van considerar-se:

- A Lloc. Tots els països on hi ha esperantistes amb qui es pot contactar. Vaig enviar avisos sobre la investigació a diferents associacions esperantistes nacionals o especialitzades dels cinc continents.
- B Temps. En el marc del lèxic d'una llengua, fins i tot en comparació amb altres camps de l'onomàstica, els prenomes constitueixen una àrea especialment sensible a canvis culturals (Boulón i Plaza 1999). Per això el sistema antroponímic d'una llengua

es basa en la història de la comunitat de llengua donada i evoluciona al mateix temps que aquesta. Segons aquesta perspectiva, he concebut aquest estudi com a diacrònic perquè la possibilitat d'un aspecte temporal resultava molt interessant per a completar els resultats basats en exemples actuals.

- C Sexes. El treball no ha tingut una orientació per sexes i inclou noms tant masculins com femenins.
- D Formes. Per als objectius de l'estudi actual he considerat substantius individuals, fins i tot quan formaven part d'unitats lèxiques compostes. Per altra banda, quan les diferències entre diferents noms eren mínimes o es devien a regles d'una llengua nacional particular (sense que deixés de permetre la seva pronunciació en esperanto), s'han agrupat sota una única entrada: *Esperantina*, *Espe-*

rantyna. Igualment, si el nom va ser registrat oficialment d'acord amb l'ortografia de la llengua oficial local s'ha inscrit en el corpus en aquesta forma: *Stella*, *Wanda*.

- E Oficialitat. S'han acceptat només prenomes oficials. Hipocorístics com *Bela* (d'*Isabella*), esperantitzacions com *Antono* o transformacions com *Novulo* (a partir de la forma que apareix en documents oficials: *Nobuo*) no han estat incorporats al corpus.

3. RESULTATS I DISCUSSIÓ

En les taules següents es mostren els noms de persona recollits en l'estudi present, classificats per sexe, freqüència, país i dècada. En total he trobat 88 individus. La taula de noms femenins conté 42 ítems:³

3 En el casos de trasllat de país, en la casella *Països* només he registrat el país de naixement.

Taula 1. Prenoms femenins motivats per l'esperanto en el període 1887-2015

Núm.	Noms femenins	Freqüència	País	Dècada
1	Aminda	3	Suècia Togo Itàlia	1980 1990 2000
2	Esperantina Esperantyna	3	Bulgària Polònia Polònia	1920 1950 1940
3	Mirinda	3	Suècia Benín Togo	1990 1990 2010
4	Vera	3	Alemanya Itàlia Espanya	1960 2000 2010
5	Benata	2	Països Baixos Togo	1950 1990
6	Flora	2	Espanya França	2000 2000
7	Linda	2	Txecoslovàquia Hongria	1980 1980
8	Maja	2	Iugoslàvia Alemanya	1970 2010
9	Milda	2	Argentina Nova Zelanda	1940 1990

10	Suna	2	Canadà Alemanya	1950 2000
11	Altina	1	Benín	2010
12	Ami	1	Togo	1990
13	Amindas	1	Togo	1990
14	Beatrico	1	Brasil	1950
15	Belonia	1	França	1980
16	Benita	1	Togo	2010
17	Brila	1	Canadà	1960
18	Danka	1	Iugoslàvia	1970
19	Dia	1	Benín	2000
20	Donita	1	Països Baixos	1950
21	Esperanto ¹	1	Romania	1900
22	Etelka	1	Països Baixos	1970
23	Etulo	1	Togo	2000
24	Feina	1	Unió Soviètica	1920
25	Feliça	1	Països Baixos	1950
26	Florida	1	Benín	2010
27	Frida	1	Alemanya	2010
28	Idea	1	Benín	2000
29	Ina	1	Polònia	1960
30	Ino	1	Alemanya	1910
31	Klara	1	Alemanya	2000
32	Kristina	1	Colòmbia	1970
33	Lilia	1	Brasil	1950
34	Luma	1	França	2000
35	Lumo	1	Japó	1980
36	Marta	1	Portugal	1990
37	Meva	1	França	1990
38	Sana	1	Japó	1980
39	Serena	1	Itàlia	1960
40	Stella	1	Noruega	1960
41	Venko	1	Togo	2000
42	Wanda	1	Països Baixos	1970

1 *Maria Esperanto* va ser el nom complet

La taula amb els noms masculins és més reduïda i conté només 24 ítems:

Taula 2. Prenoms masculins motivats per l'esperanto en el període 1887-2015

Núm.	Noms masculins	Freqüència	País	Dècada
1	Esperanto	3	Brasil (2) Espanya (1)	? ² 1910
2	Ludoviko	3 ³	Països Baixos Estats Units Colòmbia	1930 1960 1970
3	Alko	2	Canadà Hongria	1950 1970
4	Espero	2	Països Baixos Togo	1950 2000
5	Kai	2	Suïssa Japó	1980 1990
6	Roberto	2	Països Baixos (2)	1930 (2)
7	Amato	1	Països Baixos	1930
8	Atuto	1	Japó	1970
9	Bennato	1	Països Baixos	1970
10	Ernesto	1	Colòmbia	1970
11	Fidel	1	Suïssa	1980
12	Fidul	1	Benín	2000
13	Gravul	1	Benín	2000
14	Holdo	1	Alemanya	1910
15	Ideal	1	França	1980
16	Johano	1	Països Baixos	1930
17	Kamilo	1	Colòmbia	1970
18	Kanto	1	Japó	1960
19	Karlo	1	Brasil	1960
20	Lariko	1	Hongria	1980
21	Libereso	1	Itàlia	1925
22	Pregghi	1	Togo	1990
23	Samideano	1	Itàlia	1970
24	Zamenhof	1	Brasil	1950

2 Es tracta de pare i fill, tots dos nascuts en la primera meitat del segle xx.

3 En la investigació va aparèixer un altre *Ludoviko* a Colòmbia. Es tracta, però, d'una esperantització feta en edat adulta del nom en la llengua local. Per aquest fet no s'ha inclòs en les dades.

3.1. PERTINENÇA A LA COMUNITAT DE LLENGUA ESPERANTISTA

Tot i que en gairebé tots els casos els portadors dels noms són o han estat persones pertanyents a la comunitat de llengua esperantista, n'hi ha alguns en què això no succeeix: *Samideano*, *Zamenhof* i dos *Esperanto*.

3.2. SEXES

Es pot constatar un nombre més elevat de noms femenins que de masculins (gràfic 1). Cal relacionar-ho amb el fet que la tria de noms per als nois és més conservadora en algunes comunitats de llengua. El nom que es dona a les nenes és considerat *menys important* que el que es posa als nens, per la qual

cosa es deixa més espai a la fantasia. Noms inventats s'atribueixen sobretot a les noies, cosa que eixampla la gamma de noms que es té a disposició; això va succeir especialment al final del segle xx (López Franco 2009). Així, en el corpus estudiat el 63% dels noms són femenins i el 36% masculins. Els percentatges en funció del nombre de portadors són els mateixos.

3.3. TAXONOMIA. CRONOLOGIA

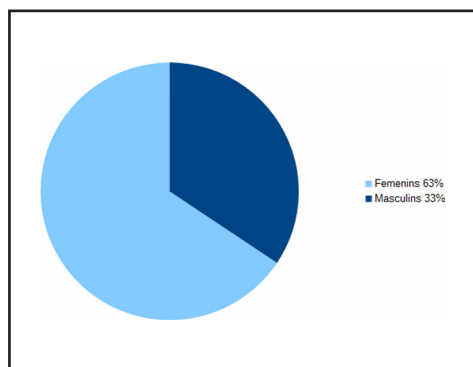
Segons els exemples de diferents autors (com Boullón 2007, Morărașu i Drugă 2011, Raátz 2008 i altres) es pot presentar una classificació taxonòmica del corpus recollit. En alguns casos la divisió no resulta senzilla i els noms poden pertànyer alhora a diferents categories:

1. Noms cristians europeus tradicionals: *Beatrico, Marta, Klara, Kristina; Ernesto, Johano, Kamilo, Karlo, Roberto*. Es tracta dels anomenats *noms del calendari*, que estan recollits en els diccionaris de definicions de l'esperanto (PIV, NPIV).
2. Altres noms cristians: *Benata, Benita, Dia* ('divina'), *Bennato, Pregħi* ('pregar'). Els noms cristians han esdevingut menys corrents en les societats occidentals, cada vegada més laiques, a partir de la segona meitat del segle xx (López Franco 2009), la qual cosa comporta l'extensió de l'ús de noms pertanyents a altres categories, sobretot a Europa.
3. Noms provinents de la cultura esperantista (gràfic 2). Formen un subgrup a part en el seu si els noms amb l'arrel *esper-*: *Espero, Esperanto* i *Esperantina* (amb la variant polonesa *Esperantyna*). Altres són *Zamenhof, Ludoviko, Stella, Samideano* ('correligionari, company')⁴, *Ideal, Venko* ('victòria') i *Wanda* (nom d'una nora

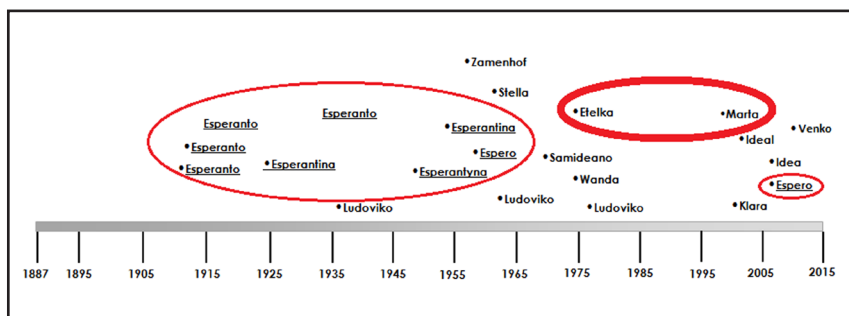
4 Durant dècades, apellació que sovint es donaven els esperantistes entre ells (Nota del trad.).

Esperantina Tričkova, Bulgària, 1925

Gràfic 1: Percentatge de noms femenins i masculins en el corpus d'estudi

Gràfic 2. Cronologia de les aparicions de noms motivats per la cultura. Les línies fines contenen el subgrup dels noms amb l'arrel *esper-*; la línia gruixuda conté el subgrup dels noms motivats per la literatura

de Zamenhof). Aquest conjunt mostra els primers noms específicament esperantistes amb dues aparicions de la forma *Esperanto* tan aviat com en 1909 i 1910. Tot i que inicialment s'utilitzava el nom *Esperanto* com a epicè (gràcies a la composició amb substantius femenins: *Maria Esperanto*), alguns anys després va aparèixer el nom inventat *Esperantina*, forma femenina que tingué un cert èxit. El subgrup va ser productiu fins als anys cinquanta del segle xx, quan aparegué per última vegada la forma suavitzada *Espero*. Només a l'inici del segle XXI he registrat un altre cas (altra vegada *Espero*) a l'Àfrica occidental, sense lligam a les aparicions anteriors. El cas de *Fidel* és dubtós, ja que, tot i que, segons els pares, van triar aquest nom entre altres coses perquè Fidel Castro va intervenir en el Congrés Internacional d'Esperanto a l'Havana (1990), la vinculació amb aquesta categoria de noms és discutible.

Un segon grup més petit, el formen noms que provenen de la literatura: *Etelka* (nom d'un personatge de la novella *El califa cigonya* de Mihály Babits, la traducció a l'esperanto de la qual feta per Károly Bodó el 1929 fou un èxit⁵) i *Marta* (títol d'una famosa novella d'Eliza Orzeszkowa, traduïda per Zamenhof el 1910). La literatura va aparèixer tard com a motivació per als noms, només en els anys setanta del segle passat.

Cal remarcar que sistemes onomàstics d'altres llengües compten també amb prenom amb motivacions comparables. Així, hi ha noms provinents de la literatura, la història i la mi-

tologia en el sistema onomàstic gallec (femenins: *Rosalía, Ultraia, Suevia, Noega, Celtia*; masculins: *Breogán, Artai*) i en el romanès (femenins: *Doina* 'balada'; masculins, apareguts ja en el segle XIX: *August, Aurelian, Decebal, Octavian, Tiberiu, Traian*).

4. Noms motivats per la natura. La seva aparició és relativament tardana i es concentren especialment en les darreres dècades. Cal mencionar que alguns d'aquests s'han registrat més d'una vegada, la qual cosa pot mostrar un arrelament sòlid. Poden assenyalar-se tres subgrups:

Llum: *Lumo* ('llum'), *Luma* ('luminosa'), *Suna* ('solar, assolellada')⁶

Flora: *Flora* ('floral'), *Florida* (de *florido*, 'fill -a d'una flor'), *Lariko* ('làrix'), *Lilia* (de *lilio*, 'lliri'), *Maja* (de *majo*, 'maig').

Fauna: *Alko* ('ant'), *Meva* (de *mevo*, 'gavina').

Com en esperanto, en sistemes antroponomàstics europeus el subgrup de la flora és el més estès i ampli entre els noms motivats per la natura, generalment amb noms de flors lligats culturalment a la idea de *dona*. Una excepció en esperanto és el nom masculí *Lariko*, nom d'arbre amb equivalents semblants com el castellà *Olmo* 'om' i els romanesos *Codruț* 'bosquet' (i la seva forma femenina *Codruța*) i *Crenguța* 'branqueta'.

6 Compareu amb els noms gallecs *Estrela* 'estrella', *Luz* 'llum' i *Sol* 'sol', els romanesos *Luminița* 'lumeta' i *Steluța* 'estrelleta', o els castellans *Estrella* 'estrella', *Lucero* 'estrella', *Luz* 'llum' i *Sol* 'sol' (Mora Monroy 1976), tots ells femenins. En la Turquia del segle XIX van aparèixer diferents noms amb el significat de 'llum' provinents de l'àrab segons la coneguda metàfora sobre la llum en la renaixença nacional, intel·lectual i personal d'aquell temps: *Nuri* 'la meva llum', *Ziya* 'llum', *Şemsi* 'solar' kaj *Enver* 'luminós' (Gürpınar 2012). En esperanto la forma *Ste(I)* la té una altra motivació, la cultural.

A més, hi ha el subgrup faunístic amb noms que no són habituals en les llengües indoeuropees (*Meva* i *Alko*).

5. Noms que signifiquen trets del portador. Es basen en trets del nounat o bé són noms augurals, segons la dita llatina *nomen est omen* 'el nom és un presagi'. Efectivament, la idea que hi ha un vincle entre el nom i el qui el porta existeix des de sempre en moltes cultures (Zăbavă 2008). Així es pot trobar: *Altina* (d'*alta* 'alta'), *Aminda* ('digna de ser estimada'), *Amindas* ('és digna de ser estimada'), *Atuto* ('atot, trumfo'), *Belonia* (de *belo*, 'bellesa', i *nia*, 'nostra'), *Brila* ('brillant'), *Danka* ('agraïda'), *Etulo* ('petit'), *Feina* (de *feino*, 'fada'), *Feliça* ('feliç'), *Fidul* ('confiat'), *Frida* ('freda', segons l'explicació dels pares, perquè va néixer a l'hivern), *Gravul* ('persona important'), *Ina* ('femenina'), *Ino* ('dona, femella'), *Linda* ('bonica'), *Milda* ('delicada, suau'), *Mirinda* ('meravellosa'), *Sana* ('sana'), *Serena* ('serena'), *Vera* ('certa, vera'). Alguns d'aquests noms, com *Aminda*, *Amindas*, *Mirinda*, estan basats en noms ben coneguts, ja que existeixen en el sistema onomàstic anglès, que està de moda en les últimes dècades: *Amanda*, *Miranda*. En relació amb la natura d'*Ina*, *Ino*, cal recordar que el nom cristià *Andreo*, conegut internacionalment (*Andreu/Andrew/André/Andrés/Andreas*), etimològicament també significa un sexe: deriva del grec *anēr*, *andrós* 'home'.

6. Noms específicament creats en esperanto escurçant altres noms: *Holdo*, afèresi del nom alemany del pare, *Reinhold*. Aquest és l'únic exemple d'aquesta categoria, la dels hipocorístics, força productiu en els sistemes gallec (*Catuxa, Maruxa, Sabela, Xela; Xan, Xandre, Xaquín*; Boullón 2007, 2008) i romanès (*Anița/Anuța; Dorel, Costel, Ionuț, Nicu, Sandu, Vlad*; Felecan 2010,

5 *El califa cigonya* és una de les traduccions a l'esperanto més famoses i influents. Sobre aquesta Totsche afirmà que "poques traduccions han rebut tantes ressenyes favorables, també l'Acadèmia [de l'Esperanto] la va lloar" (Totsche 1932). Valén (2004) considera que és "una traducció impressionant per al seu temps".

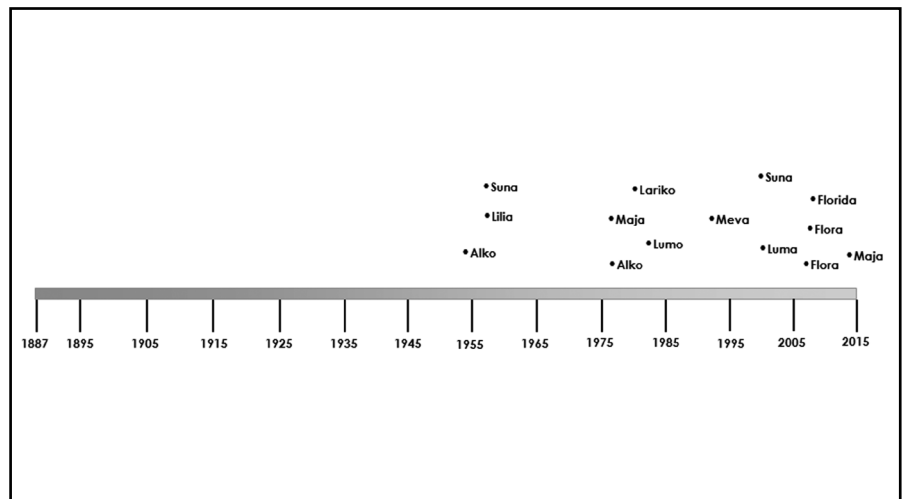
Trebeş 2014). En aquestes dues llengües els hipocorístics són una manera de renovar el repertori de noms oficials per mitjà dels recursos propis i, tot i que es tracta d'un procediment existent des de l'edat mitjana, és especialment utilitzat des del final del segle xx (no pas, però, en esperanto).

L'abandonament a gran escala dels noms tradicionals a Europa en la segona meitat del segle xx és un fenomen a bastament estudiat (Kohlheim 1999) i també es pot constatar en els exemples en esperanto. En aquest cas, els noms tradicionals, és a dir els formats per l'arrel *esper-*, s'estenen fins al decenni dels cinquanta, i són llavors substituïts per noms allusius a la natura, als quals posteriorment s'afegeixen noms d'origen literari. Alhora els noms motivats per la cultura, en general, constitueixen un nucli estable fins avui dia. Al seu torn, els noms que signifiquen trets del portador existeixen ben d'hora (*Ino*, 1910), però estan especialment concentrats en el període que va des del decenni dels setanta del segle xx fins ara.

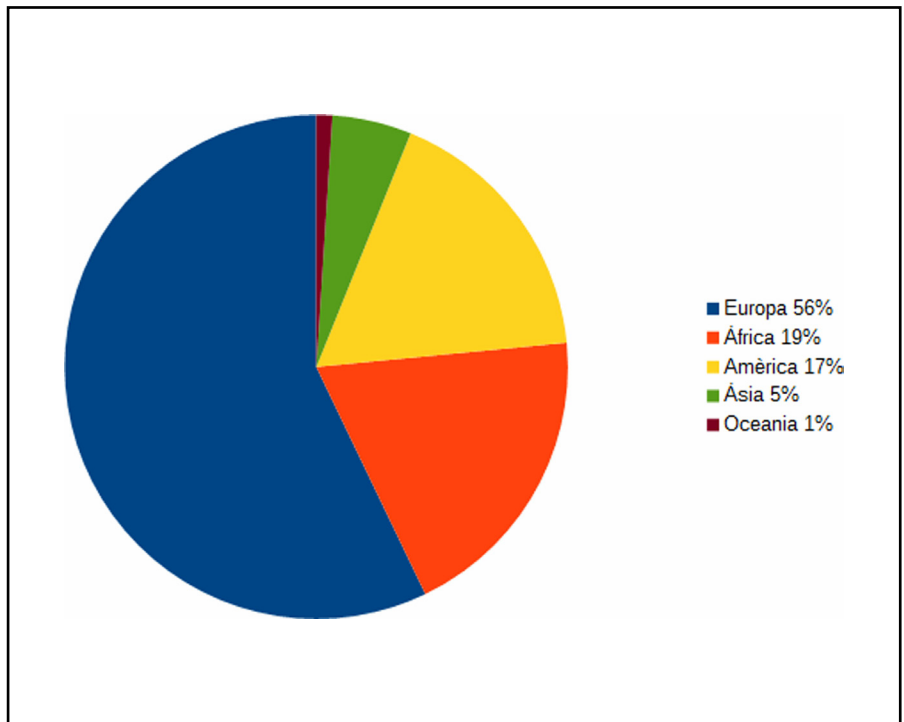
3.4. ESTRATÈGIES EN L'ASSIGNACIÓ DE NOMS

Un altre aspecte que cal mencionar està relacionat amb allò que Offroy anomena el *projecte parental* en l'elecció del nom o, altrament dit, com l'elecció d'un nom pot condicionar la vida del fill o filla (López Franco 2009). Si ensenyar esperanto als propis fills es considera una forma extrema de *lleialtat lingüística* (Fiedler 2012), també donar un nom en esperanto pot ser considerat així. Des d'aquest punt de vista, cal mencionar dues estratègies que intenten no comprometre el plançó per l'elecció del nom:

- a Elegir un nom en esperanto que existeixi també en el sistema antroponímic de la llengua local o en el de llengües properes culturalment. D'aquesta manera s'evita que el fill o filla estigui

Gràfic 3: Cronologia de l'aparició dels noms motivats per la natura

Gràfic 4. Percentatge d'individus per continent en el corpus d'estudi

indestriablement lligat a la llengua esperanto, no se li imposa la llengua i es facilita que un trencament eventual de la lleialtat lingüística en el futur no es compliqui per l'elecció del nom. N'hi ha bastants exemples, com *Flora*, *Linda*, *Maja*, *Vera*, i d'altres com *Danka*, *Klara*, *Marta*, *Serena*; *Ernesto* i *Roberto*.

- b Elegir un nom doble, triple o múltiple, és a dir una unitat lèxi-

ca composta. Això permet el canvi de nom si el fill o filla no vol ser anomenat més pel nom en esperanto. Un exemple paradigmàtic, molt primerenc, és el llarg nom *Francisco de Asís Teodosio Esperanto*, d'Espanya (*Kroniko/Crònica* 2010), però se'n poden trobar altres casos en diferents països. En total, en el corpus estudiat s'han calculat 27 casos d'unitats lèxiques compostes, el 33% dels individus.

3.5. FORMES

Com s'ha dit, alguns noms s'han adaptat a les regles de la llengua local: *Esperantyna*, *Stella*. El cas de *Libereso* és una mica especial: adaptar a l'ortografia de l'italià implicaria la forma "Liberezo", perquè *Libereso* sona [libe'rezo] en italià. I, tot i que l'informant (en aquest cas el portador del nom) assegura que el seu pare era esperantista i li va donar un nom en esperanto, potser no és casualitat que la forma coincideixi amb la paraula 'llibertat' en ido.

Per altra banda, cal remarcar el canvi de categoria gramatical d'alguns dels noms estudiats. En el corpus no sols apareixen noms *substantius* (masculins, acabats en -o) i *adjectius* (femenins, acabats en -a), com és tradicional en esperanto (Kalocsay i Waringhien 1985). Un dels noms deriva d'una conjunció *Kai* (forma adaptada de *Kaj*, 'i', triada per la idea d'unió de la paraula). A Àfrica, a més, també es troben noms amb forma d'infinitius⁷ (*Ami*, 'estimar', *Preĝi*, 'pregar') i de present (*Amindas*, 'és digna de ser estimada').⁸

3.6. ASPECTES REGIONALS

En el corpus els portadors dels noms provenen dels cinc continents (gràfic 4). Una mica més de la meitat són europeus i és notable el nombre d'africans i americans (amb una xifra semblant entre ells), un conjunt reduït d'asiàtics i una presència pràcticament insignificant d'individus d'Oceania.

Les lleis dels estats condicionen l'assignació de noms i en alguns casos impedeixen l'elecció d'un nom en esperanto. Per exemple, hi ha llistes oficials de noms, a les quals els nacionals s'han d'adaptar (Suïssa) o altres

⁷ Potser pel caràcter substantiu de l'infinitiu, el qual pot fer el paper de subjecte, objecte, complement, etc. (Wennergren 2005).

⁸ Potser perquè el present pot tenir el significat d'etern, permanent, tal com el té l'infinitiu (Wennergren 2005).

que contenen els resultats oficials de consultes sobre possibles noms (Portugal). En el Japó des de 1951 està en vigor una llista de prenom, la qual va ser ampliada considerablement el 2004. La política lingüística del Japó decideix quins ideogrames poden ser utilitzats en els documents, incloent-hi els registres de naixements; si els ideogrames d'un nom no són a la llista *jinmeiyō kanji hyō*, aquest pot no ser acceptat. La llista de noms al Japó resulta especialment important actualment, quan es donen noms més en funció de la identitat que es vol per a l'infant que de noms convencionals per a identificar-lo en un grup (Watanabe 2007). Els noms provinents del Japó que apareixen en el corpus d'estudi (*Lumo*, *Sana*, *Kai*, *Atuto*, *Kanto*) són conformes a aquests requeriments. Per exemple, el nom *Atuto* és legal perquè els ideogrames 淳人 que el formen apareixen a la llista oficial. El nom es llegeix en japonès [atʃuto] però el portador i la seva família el transcriuen com *Atuto*, d'acord amb un dels sistemes de transcripció, cosa que permet llegir-lo en esperanto com un nom personal amb significat ('atot, trumfo'). En japonès significa 'persona sincera i honesta'.

En gran part d'Àfrica actualment es troben dos sistemes d'assignació de noms, els quals poden distingir-se en general per la significació dels prenom: el tradicional i l'europeu, que van portar les potències colonials (Saarelma 2009). El sistema tradicional d'assignació va experimentar una puixança en el decenni dels seixanta del segle passat com a conseqüència dels moviments nacionalistes africans. Aquest es caracteritza, a diferència del sistema europeu, per la significació: els noms africans tradicionals tenen una càrrega semàntica, *tenen significat*.

La major part dels noms en esperanto a Togo i Benín que apareixen en el corpus recollit segueixen aquest principi. Segons Saarelma, el significat pot tenir relació amb algun dels aspectes següents:

- les emocions dels pares en el moment del naixement del bebè (*Ami*, *Amindas*, *Etulo*),

- les preocupacions dels pares sobre el futur del noutat (*Altina*, *Idea*, *Mirinda*, *Venko*; *Espero*, *Fidul*, *Gravul*), i la singularitat del nom (*Florida* i, en general, tots els noms en esperanto).

En moltes parts d'Àfrica hi ha el costum de crear noms nous amb els mitjans de la llengua local; per això les possibilitats de la creativitat lingüística quan es dona un nom són àmplies (Neethling 2000). En el cas dels noms en esperanto d'Àfrica es pot remarcar la mateixa directriu, que s'encarna en l'ús dels sufixos *-ind*, *-in*, *-id* i, especialment, del sufix personificador per antonomàsia *-ul*. Per altra banda, noms com *Benata* o *Benita* poden classificar-se com a noms d'origen europeu (més concretament, cristians), tanmateix també tenen significat.

4. CONCLUSIONS

La recollecció i classificació d'un corpus de prenom en esperanto ha demostrat que hi ha persones amb aquests noms no sols a Europa, sinó també en un percentatge alt en altres continents. En general, aquestes persones pertanyen a la comunitat de llengua esperantista, però hi ha algunes excepcions. L'anàlisi mostra que el corpus de noms en esperanto estudiat presenta una organització anàloga a la de sistemes antroponòmics d'altres llengües, amb els quals es pot comparar. Aquests sistemes estan influenciats pel sexe, el moment històric (alguns noms no es consideren apropiats per al moment actual) i la vida futura dels fills (respectant una possible desvinculació de la llengua i la seva cultura). A més, s'hi poden distingir grups i subgrups que reflecteixen diferents tendències, constatables també en les llengües nacionals. Cal notar també l'existència d'agrupacions regionals (Japó, Golf de Guinea), les quals, tot i que comparteixen noms amb altres països, en tenen de propis. Tot plegat, el conjunt de noms en esperanto es mostra com un sistema antroponòmic complex, plenament viu, si bé reduït per les condicions específiques de la comunitat de llengua.

BIBLIOGRAFIA

- Boullón Agrelo, Ana Isabel (2007). "A escolla dos nomes en Galicia a finais do século XX". Dins: Méndez, Luz; Navaza, Gonzalo (eds.). *Actas do I Congreso Internacional de Onomástica "Frei Martín Sarmiento"*. Santiago de Compostela, 2, 3 e 4 de setembro de 2002. Santiago de Compostela: Asociación Galega de Onomástica. Instituto da Lingua Galega, p. 99–114.
- (2008). "Antón, Sabela, Catuxa... De como os hipocorísticos deveñen en nomes". Dins: Brea, M.; Fernández Rei, F.; Regueira, X. L. (eds.). *Cada palabra pesaba, cada palabra medía. Homenaxe ao profesor Antón Santamarina*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, p. 77–93.
- ; Tato Plaza, Fernando (1999). "Personal names in Galicia as a sign of cultural identification: storical scope and current situation". *Onoma* 34, p. 14–44.
- Corsetti, Renato; Pinto, Maria Antonietta; Tolomeo, Maria (2004). "Regularizing the regular: The phenomenon of overregularization in Esperanto-speaking children". *Language Problems and Language Planning* 20 (3), p. 263–273.
- Esperantina Radoslavova Trickova, Vraca 1925. Dins: Bildarchiv Austria. Österreichische Nationalbibliothek. [En línia: <http://www.bildarchiv.austria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=5351666>].
- Feixó Cid, Xosé (2003). *Diccionario Galego dos Nomes*. Vigo: Xerais.
- Felecan, Ovidiu (2010). "Antroponime recente romanice în Maramureș". *Fonetica și dialectologie* XXIX, p. 5–19.
- Fiedler, Sabine (2012). "The Esperanto *denaskulo*. The status of the native speaker of Esperanto within and beyond the planned language community". *Language Problems and Language Planning* 36 (2), p. 69–84
- Gürpınar, Doğan (2012). "What is in a Name? The Rise of Turkic Personal Male Names in Turkey (1908–38)". *Middle Eastern Studies* 48(5), p. 689–706.
- Habibli, R. (2011). "Pragmatic Meaning of Onyms". Dins: Matveeva, Galina G.; Zyubina, Irina A. (ed.). *IV International Conference on Pragmalinguistics and Speech Practices*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, p. 215–217.
- Instituto dos Registos e do Notariado. "Vocábulos Admitidos ou Não Admitidos como Nomes Próprios". [En línia: <http://www.irn.mj.pt/sections/irn/a_registal/registos-centrais/docs-da-nacionalidade/vocabulos-admitidos-ou/>].
- Internacia Familio = *Internacia Familio — Utopio aŭ Realajo. 06–09 julio 1994*. Graz, Aŭstrio (1995). Maribor: Inter-kulturo.
- Kalocsay, Kálmán; Waringhien, Gaston (1985). *Plena Analiza Gramatiko de Esperanto*. Rotterdam: Universala Esperanto-Asocio.
- Kohlheim, Rosa (1999). "The change of cultural values as reflected in modern name-giving in Catalonia". *Onoma* 34, p. 229–248.
- Koopmans-Schotanus, Jelly (2007). *Preĝo por ĉiu Tago*. Poděbrady: Kristana Esperantista Ligo Internacia. [En línia: <<http://keli.chez.com/Preghlibreto%20reta.pdf>>].
- Kroniko/Crónica (1910). *La Suno Hispana* 76, p. 60. [En línia: <<http://www.gazetoteko.com/sh/sh76.pdf>>].
- Jagnjić, Ankica; Tišljar, Krunoslav (directors) (1994). "Kreski kun Esperanto" [enregistrament de vídeo]. Rotterdam: Universala Esperanto Asocio. 39:03 min.
- López Franco, Yolanda Guillermina (2009). "La prénomination à Tlalnepantla de Baz, État de México, au Mexique, tout au long du XXe siècle". Dins: *Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences*. York: York University, p. 688–698.
- Mora Monroy, Siervo Custodio (1976). "Breve estudio sobre apellidos y nombres propios de persona en Colombia". *Thesaurus. Boletín del Instituto Caro y Cuervo* 31 (3), p. 536–560
- Morărașu, Nadia Nicoleta; Drugă, Luminița (2011). "Projecting the ethnic identity of Romanian Gipsy/Roma through contemporary first name-giving practices". *Onoma* 46, p. 77–96
- Naumann, Horst, et al. (1987). *Familiennamenbuch der DDR*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Neethling, S. J. (2000). "An onomastic renaissance: African names to the fore". *South African Journal of African Languages* 20 (3), p. 207–216.
- NPIV = *La Nova Plena Ilustrita Vortaro* (2002). Paris: SAT.
- Raátz, Judit (2008). "Trends in the choice of first names in Hungary since the second half of the 20th century". Dins: Arcamone, Maria Giovanna; De Camilli, Davide kaj Porcelli, Bruno (red.). *XXII Congresso Internazionale di Scienze Onomastiche (28.8–4.9.2005) II*. Pisa: ETS, p. 195–207.
- Ruiz i San Pascual, Francesc; Sanz i Ribelles, Rosa; Solé i Camardons, Jordi (2001). *Diccionari de sociolingüística*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Saarelma, Minna (2009). *African and European anthroponymic systems – similarities and differences*. *Onoma* 44, p. 191–216.
- Totsche, Ludoviko (1932). *De paĝo al paĝo*. Budapest: Literatura Mondo.
- Trebeș, Tatiana (2014). "Tendințe de modernizare a sistemului onomastic tradițional (cu referire la prenumele din orașul Orhei)". *Limba Română* 2, p. 63–69.
- Valén, Antonio (2004). *El esperanto: lengua y cultura*. Santander: MGA.
- Watanabe, Noriko (2009). "Politics of Japanese naming practice: language policy and character use". *Current Issues in Language Planning* 8 (3), p. 344–364
- Wennergren, Bertilo (2005). *Plena Manlibro de Esperanta Gramatiko*. [En línia: <<http://bertilow.com/pmeg/>>].
- Zăbavă, Elena-Camelia (2008). "Onomastica românească sub influența modei lingvistice europene". Dins: *Distorsionări în comunicarea literară și etnofolclorică românească și contextul european*. Iași: Alfa. 393–400.
- (2009). "Sistemul antroponimic oltenesc. Caracteristici generale". *Analele Universității din Craiova. Seria Științe filologice. Lingvistică*. Anul XXXI, nr. 1–2, p. 416–423.

LA BELLESA DE LES DONES I EL PES IDEAL DE LA SÍLLABA EN ESPERANTO

Nicolau Dols*

L'esperanto és una llengua d'accent fix. Cal accentuar-ne la penúltima síl·laba de cada paraula. Igualment, la divisió d'un mot en síl·labes és fàcil en teoria –si no entram en matisos–: hi ha una vocal dins cada síl·laba i una síl·laba per a cada vocal. Exemples d'això darrer són casos com *intervjuo* (“entrevista”), que es divideix en síl·labes com in.ter.vju.o atès que /u/, /o/ són vocals i /j/ és consonant¹, o *unuaj* (“primers”), que es divideix com u.nu.aj. Alguns parlants experimenten dificultats tant pel que fa a la posició de l'accent com pel que fa a la pronúncia

de grups amb vocal alta (són la /u/ i la /i/) i gradual (són les consonants /j/ i /w/, ortografiades en esperanto <j> i <ŭ>) i emeten pronúncies que no són les esperades. En aquest article revisam tres pronúncies anòmales, i tanmateix reals, com són (1) el desplaçament de l'accent, (2) la simplificació per fusió del grup vocal + gradual, i (3) l'intercanvi de categories entre vocals altes i graduals. El tractament a què sotmetem aquestes tres pronúncies, basat en la Teoria de l'Optimitat, ens permet afirmar que el detonant de les tres és el mateix, la gestió de l'accent, encara que no necessàriament les tres coincideixin en els mateixos parlants. És fàcil atribuir aquestes pronúncies a la influència sobre l'esperanto de les altres llengües parlades per aquells qui les emeten. En qualsevol cas, aquest article només pretén ser descriptiu des de la teoria.

EL DESPLAÇAMENT DE L'ACCENT

“La beleco de la virinoj estas kantita de la poetoj de la estinteco” [“La bellesa de les dones fou cantada pels poetes del passat”] és una frase ben construïda, amb un missatge una mica sexista. Avui ens semblaria preferible “La beleco de la homaro estas kantita de la gepoetoj de la estinteco” [“La bellesa de la humanitat fou cantada pels poetes del passat”], i tanmateix la frase primera no deixa de contenir una veritat. Sigui com sigui, avui ens costaria posar una frase així a un mètode d'aprenentatge de l'esperanto. Però qualcú la hi degué posar, aquesta mateixa, com palesa la famosa escena de *La ciutat cremada* (Antoni Ribas 1976) en què un grup d'obriers anarquistes estudien esperanto. Em sembla que l'alegria inicial

¹ Etiquetes com “semivocal” o “semi-consonant” no són necessàries aquí.

* Nicolau Dols Salas és professor titular d'universitat a la Universitat de les Illes Balears, on explica fonologia catalana i lingüística, i membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans (Secció Filològica). També és professor del Postgrau d'Interlingüística de la Universitat de Poznań, en el qual ensenya fonologia general i fonologia de l'esperanto.

RESUM

Aquest article investiga el paper de l'accent en diversos processos fonològics de l'esperanto. En concret, el desplaçament de l'accent, que de vegades apareix a la darrera síl·laba, la fusió de dues vocals en una, i el canvi del nucli sil·làbic per enfortiment de gradual i afebliment de vocal quan la seqüència no segueix les tendències fonològiques universals de construcció de síl·labes. Hi propòs que la regla número deu de la gramàtica de Zamenhof és la causa comuna dels tres fenòmens. L'anàlisi s'emmarca en la Teoria de l'Optimitat i s'aplica a la pronúncia real de l'esperanto segons parlants de diverses procedències lingüístiques.

Paraules clau: fonologia, síl·laba, accent, esperanto

**LA BELECO DE LA VIRINOJ
KAJ LA IDEALA PEZO DE
SILABO EN ESPERANTO**

RESUMO

Ĉi tiu artikolo esploras la rolon de akcento en diversaj fonologiaj procezoj de Esperanto, konkrete en la translokiĝo de akcento, kiu foje kuŝas sur la lasta silabo, la kunfandado de du vokaloj en unu, kaj la ŝanĝo de silabkerno per fortigado de duonvokalo kaj malfortigado de vokalo, kiam ilia sekvenco malobeas ĝeneralajn fonologiajn principojn pri silabkonstruado. Mi proponas, ke la deka regulo de la Zamenhofa gramatiko estas la komuna kialo de la tri fenomenoj. La esplorado estas farita kadre de Optimumeca Teorio kaj koncernas realan prononcadon de Esperanto fare de parolantoj el diversaj lingvodevenoj.

Ŝlosilaj vortoj: fonologio, silabo, akcento, esperanto

∪ ∘ ∞ + □ ∪ L Ö
Epelanto

Ö ∪

□ Ö ↓ > ∘ » ∪ L ŝ □ »
× L ŝ Ö Epelanto. ∪ L ŝ □
> × ∞ □ ∪] ^ □ ∪ [)
ρ ḡ ḡ » ∞. ŝ L ∪ ∪ || >
1) ρ ^ ḡ » ↓. ∪ ŝ L □
∪ > × ∞ ↓ : ∘ L ŝ □ > ∫
X » † L ŝ Ö. † Ö L Q
Samenho > ∞ » ŝ Ö ↓. † ḡ
L ŝ Ö ∪ (“opimalisi teowi”) >
† ρ. ↓ > ∪ ^ ^ ḡ » O ↓.
ρ ∞ » ŝ Ö L Q III. Q III ↓
> ^ ∞ ⊕ III

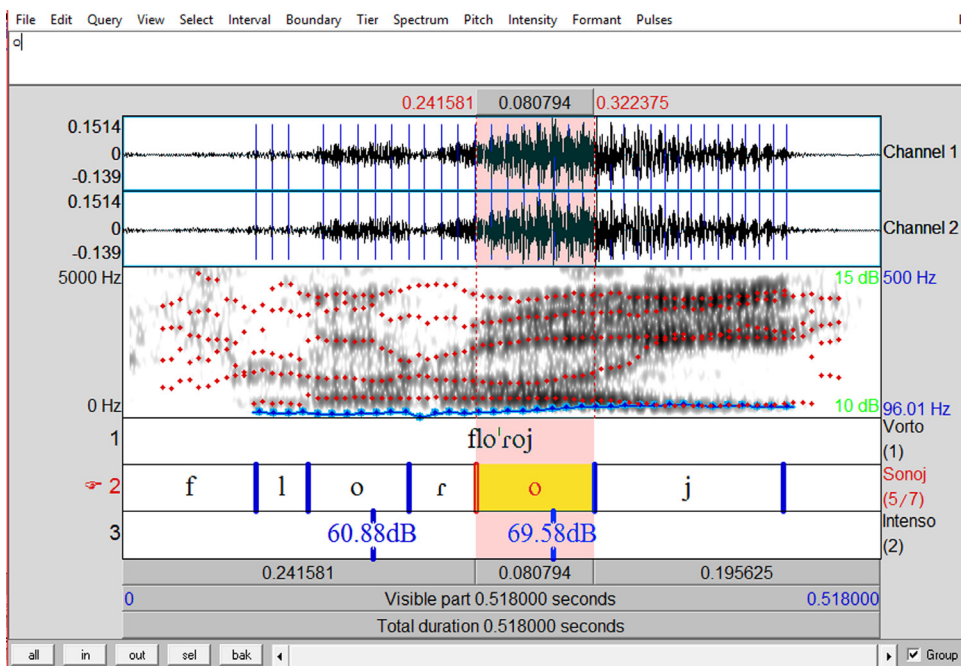
□ ∪

ḡ L ŝ Ö, □ ∪, ∪ □, Ö
Epelanto

THERMOS

de trobar-se amb una escena d’esperantistes a una pel·lícula –una troballa ben motivada històricament–, la segueix la decepció que suposa constatar l’absència d’assessorament lingüístic en aquest punt: “la blanko de la neĝo estas senkompara” [“el blanc de la neu no té comparació”] amb [neɣo] en lloc de [ˈneĉzo], o “multa de floroj en la ĝardeno” [sic] [“molta de flors al jardí” (sic)] amb la pronúncia [laɣarðeno]. El que ara voldria subratllar, però, són les pronúncies [floˈroj], [viriˈnoj] (a la pel·lícula [βiriˈnoj]) i [poˈetoj], és a dir, amb desplaçament de l’accent cap a la dreta, en lloc de [ˈfloroj], [viˈrinoj] i [poˈetoj]. Vegem-ho amb gràfics:

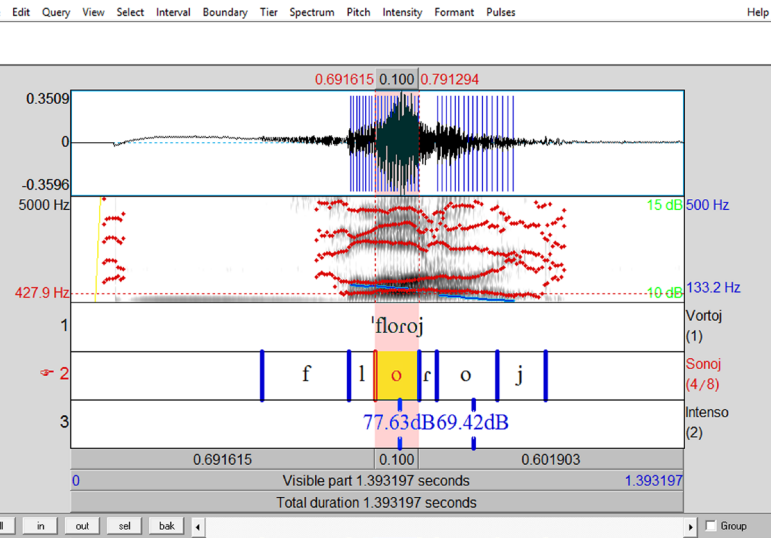

Gràfic 1

Aquesta és la imatge acústica de la pronúncia [floˈroj] de la manera com es diu a l’escena esmentada de *La ciutat cremada*. La intensitat màxima durant l’emissió de la segona vocal és de 69,58 decibels, i, doncs, més alta que la intensitat d’emissió de la primera vocal (60,88dB)². Comparem ara aquesta pronúncia amb la nostra, feta amb especial atenció a la regla nú-

2 En general la intensitat no basta per distingir la síl·laba accentuada. L’accent prosòdic no depèn principalment ni exclusivament de la intensitat, sinó que la durada i l’altura tonal també hi tenen molt a veure (Astruc i Prieto 2006). Els exemples que manejam aquí però, són prou clars i no ens calen més detalls fonètics.

mero deu de les setze de Zamenhof (“L’accent recau sempre sobre la penúltima síllaba”):

Gràfic 2

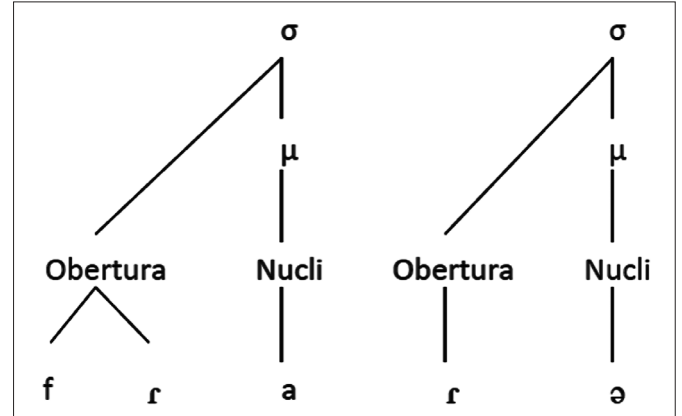
En aquest segon gràfic, la primera vocal, que és la penúltima de la paraula, ha estat pronunciada amb una intensitat màxima de 77,63dB, més alta que la intensitat màxima de la segona, de 69,42dB.

Aquest desplaçament de l’accent que es pot sentir no només a *La ciutat cremada*, sinó en general a les primeres classes d’esperanto impartides a grups de catalanoparlants i a grups d’alumnes de moltes altres adscripcions lingüístiques, no és gens gratuït ni casual. L’únic que ha fet el parlant és traslladar el sistema de repartiment de la intensitat propi de la seva llengua a la nova llengua que aprèn. Tot i que s’ha escrit moltíssim sobre l’accent en català (Wheeler 1979; Mascaró 1983; Wheeler 1987; Serra 1996; Oliva i Serra 2002), no és possible reduir-ne el comportament a una sola regla. Ara bé, sí que es pot dir que obeeix a unes certes tendències, com són:

- els mots acabats en consonant tendeixen a ser aguts: *agut, consonant, etc.*
- els mots acabats en vocal tendeixen a ser plans: *frare, paraula, etc.*

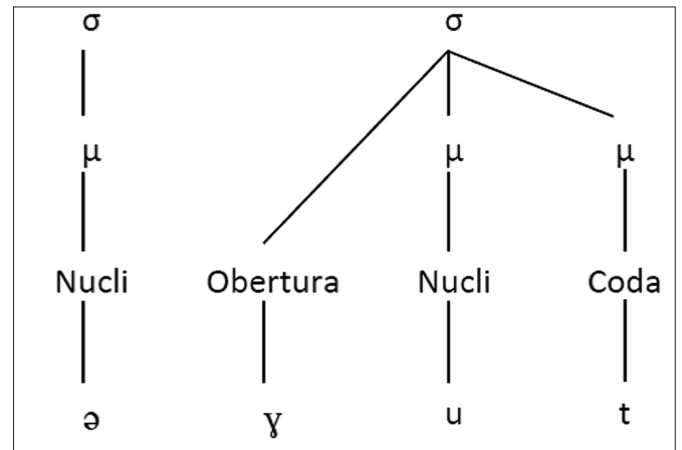
Els anomenats “patrons marcats” són els que produeixen mots contraris a les tendències assenyalades (*càvec, llapis, cafè, tabú*) i mots accentuats a l’antepenúltima, o sia mots esdrúixols (*pàgina, úlcera*). Deixant ara de banda l’explicació de totes aquestes anomalies del sistema i retornant a les tendències no marcades, un dels factors que se n’han invocat com a causa (Serra 1996) és la relació entre l’accent i l’anomenat “pes” de la síllaba. Pensem en un sistema que tenguí en compte els constituents intermedis de la síllaba i computi una unitat de pes (una “mora”) tant al nucli de la síllaba (si tinguéssim nuclis llargs i nuclis breus, els llargs pesarien dues mores i els breus una de

sola, però d’això no n’hi ha ni en català ni en esperanto) com a la coda (consonants que, dins una mateixa síllaba, apareixen després del nucli), però no en computi cap per a l’obertura (consonants que, dins una mateixa síllaba apareixen abans del nucli). Assenyalarem la síllaba amb una sigma minúscula (“σ”) i la mora amb una mu minúscula (“μ”), de la manera següent:

Gràfic 3

Si ara comptam dues mores de la dreta cap a l’esquerra, en una operació que es diu “formació de troqueus alineats a la dreta”, acabarem damunt la síllaba “fra”, que és la que porta l’accent. La mateixa operació executada sobre “agut” ens ajudarà igualment a identificar la síllaba accentuable:

Gràfic 4

És a dir que l’accent recauria sobre la síllaba [yut] perquè és la portadora de la segona mora comptant des de la dreta. Si això és així, i hi ha altres maneres de donar compte de l’accentuació en català, especialment partint de l’estructura morfològica, el català disposaria d’un sistema accentual sensible al pes prosòdic, com el del llatí clàssic o el de l’anglès. En les dues llengües l’accent recau sobre la penúltima síllaba si és pesada (de dues mores perquè acaba en consonant o perquè és regida per una vocal llarga) o sobre l’antepenúltima si no és així: ang. *ci.ne.ma / oc.t[ou].ber*; llatí

*mo.nē.re / ·du.cē.re*³. Altres llengües no tenen en compte el pes prosòdic i colloquen l'accent per posició: el bengalí el col·loca a la primera síl·laba, el francès a la darrera, i el macedoni a l'antepenúltima (excepcions a part). Té poc sentit crear una llengua artificial i no regular d'una manera clara la posició de l'accent. En aquest camp Zamenhof va tirar al dret i va situar l'accent a la penúltima síl·laba, sense més excepcions. Sigui com sigui, l'accent se sent atret per les síl·labes pesades per raons purament articulatòries lligades a la prominència de sonicitat. És l'anomenat *Weight-to-Stress Principle* ["Principi d'accent per pes"] (Prince 1983; Prince i Smolensky 1993):

WSP

Heavy syllables are stressed ["Les síl·labes pesades duen accent"]

Altres principis poden dominar aquest a la jerarquia i restringir-ne els efectes, com en esperanto, en què l'accentuació s'explica per la combinació de tres principis ben coneguts: PEUS BINARIS, ALINEAU-PEUS (DRETA) i CAP DEL PEU (ESQUERRE), aquest darrer també conegut com TROQUEUS⁴.

3 La morfologia pot fer variar la regla bàsica: en anglès una mateixa paraula pot ser nom o verb, i això en pot afectar l'accentuació, com a *transport* (nom) / *transpórt* (verb).

4 Recordau que en la mètrica clàssica el troqueu és el peu bisíl·lab que duu la síl·laba principal (més pesada) a l'esquerra.

Vegem-ho:

	PEUS BINARIS	ALINEAU-PEUS (DRETA)	TROQUEUS
☞ a.(ku.ra).(té.co)			
a.ku.(rá.te.co)	*		
(a.ku).(rá.te).co		*	
a.(ku.ra).(te.có)			*

Cada vegada que un candidat viola un principi això es marca amb un asterisc a la casella corresponent. El candidat elegit és el que té les marques de violació de nivell més baix (els principis es col·loquen a la taula d'avaluació de més important a menys important d'esquerra a dreta). Per acabar d'entendre-ho, podem enriquir la jerarquia de principis de l'accent en esperanto amb dos principis més, ALINEAU (SÍL·LABA, PEU) i FIDELITAT:

ALINEAU (SÍL·LABA, PEU)

Tota síl·laba ha de pertànyer a un peu

FIDELITAT

No esborreu material subjacent ni n'afegiu

	Fidelitat	Peus Binaris	Alineau-Peus (Dreta)	Troqueus	Alineau (síl·laba, peu)
☞ a.(ku.ra).(té.co)					*
a.ku.(rá.te.co)		*			
(a.ku).(rá.te).co			*		
a.(ku.ra).(te.có)				*	
(ku.ra).(té.co)	*				
(a.ta).(ku.ra).(té.co)	**				

Ara podem veure com el candidat elegit no és el candidat perfecte, sinó el candidat menys defectuós. Tot i que presenta una síl·laba sense escandir, encara és el preferit perquè el principi ALINEAU (SÍL·LABA, PEU) ocupa un lloc molt baix a la jerarquia de principis. En canvi, dos candidats que obeeixen ALINEAU (SÍL·LABA, PEU) són negligits precisament perquè atempten contra principis de nivell molt alt: (ku.ra).(té.co) no presenta cap síl·laba lliure, però per aconseguir-ho elideix una vocal,

i, per tant, viola FIDELITAT, i (a.ta).(ku.ra).(té.co) tampoc no presenta cap síl·laba lliure, però per a arribar a aquest estat ha afegit a l'original dos sons epentètics i, conseqüentment, és avaluat amb dues marques de violació de fidelitat a l'original.

La gràcia de la Teoria de l'Optimitat (Prince i Smolensky 1993) és la capacitat de combinar principis universals (tots ho són) amb diversitat particular, atès que la jerarquia concreta en

què actuen els principis dins cada llengua és particular. Això vol dir que, en l'exemple anterior, una llengua que col·locàs FIDELITAT al final de l'escala preferiria els dos darrers candidats de la taula. La jerarquia concreta dels dos principis coberts per FIDELITAT, o sia DEPENDÈNCIA (que milita contra l'epèntesi) i MAXIMITAT (que milita contra l'elisió), resoldria la pugna entre els dos candidats. Si el principi ACCENT/PES (l'accent ha de recaure en síl·laba pesada) no actua en

esperanto, no és perquè no hi existeixi, sinó perquè el seu lloc dins la jerarquia és baix respecte dels principis responsables d'assignar accent per posició. Si els principis de la gramàtica són universals i la jerarquia en què actuen aquests principis és particular, aleshores la tasca de l'aprenent no és la de descobrir els principis (si són universals fan part de la Gramàtica Universal i, doncs, de l'“equipament de sèrie” del parlant), sinó els de col·locar-los si es tracta de la primera llengua que aprèn, o els de recol·locar-los si és una llengua addicional. Vet aquí què fa el parlant que pronuncia “florój” amb una intensitat menor a la primera vocal que a la segona (60,88db < 69,58dB) al nostre exemple inicial:

	Fidelitat	Peus Binaris	Alineau-Peus (Dreta)	Accent / Pes	Troqueus	Alineau (sí·l·laba, peu)
☞ (flo.rój)					*	
(fló.roj)				*		

La constatació que els seus interlocutors pronuncien “flóroj” el portarà a reajustar la jerarquia de principis fonològics, d'[ACCENT/PES >> TROQUEUS] a [TROQUEUS >> ACCENT/PES].

2. SIMPLIFICACIÓ PER FUSIÓ (TAMBÉ ANOMENADA “COALESCÈNCIA”) DELS GRUPS VOCAL + GRADUAL

Observau aquestes pronúncies, que no són difícils de sentir a *Esperantujo*:

malgraŭ [ˈmalɡro]

komfortaj [komˈforte]

hieraŭ [hiˈero]

kelkaj [ˈkelke]

en lloc de les canòniques *malgraŭ* [ˈmalɡraw], *hieraŭ* [hiˈeraw], *komfortaj* [komˈfortaj], *kelkaj* [ˈkelkaj], i, pel que fa als casos de la segona columna, en entorns que no permeten interpretar-los com a adverbis.

Es tracta, en els dos conjunts de casos, de barreges de trets distintius entre vocoids: a /aw/ [o], la /a/ pren de la /w/ el caràcter [labial] i esdevé [o], i a /aj/ [e] la /a/ pren de la /j/ el caràcter [no posterior] i esdevé [e], de manera que es conserven part dels trets de la /a/ i el vocoid original:

j	e	a	o	w
[-posterior]	→[-posterior]	[+posterior]	→[+posterior]←	[+posterior]
[+alt]	[-alt]←	[-alt]	→[-alt]	[+alt]
[-baix]	→[-baix]	[+baix]	[-baix]←	[-baix]
[-labial]	→[-labial]←	[-labial]	[+labial]←	[+labial]
[-sil·làbic]	[+sil·làbic]←	[+sil·làbic]	→ [+sil·làbic]	[-sil·làbic]

Al costat de cada tret dels segments resultants per coalescència (/e/ i /o/) hi ha indicades les coincidències amb els sons originals (i veïns a la taula) mitjançant fletxes. El fet que en els dos casos de coalescència hi hagi trets procedents dels dos segments originals, fa que no tota la informació es perdi. Si l'elisió simple d'un segment implica la pèrdua d'una unitat de la tira cronològica i de tots els trets que la caracteritzen, la coalescència suposa perdre també una unitat de la tira cronològica, però mantenint part de la informació melòdica (trets). Vegem-ho:

El conjunt /aj/ consta de nou trets distintius diferents segons la caracterització de més amunt (5+5, amb una repetició). La realització /aj/ → /a/ només manté cinc d'aquests trets originals, però /aj/ → /e/ en manté sis perquè inclou el tret coincident. Exactament els mateixos comptes es poden fer en el cas d'/aw/.

Si ara recuperem el principi MAXIMITAT (“No esborreu material subjacent”) i el concretam en MAXIMITAT/TRETS (“No esborreu trets subjacents”), obtenim:

	Maximitat/Trets
☞ /aj/ [e]	****
/aj/ [a]	*****
☞ /aw/ [o]	****
/aw/ [a]	*****

(Explicació de la taula d’avaluació: si hem de comparar la realització [e] de la seqüència [aj] amb la realització [a] de la mateixa seqüència, deixant de banda altres consideracions, la primera és preferible perquè només s’esborren quatre dels nou trets distintius originals –les quatre violacions del principi MAXIMITAT/TRETS representades pels quatre asteriscs de la casella corresponent–, i no els cinc que es perden amb la segona solució. La segona comparació, entre [o] i [a] com a realitzacions de la seqüència /aw/ s’explica igualment).

De fet, però, la combinació de principis que fa la coalescència preferible a l’elisió és la combinació MAXIMITAT⁵ (“No esborreu material subjacent”) >> UNIFORMITAT (“Que a una unitat de l’output només li correspongui una unitat a l’input”) (McCarthy i Prince 1995; Casali 1996; Wheeler 2005):

5 Amb més precisió, MAX-IO (A cada segment de l’input correspon un segment a l’output).

	Maximitat	Uniformitat
☞ /aj/ [e]		*
/aj/ [a]	*	
☞ /aw/ [o]		*
/aw/ [a]	*	

(Explicació de la taula d’avaluació: la realització [e] de la seqüència /aj/ és el resultat de la fusió de les dues unitats subjacents /a/ i /j/ de les quals recull informació fonològica i per això atempta contra el principi UNIFORMITAT. En canvi, la realització [a] es crea per simple esborrament del segon element. Per això atempta contra el principi MAXIMITAT. Si el principi UNIFORMITAT és més important [=situat més amunt a la jerarquia de principis] que el principi UNIFORMITAT, aleshores la realització preferida serà [e]. La comparació entre [o] i [a] com a realitzacions possibles de /aw/ s’explica igualment).

No és estrany que el sistema prefereixi mantenir un màxim d’informació fonològica, però evitant un pes excessiu per a una síl·laba àtona final. És precisament això el que provoca l’ús de la coalescència:

- (i) dificultat per deslligar accent i pes sil·làbic
- (ii) resistència a accentuar la darrera síl·laba
- (iii) voluntat de mantenir un màxim d’informació fonològica.

Vegem-ho en una taula d’avaluació:

	Maximitat	Peus Binaris	Alineau-Peus (Dreta)	Troqueus	Accent /Pes	Alineau (síl·laba, peu)	Uniformitat
☞ (mál.gro)							*
(mal.gráũ)				*			
(mál.gráũ)					*		
(mál.gra)	*						

(Explicació de la taula d’avaluació: el candidat (mál.gro) presenta coalescència de les unitats /a/ i /w/, però aquesta coalescència permet formar un troqueu sense esborrar material subjacent i sense patir pel fet que la síl·laba final atregui l’accent a causa del pes prosòdic; els altres tres candidats, en canvi, violarien principis situats més amunt a la jerarquia [=més a l’esquerra al gràfic] relacionats, precisament, amb aquests factors: formació de troqueus, desatenció del pes prosòdic o esborrament de material subjacent).

Fins i tot quan ja s’ha ajustat l’ordenació relativa de TROQUEUS >> ACCENT/PES, si UNIFORMITAT es col·loca en un lloc baix de la jerarquia, un candidat amb coalescència a la darrera síl·laba continuarà essent preferible per damunt el candidat

recomanat (mál.graŭ). Només si UNIFORMITAT domina ACCENT/PES, la pronúncia elegida ja serà la recomanada:

	Max.	Peus Binaris	Alineau-Peus (Dreta)	Troqueus	Uniformitat	Accent /Pes	Alineau (sí·laba, peu)
(mál.gro)					*		
(mal.gráŭ)				*			
☞ (mál.graŭ)						*	
(mál.gra)	*						

(Explicació de la taula d'avaluació: en comparació amb la taula anterior, en aquesta el principi UNIFORMITAT s'ha situat més a l'esquerra [=més amunt en la jerarquia de principis], de manera que ara violar el principi ACCENT/PES és menys costós que violar UNIFORMITAT. D'aquí que el candidat elegit sigui diferent i, en concret, el que recomana la normativa).

3. INTERCANVI DE CATEGORIES ENTRE VOCALS ALTES I GRADUALS (CASOS DE RECOL·LOCACIÓ DEL NUCLI)

La pronúncia canònica de plurals com *tiuj* [ti.uj], *kiuj* [ki.uj] també suposa un esforç de desobediència del principi ACCENT/PES. Efectivament, pel fet que la coda de la síl·laba està ocupada pel gradual palatal /j/, la síl·laba final és pesada i suposa una dificultat per als parlants avesats a sistemes sensibles a la quantitat. No hem sentit mai encara cap pronúncia aguda d'aquestes seqüències *[ti.uj], *[ki.uj], però sí, i amb molta freqüència, les pronúncies *[ti.wi] i *[ki.wi], que assoleixen sovint una certa comicitat pel fet que el demostratiu ben sovint exerceix d'antecedent del relatiu i, doncs, la seqüència “tiuj, kiuj...” és ben freqüent.

Aquí l'estratègia de facilitació de la pronúncia no és ni la destrucció del troqueu (com a “flo.rój”), ni la coalescència (com a “mál.gro”); aquí l'estratègia té a veure amb el reajustament de la síl·laba al patró universalment no marcat.

En moltes llengües, com el català, quan les vocals altes són àtones i entren en contacte amb una altra vocal poden sil·labificar-se no només al nucli de la síl·laba, que n'és el lloc previsible, sinó també als marges:

vindré i em sentiràs [viŋ.dre.jəm.səŋ.ti.ˈras]

pa i vi [pa.j.vi]

això ho dius tu [ə.ʃow.ðiws.tu]

Segons la regla número nou de Zamenhof (“Tota paraula es llegeix tal com s'escriu”), no són canòniques pronúncies com

Baleara insularo *[ba.le..a.rajn.su.ˈla.ro]

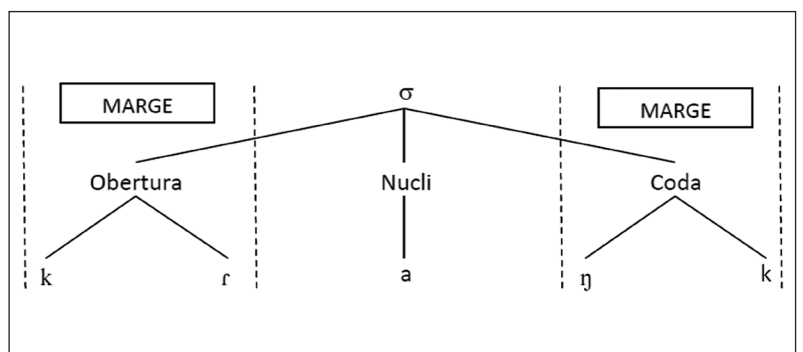
Barcelona universitato *[bar.tse..lo.naw.ni.ver.si.ˈta.to],

sinó que el parlant ha d'afegir una síl·laba més al còmput i esforçar-se a pronunciar

Baleara insularo [ba.le..a.ra.in.su.ˈla.ro]

Barcelona universitato [bar.tse..lo.na.u.ni.ver.si.ˈta.to].

Les llengües difereixen sobre els segments que es poden sil·labificar al nucli o al marge de les síl·labes. Entenguem per “marges” les parts de la síl·laba que o bé precedeixen el nucli (normalment anomenades “obertura”) i les parts de la síl·laba que el segueixen (normalment anomenades “coda”), d'aquesta manera:

Gràfic 5

En general, com més sonorant és un so més apte per a ocupar el nucli, i, al contrari, com menys sonorant, més apte per a col·locar-se al marge. Anem als extrems: ni una /t/ pot ser nucli de síl·laba, ni una /a/ pot trobar-se'n al marge. La sonoritat té a veure amb l'audibilitat des del punt de vista de la percepció, i amb l'obertura del tracte vocal des del punt de vista de l'articulació (Bloch i Trager 1942): com més obert el tracte vocal durant la pronúncia, més audible el so, més "sonant". Kiparsky (1979) proposa la següent escala de sonoritat:

vocals	graduals	líquids	nasals	fricatiu	oclusius
més sonorant					menys sonorant

Gràfic 6

i un principi segons el qual la sonoritat d'una síl·laba creix des del començament cap al nucli i decreix del nucli cap a l'acabament. Selkirk (1982) proposa aquesta escala numèrica de sonoritat:

a	e, o	i, u	r	l	m, n	s	v, z, ð	f, θ	b, d, g	p, t, k
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0,5

i adverteix que els elements contigus dins una síl·laba han de diferenciar-se en més de dos punts sobre aquesta escala numèrica. Les excepcions d'aplicació de l'escala de sonoritat a la construcció de síl·labes són reconegudes per tots els autors que en parlen: el paper de la /s/ com a final o principi de síl·laba davant o darrere respectivament d'una oclusiva és prou conegut en moltes de llengües com l'anglès ("stop", "pots") o l'esperanto ("stop", "eks"), i també existeix en català en posició de final de síl·laba ("pots"), i no n'és, naturalment, l'única excepció. Tanmateix, en general l'escala universal de sonoritat prediu prou bé la manera de col·locar les fronteres entre síl·labes: en català la primera síl·laba de "perspicàcia" acaba després de la /s/ i no després de la /r/ perquè aquesta darrera configuració suposaria un trencament de l'escala, que no es produeix amb "pers.pi.cà.ci.a".

Com deim, aquestes observacions parteixen de casos com els que podem trobar fàcilment en català: el parlant pronuncia sense problemes una síl·laba com [ˈkraŋk] ("cranc"), però rebutja la possibilitat que [ˈrkakn] (*"rcacn") sigui una síl·laba del català. "Cluns" és una paraula inexistent en català, però només caldria que aparegués qualcú i ens digués "això són cluns" mentre ens mostra uns objectes fins aleshores mai vists perquè

interioritzàssim el mot sense més preguntes. En canvi, tots els parlants de català saben –fins i tot si no saben que ho saben– que mai ningú no dirà "això és un rbusn". És la diferència entre 'existent' / 'inexistent però possible' / 'impossible' sobre la qual reposa la lingüística contemporània, que malda per descriure no les unitats i els processos de la gramàtica, sinó la capacitat del parlant de desfer-s'hi.

Certament, les dues escales que acabam de veure no determinen què pot ser nucli i què no pot ser nucli ni què pot ser marge i què no pot ser marge. Això té a veure amb dues escales harmòniques, descriptibles de la següent manera:

Nuc/a > Nuc/e > ... > Nuc/g > Nuc/k
 Mar/k > Mar/g > ... > Mar/e > Mar/a

que es llegeixen com "és més harmònica l'adscripció d'una /a/ al nucli de la síl·laba que no la d'una /e/" o "és més harmònica l'adscripció d'una /k/ al marge d'una síl·laba que no la d'una /g/". Dit d'una altra manera: "és més harmònic un nucli amb una /a/ que no un nucli amb una /e/, i és més harmònic un marge amb una /k/ que no un marge amb una /g/". En Teoria de l'Optimitat hi ha principis que militen en sentits oposats, com aquí principis que castiguen l'adscripció d'un segment al marge i principis que cas-

tiguen l'adscripció d'aquest mateix segment al nucli. Seguint la gradació d'harmonia, però, aquests principis referits al mateix segment mantenen normalment una relació jeràrquica que indica com és millor sillabificar-lo. Així, la jerarquia:

*Mar/a >> *Nuc/a

indica que és preferible sillabificar una /a/ al nucli que no a la coda (*Nuc/a milita contra l'adscripció de la /a/ al nucli, però és una prohibició menys greu que *Mar/a, que milita contra l'adscripció de la vocal al marge)

En l'escala de sonoritat, per a cada llengua hi ha un punt en què els segments deixen de constituir nuclis òptims i són preferibles als marges, i al contrari. Aquest punt, anomenat punt d'afinitat, es defineix així (a partir de Prince i Smolensky 1993):

$$\text{Max}_\lambda \{ |\lambda| : *Nuc/\lambda >> *Mar/\lambda \} < P_{\text{aff}} < \text{min}_\tau \{ |\tau| : *Mar/\tau >> *Nuc/\tau \}$$

O sia: "Hi ha un punt en l'escala de sonoritat, dit P_{aff} , entre el segment de màxima sonoritat per al qual és preferible (o menys carregosa) l'adscripció al marge ($\text{Max}_\lambda \{ |\lambda| : *Nuc/\lambda >> *Mar/\lambda \}$), i el segment de mínima sonoritat per al qual encara és preferible (o menys carregosa) l'adscripció

Poznań, d'on Nicolau Dols és professor del Postgrau d'Interlingüística de la universitat

al nucli ($\min_{i,u}\{i,u\} : *Mar/i \gg *Nuc/i\}$). Aquest P_{aff} pot no ser un tall precís, sinó tota una zona, i hi pot haver encavalcament de la sonicitat mínima exigida per entrar al nucli i sonicitat màxima permesa al marge. Si tenim unes gradacions harmòniques com:

... $\succ Nuc/e, Nuc/o \succ Nuc/i, Nuc/u \succ Nuc/r \succ Nuc/l \succ \dots$
 ... $\succ Mar/l \succ Mar/r \succ Mar/i, Mar/u \succ Mar/e, Mar/o \succ \dots$

i, consegüentment,

$*Mar/o, *Mar/e \gg *Mar/i, *Mar/u \gg *Mar/r \gg *Mar/l$
 $*Nuc/l \gg *Nuc/r \gg *Nuc/i, *Nuc/u \gg *Nuc/e, Nuc/o,$

amb un punt d'intersecció entre les dues escales jeràrquiques indicat pel P_{aff} que per a aquest sistema es definiria com

$\text{Max}_{i,u}\{i,u\} : *Nuc/i, u \gg *Mar/i, u \langle P_{aff} \langle \min_{i,u}\{i,u\} : *Mar/i, u \gg *Nuc/i, u\}$

Les dues jerarquies de principis s'intersequen no en un punt, sinó en una regió:

... $\gg \{ *Mar/i, *Mar/u, *Nuc/i, *Nuc/u \} \gg \dots$

O sia que els quatre principis situats entre claus no estan ordenats jeràrquicament entre si. Què decideix a quin constituent sil·làbic s'adscriu cadascun dels segments $\{i, u\}$? Doncs altres necessitats de sil·labificació, com pot ser la tendència a reduir el nombre de síl·labes i, en general, la profusió d'estructures, una tendència controlada pel lloc que pugui ocupar a la jerarquia el principi *ESTRUC ("Evita

les estructures")⁶, i la necessitat que totes les síl·labes tinguin nucli⁷:

pa i vi	Nuc	Max	*Estruc/ síl·labes	{*M/i, *M/u} desordenades entre si
☞ paj.vi			**	*
pa.i.vi			***	
pa.vi		*	**	
paj.vj	*		**	*

(Explicació de la taula d'avaluació: a la columna Nuc es marca amb un asterisc cada violació del principi "Que les síl·labes tinguin nucli", entenent que "vj" se sil·labificaria sense nucli; a la columna MAX es marca de la mateixa manera cada violació del principi "No esborris material subjacent"; a la columna *ESTRUC/SÍLLABES es marca una violació per cada síl·laba del candidat corresponent, o sia dues violacions per als bisíl·labs i tres violacions per a l'únic candidat trisíl·lab; a la columna $\{ *M/i, *M/u \}$ es computa cada vegada que una /i/ o una /u/ subjacent s'ha sil·labificat al marge de la síl·laba. Finalment, el candidat vencedor és el que presenta menys violacions, [paj.vi]. A aquest candidat li comptam tres violacions, com als dos següents que apareixen a la taula; la diferència qualificadora és que el candidat elegit presenta en conjunt les violacions de nivell més baix).

L'inventari de l'esperanto, sumat a la "regla número nou" citada més amunt (una plasmació estricta dels principis de fidelitat), fa que el punt d'afinitat es col·loqui exactament entre els segments $\{j, w\}$ i $\{i, u\}$:

$\text{Max}_{j,w}\{j,w\} : *Nuc/j, w \gg *Mar/j, w \langle P_{aff} \langle \min_{i,u}\{i,u\} : *Mar/i, u \gg *Nuc/i, u\}$

("La sonicitat de $\{j, w\}$ és la sonicitat màxima dels segments per als quals és millor l'adscripció al marge que no al nucli, i la sonicitat de $\{i, u\}$ és la sonicitat mínima que poden tenir els segments per als quals és millor l'adscripció al nucli que no al marge").

Si una /u/ se sil·labifica al marge de la síl·laba, i en principi l'esperanto no ho desitja, s'ha de reinterpretar com a [w]; al contrari, si una /w/ se sil·labifica al nucli de la síl·laba, aleshores s'interpreta com a [u], però aquestes reinterpretacions no ocorren si el punt d'afinitat es manté estable, si es respecta el principi P_{Aff} ("Manteniu el punt d'afinitat"). Això és possible si aquest principi ocupa dins la jerarquia

6 En el nostre cas, això vol dir "com menys síl·labes, millor".

7 Aquesta explicació només la feim a tall d'exemplificació, i no ens inclinam aquí per una descripció de la fonologia catalana que prescindeixi de l'oposició entre els segments /i, u/ per un costat i /j, w/ per l'altre.

un lloc superior a la combinació de principis responsables de formar mots plans (ACCENT/PES + TROQUEUS + PEUS BINARIS + ALINEAU-PEUS (DRETA)):

ti.uj	Max	P _{Aff}	Peus Binaris	Alineau-Peus (Dreta)	Troqueus	Accent /Pes
☞ (*ti.uj)						*
(ti.uj)					*	
(*ti.u)	*					
(*ti.wi)		*				

Però només que ACCENT/PES domini P_{Aff}, aleshores el parlant cedirà a la necessitat de no tenir síl·labes àtones pesades i modificarà el punt d'afinitat (això si MAX és prou amunt per evitar l'esborrament d'un segment):

ti.uj	Max	Peus Binaris	Alineau-Peus (Dreta)	Troqueus	Accent /Pes	P _{Aff}
(*ti.uj)					*	
(ti.uj)				*		
(*ti.u)	*					
☞ (*ti.wi)						*

i aleshores la pronúncia seleccionada serà [ti.wi], tan freqüent, per altra banda entre parlants de llengües d'accent sensible al pes, per als quals és bo l'estat de coses que descriu aquesta darrera taula.

En definitiva, la fixació de l'accent sobre una síl·laba determinada, la penúltima, sense tenir en compte altres qüestions relacionades amb la prosòdia, com el pes de les síl·labes, suposa dificultat per a alguns parlants d'esperanto. Aquesta dificultat és la responsable de diversos processos fonològics com el desplaçament de l'accent, la coalescència de vocals o la permeabilitat de la frontera entre graduals i vocals altes. La Teoria de l'Optimitat permet una explicació única per a tots aquests casos, i mostra com el camí d'aprenentatge d'una nova llengua és un procés de reajustament de les jerarquies d'uns principis fonològics que són universals.

BIBLIOGRAFIA

- Astruc, L.; Prieto, P. (2006). "Acoustic cues of stress and accent in Catalan". *Proceedings of speech prosody*, p. 337-340.
- Bloch, B.; Trager, G. (1942). *Outlines of Linguistic Analysis*. Baltimore: LSA.
- Casali, R. F. (1996). *Resolving Hiatus*. Tesi doctoral. Universitat de Califòrnia a Los Angeles.
- Kiparsky, P. (1979). "Metrical structure assignment is cyclic". *Linguistic Inquiry*, 10, p. 421-442.
- Mascaró, J. (1983). *La fonologia catalana i el cicle fonològic*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- McCarthy, J.; Prince, A. (1995). "Faithfulness and Reduplicative Identity". Dins: Beckman, Jill; Walsh Dickey, Laura; Urbanczyk, Susan (eds.). *Papers in Optimality Theory*. University of Massachusetts Occasional Papers, 18. Amherst: University of Massachusetts Graduate Linguistic Student Association, p. 249-384.
- Oliva, S.; Serra, P. (2002). "Accent". Dins: Solà, Joan et al. (eds.). *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries, p. 345-391.
- Prince, A. (1983). "Relating to the grid". *Linguistic Inquiry*, 14, p. 19-100.
- ; Smolensky, P. (1993). *Optimality Theory: Constraint Interaction in Generative Grammar*. Manuscrit. University of Rutgers i University of Colorado.
- Selkirk, E. (1982). "Syllables". Dins: van del Hulst, H.; Smith, N. (eds.). *The Structure of Phonological Representations*. Dordrecht: Foris, II, p. 337-383.
- Serra, P. (1996). *La fonologia prosòdica del català*. Tesi doctoral. Universitat de Girona.
- Wheeler, M. W. (1979). *Phonology of Catalan*. Oxford: Blackwell.
- (1987). "L'estructura fonològica de la síl·laba i el mot en català". *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 6, p. 79-108.
- (2005). "Cluster reduction: deletion or coalescence?". *Catalan Working Journal of Linguistics*, 4, p. 57-82.

L'ORTOGRAFIA TXUVAIXA EN ELS ANYS VINT I TRENTA: UN EXEMPLE DELS CANVIS EN LA POLÍTICA LINGÜÍSTICA SOVIÈTICA I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES

Hèctor Alòs i Font*

En estudiar qualsevol de les llengües parlades a Rússia sorprèn la quantitat que tenen de manlleus escrits totalment o gairebé com en rus. El tipòleg Bernard Comrie ho comenta d'aquesta manera en la introducció del seu llibre sobre les llengües de l'URSS:

En els primers anys després de la revolució, moltes llengües es van dedicar assíduament a crear paraules noves a partir dels seus propis recursos. A aquest període pertanyen neologismes en la llengua txuktxi com *kaletkora* ('escola', literalment: 'casa de l'escriptura') i *riřeneř* ('avió', literalment: 'volacosa'). Com a part de la consolidació interna de l'URSS, però, aquesta política va ser aviat desa-

consellada i es posà l'èmfasi en els manlleus del rus com a principal font de termes nous. La política és, bàsicament, que aquests mots han d'introduir-se en l'idioma local amb la seva forma ortogràfica russa (fins i tot, en general, quan això entra en conflicte amb les normes ortogràfiques de la llengua local) i també han de ser pronunciats a la manera russa, o almenys de la forma més pròxima al rus que si-

* Hèctor Alòs i Font és sociolingüista resident a Txuvàixia (Rússia). Entre 2012 i 2016 va treballar a l'Institut Txuvaix Estatal d'Humanitats.

L'autor dona les gràcies a Eduard Fomin i Daniele Vitali pels molts aclariments que li han donat durant la confecció de l'article; a Xavier Alcalde, pels valuosos comentaris sobre una versió prèvia d'aquest treball; a Santār Savkilta, Petēr Yakkusen i Nikolaj Pavlov, per les diferents informacions que li han aportat; a Oksana Antonova per la traducció del resum al txuvaix i per la resolució de diversos dubtes lingüístics; i a Sergej Ščerbakov, pel material gràfic.

RESUM

L'article presenta els canvis en la política lingüística durant les dues primeres dècades d'existència de la Unió Soviètica en el marc dels canvis polítics generals en el país. Estudiant el cas concret del txuvaix, es tracten les reformes ortogràfiques promogudes entre 1926 i 1938, els manlleus, la seva escriptura i pronunciació. Es mostra que la decisió de promoure el rus en un context de terror d'estat provocà una allau de russismes no adaptats que han canviat considerablement l'estructura fonològica de la llengua, en particular el repertori fonològic, l'estructura sillàbica, l'harmonia vocàlica, les regles accentuals de les paraules i processos fonològics característics del txuvaix. Aquests canvis, però, no són només el resultat directe de les purgues estalinistes dels anys trenta, sinó que també de l'acció militant de la lingüística soviètica després que el poder forcéss el canvi d'orientació en la política lingüística.

Paraules clau: txuvaix, política lingüística, Unió Soviètica, estalinisme, ortografia, ortologia, manlleus

LA ÇUVAŞA ORTOGRAFIO EN LA JAROJ 1920AJ KAJ 1930AJ: EKZEMPLO DE LA ŜANĜOJ EN LA SOVETIA LINGVOPOLITIKO KAJ ILIAJ KONSEKVENCOJ

RESUMO

La artikolo prezentas la ŝanĝojn en la lingvopolitiko okazintajn en la du unuaj jardekoj de la ekzisto de Sovet-Unio en la kadro de la ĝeneralaj politikaj ŝanĝoj en la lando. Surbaze de la ekzemplo de la çuvaŝa lingvo, oni pritraktas la ortografiajn reformojn impulsitajn inter la mezo de la 1920aj kaj la fino de la 1930aj jaroj, la pruntvortojn, ilian skribon kaj prononcon. Oni montras, ke la decido disvastiĝi la konon de la rusa en la kunteksto de ŝtat-teroro kaŭzis lavangon da neadaptitaj rusismoj, kiuj konsiderinde ŝanĝis la fonologian strukturon de la lingvo, aparte la fonemaron, la silaban strukturon, la vokalharmonion, la akcentregulojn de la vortoj kaj fonologiajn procezojn karakterizajn de la çuvaŝa. Tamen ĉi tiuj ŝanĝoj ne estas la rekta rezulto nur de la stalinaj amasmurdoj de la 1930aj, sed ankaŭ de la engaĝita agado de la sovetia lingvistiko post tio, ke la politika potenco devigis ŝanĝi la orientiĝon de la lingvopolitiko.

Ŝlosilaj vortoj: çuvaŝa lingvo, lingvopolitiko, Sovet-Unio, stalinismo, ortografio, ortologio, pruntvortoj

1920-1930-МЭШ ÇУЛСЕНЧИ ЧАВАШ ОРФОГРАФИЙЁ: СОВЕТ ТАПХАРЁНЧИ ЧЁЛХЕ ПОЛИТИКИН УЛШАНВЁСЕМ ТАТА ВЁСЕН ВИТЁМЁ

КЁСКЕН

Çак ёс хучё Совет Тапхәрён малтанхи икё декадинче пулса иртнё чёлхе политикин улшанвёсене катарта парать. Чаваш чёлхин корпусёне уса курса 1920-мёш сулсен варринчен пусласа 1930-мёшсен вёсёччен ирттернё орфографи тата орфоэпи реформисен хайнеевёрлёхне, вырәс чёлхинчен йышанна сәмахсене сырассипе, калассипе сыханна уйрәмләхсене тәпченё. Террор саманиче вырәс чёлхине ирёксёр вёрендме тата вырәс мар халәхсен хушшинче анлан сарма тәрәшни чаваш чёлхине те витём кумесёр хаварман. Çак тапхәрта чёлхене чаваш сасә тытәмёпе килёшсе таман вырәс сәмахёсем кёме пусланә. Çакна пула чаваш чёлхин сасә тата сыпак тытәмё, уса сасәсен килёшёвё тата пусам лартас уйрәмләхё улшанна. Сапах та ку улшанусем Сталинан 1930-мёш сулсенчи тастатавёпе сёс сыханна теме çук. Сёнё влаçан хаяр чёлхе политики те пётёмёшле Совет чёлхепёлёвё сине витём курсе сёнё сулла утма хистенё.

Тёп сәмахсем: чаваш чёлхи, чёлхе политики, Совет Тапхәрё, сталинизм, орфографи, орфоэпи, йышанна сәмахсем

gui possible per als parlants de la llengua en qüestió. Així, moltes característiques fonètiques del rus han penetrat en altres llengües, com les consonants palatalitzades i l'accent lliure, encara que en la seva major part romanen restringides a aquests manlleus. Especialment en els idiomes que anteriorment havien tingut un contacte mínim amb la tecnologia i la cultura occidentals, el volum d'aquests manlleus ha estat realment molt gran, de manera que sovint, en mirar una pàgina escrita, per exemple, en txuktxi modern, llevat que tracti de la vida tradicional, la impressió que rep el lector és, bàsicament, de vocabulari rus amb unes poques paraules estranyes i un cert nombre d'afixos flexius estranys. (Comrie 1981: 34)

El present treball presenta el cas del txuvaix, que en molts aspectes resulta típic de les llengües de l'antiga URSS, especialment de les que podríem anomenar mitjanes: les que tenen un nombre considerable de parlants, però sense que fossin considerades pròpies d'una de les repúbliques federades de l'URSS. El txuvaix ja comptava amb una producció escrita relativament destacable a l'alba de la Revolució d'Octubre. A diferència d'altres llengües turqueses, no va patir els canvis d'alfabets en els anys vint i trenta, primer de l'àrab al llatí i a continuació del llatí al ciríl·lic, tot i això les modificacions introduïdes en l'ortografia en aquest període van fer que aquesta passés de ser fonemàtica a, bàsicament, etimològica i que les regles d'escriptura deixessin de ser autocentrades per a passar dependre en bona part de l'ortografia i la fonologia del rus. Alhora es va endegar una interferència massiva en el lèxic txuvaix mitjançant el manlleu a gran escala de russismes no assimilats. Tanmateix, pràcticament tots els textos txuvaixos de l'època soviètica asseguren que els canvis van resultar superficials i positius. L'objectiu d'aquest estudi és entendre les raons dels canvis ortogràfics entre 1926 i 1938 i en quin grau han afectat l'estructura fonològica de la llengua. Es veurà que són el resultat del terror estalinista i que, amb la col·laboració dels filòlegs que li van sobreviure, han provocat canvis profunds en la llengua, els quals segueixen sense ser estudiats. L'anàlisi de la justificació "científica" construïda per la lingüística soviètica amb posterioritat a la decisió política presa a mitjan decenni dels trenta ens permetrà entendre millor les causes d'aquesta prescripció.

Per analitzar l'abast de les conseqüències dels canvis ortogràfics dels anys vint i trenta, primerament es descriurà el txuvaix i la seva fonolo-

gia, tal com era al final del s. XIX, contraposant-lo al rus. Es revisarà amb cert detall la política lingüística de la Unió Soviètica en les seves primeres dues dècades d'existència, amb tots els seus canvis. Així podrà entendre's l'evolució cronològica de l'ortografia txuvaixa en el període estudiat, que s'abondarà a continuació. Es discutiran les raons de l'allau de russismes no adaptats que patí el txuvaix, la justificació que se'n va donar i se n'analitzaran els resultats en el sistema fonològic de la llengua.

EL TXUVAIX

El txuvaix és una llengua turquesa parlada sobretot en el curs mitjà del Volga. Segons el cens de 2010, hi ha prop d'un milió de parlants de txuvaix, 680.000 dels quals viuen a la República de Txuvàixia, una de les sis repúbliques que formen part del Districte Federal del Volga, juntament amb el Tatarstan, el Baixkortostan, Udmúrtia, Mari El i Mordòvia. El tàtar i el baixkort són, com el txuvaix, llengües turqueses, mentre que les llengües pròpies d'udmurts, maris i mordovians són de la família finoúgrica.

En referència al període estudiat, segons el primer cens soviètic, fet el 1926, Txuvàixia tenia 890.000 habitants, que representaven el 0,6% dels 147 milions d'habitants de l'URSS. Els txuvaixos eren 1,1 milions, un 40% dels quals vivia fora de Txuvàixia, bàsicament en regions pròximes del Volga i l'Ural. En aquell moment, el txuvaix tenia més parlants, per exemple, que el tadjik, el turcman, el kirguís i l'estonià, i pràcticament els mateixos que el letó. Aquests idiomes van esdevenir llengües de repúbliques federades de l'URSS en els anys trenta i quaranta.

El txuvaix és l'única llengua parlada actualment de la branca ogur o búlgara de les llengües turqueses, que va ser la primera a separar-se del tronc comú (Johanson 2006). El turcòleg András Róna-Tas (2007)

estima en uns dos mil anys l'escissió d'aquesta branca del que habitualment s'anomena "turc comú". El txuvaix ha estat en contacte amb idiomes molt diferents, particularment amb llengües iranians pròximes a l'osset, així com el mari, el tàtar i, més recentment, el rus. Especialment intensa ha estat la seva relació amb el mari durant més de mil anys. Johanson (2000: 172) parla fins i tot de "profunda simbiosi" entre les dues llengües, malgrat pertànyer a famílies lingüístiques diferents.

Parlants de turc ogur van arribar a l'àrea del Volga mitjà, on llavors vivien pobles de llengües finoúgriques,¹ en diferents onades entre mitjan s. VII i el començament del s. IX o fins i tot X (Golden 1992: 253; Ivanov 2009: 40). L'estat que van formar, la Bulgària del Volga, va adoptar oficialment l'islam el 922, encara que tot indica que una part important de la població rural, parlants de llengües turqueses i finoúgriques, mantingué les seves religions tradicionals. Es té notícia de diferents autors en llengua àrab originaris d'aquest estat, mentre que de la llengua turquesa ogur antecessora del txuvaix actual han arribat només algunes inscripcions. La conquesta mongola al s. XIII i les incursions de Tamerlà al s. XIV van capgirar la regió. Els tàtars van passar a ser el poble dominant fins a la conquesta russa del s. XVI. La població de llengua turquesa ogur no islamitzada que habitava, majoritàriament, en el marge dret del Volga va acabar formant el poble que avui anomenem txuvaix (Ivanov 2009: 46–47).

A mitjan s. XVIII l'imperi rus va impulsar la cristianització forçosa dels pobles politeistes del Volga, particu-

1 No sols de la branca finopermiana, sinó també d'hongarès arcaic, que va manllevar nombroses paraules *ogúriques*. Per això el txuvaix no solament resulta crucial per a reconstruir el prototurquès, per raó de les seves moltes divergències amb les altres llengües turqueses, sinó que també és important per a entendre l'evolució històrica de l'hongarès (vg. Róna-Tas 1996; Palló 1982).

larment els txuvaixos, els maris i els udmurts (Ivanov 2009: 98). Aquesta cristianització va ser superficial, en part a causa de la barrera lingüística. En la primera meitat del s. XIX hi va haver una onada d'apostasies entre els maris i un moviment messiànic entre els mordovians (Kappeler 2001: 230). Una nova onada d'apostasies a mitjan segle entre tàtars batejats va fer pensar en cercles lligats a l'Església Ortodoxa a Kazan que calia reforçar la cristianització dels pobles recentment cristianitzats per prevenir-ne la islamització (Kappeler 2001: 262). El turcòleg Nikolaj Il'minskij va idear la creació d'escoles en tàtar per a tàtars cristianitzats i posteriorment va expandir l'empresa a altres pobles de l'àrea del Volga i d'arreu de l'imperi (Kreindler 1979). La seva iniciativa va rebre el suport del ministeri d'educació el 1870, però això no s'esdevingué sense una forta oposició, que postulava el rus com a única llengua d'ensenyament en les escoles de l'imperi. Això feu que la fundació d'escoles i la publicació de llibres de text en llengües nacionals per a les poblacions més o menys nominalment cristianes seguissin sent la iniciativa a títol pràcticament exclusiu del grup d'Il'minskij (Kreindler 1977: 88; Kreindler 1979: 9–10). El mateix ministre d'educació, Dmitrij Tol'stoj, va deixar ben clar en el marc d'aquesta polèmica que "l'objectiu final de l'educació de tots els no-russos [*inorodcy*] [...] ha de ser la seva russificació i amalgamació amb la població russa" (citat a Kappeler 2001: 262).

Il'minskij i els seus col·laboradors de la congregació missionera que va fundar van codificar una sèrie de llengües de les famílies turquesa, finoúgrica i mongol, que en general no tenien o gairebé no tenien tradició escrita, entre les quals el txuvaix, el mari, l'udmurt, el buriat i el khakàs, per citar-ne algunes. També van editar centenars de llibres religiosos i educatius, formar milers de mestres i capellans i fundar multitud d'escoles. Totes les ortografies van basar-se en l'alfabet ciríl·lic, inclòs el tàtar, que sí tenia tradició escrita en

La capital, Xupaixkar (rus: Ćeboksary).

alfabet àrab. Segons Isabelle Kreindler (1977), les idees d'Il'minskij van tenir la seva plasmació més reeixida entre els txuvaixos, gràcies a l'estreta col·laboració d'Ivan Jakovlev, deixeble d'Il'minskij, amb Il'ja Ul'janov, el pare de Lenin, que era inspector d'ensenyament a Simbirsk (actual Ul'janovsk). L'escola que Jakovlev va fundar a Simbirsk va formar fins a la Revolució d'Octubre més de dos mil mestres txuvaixos que van repartir-se per una xarxa de més de 400 escoles fundada també per Jakovlev (Kreindler 1977: 92–93). Aquest impuls va facilitar la florida d'una literatura en txuvaix. La publicació de llibres en txuvaix va passar de 14 entre 1769 i 1871 a 725 en el període 1872–1917, dos terços (491) dels quals foren religiosos (Fomin 2013: 45–46, 74, 111–113) (no hi ha llibres en txuvaix anteriors a 1769). En el breu període democràtic després de la revolució de 1905, es fundà a Kazan *Hypar* ['notícies'], el primer diari en txuvaix (1906–1907).

El 1871 Jakovlev creà un primer alfabet per al txuvaix, calcat del rus, amb 47 lletres. En els dos anys següents (molt probablement, assessorat per Il'minskij) el modificà completament, simplificant-lo i reduint-lo a 25 lletres (fig. 1) (Jakovlev 1995: 109; Petrov 1980: 161–163). Aquesta va ser la grafia utilitzada fins als anys vint. Sobre aquesta base ortogràfica i, en bona part, el lèxic i la morfologia dels parlars txuvaixos meridionals, es va construir la norma literària. Tanmateix, durant les primeres dècades del s. xx van incorporar-se elements del dialecte septentrional, especialment en el lèxic i la fonètica (Petrov 1980: 103–106).

а ѡ у ы е ё ў и й к л љ м н њ п р с џ ш в х т ђ ѣ

Figura 1. Alfabet de Jakovlev de l'any 1873 (Petrov 1980: 163)²

LA FONOLOGIA DEL TXUVAIX

A continuació presentarem alguns aspectes de la fonologia del txuvaix, tal com era abans de la revolució, esmentant especialment com s'assimilaven els manlleus del rus, que en el segle XIX van començar a ser nombrosos. Vasiliy Egorov (1971: 111) compta entre 400 i 500 paraules d'origen rus en el txuvaix d'abans de la Revolució d'Octubre. Considerarem primer el repertori fonològic per seguir amb l'estructura sil·làbica, l'harmonia vocàlica, l'accent i algunes regles fonològiques.

El **sistema vocàlic** consistia en vuit vocals oposades per la seva alçada, arrodoniment i avançament (taula 1). Cal remarcar que el txuvaix estàndard no tenia la vocal /o/, que existeix només en els dialectes septentrionals (juntament amb tres altres vocals: en total, dues anteriors i dues posteriors més, mantenint l'equilibri entre vocals anteriors i posteriors).

Una nova onada d'apostasies a mitjan segle entre tàtars batejats va fer pensar en cercles lligats a l'Església Ortodoxa a Kazan que calia reforçar la cristianització dels pobles recentment cristianitzats per prevenir-ne la islamització

² Les vocals precedien les consonants en l'ordenació alfabètica. Tot i que va haver-hi diferents ordenacions, tant en les vocals com en les consonants, aquesta pràctica va mantenir-se fins a l'any 1933, quan es va adoptar l'ordenació alfabètica del rus (Petrov 1980: 169–170).

Taula 1. Vocals del txuvaix abans de la Revolució d'Octubre (a partir de Jakovlev 1995: 20 i Canepari 2012)³

	Anteriors		Posteriors	
	No arrodonides	Arrodonides	No arrodonides	Arrodonides
Altes	i	ɯ	u	u
Mitjanes	ɛ ɘ		ʌ	
Baixes			a	

El **sistema consonàntic** del txuvaix presentava una particularitat molt singular: no tenia oposició fonemàtica entre sordes i sonores (taula 2). Les consonants oclusives i fricatives se sonoritzaven o s'ensordien en funció dels sons que les precedien i seguien: si tots dos sons eren sonors (eren vocals, o bé consonants nasals o líquides), llavors la consonant se sonoritzava, encara que no assolía el nivell de sonoritat habitual en les llengües europees (Petrov 1980: 169–170); altrament, la consonant es produïa sorda. Ortogràficament, s'escriu només la consonant sorda per als dos al·lòfons. Així, per exemple *vākār* ('bou'), *avtan* ('gall'), *mulkaç* ('conill') i *suhan* ('ceba')⁴ es pronuncien, respectivament, [ʏʌg̊ʌɾ], [ʌv'd̥ʌn], [mul'g̊aʃ] i [su'ɣʌn], amb sonorització parcial de les consonants a l'interior de la paraula. Tanmateix, com la sonorització està completament fixada pel context, ortogràficament no s'indica.

Taula 2. Consonants del txuvaix abans de la Revolució d'Octubre (parcialment, a partir de Canepari 2012)⁵

	Labials	Dentals	Alveolars	Retroflexes	Palatals	Velars
Oclusives	p	t tʲ		tʂ		k
Fricatives		s		ʂ	ʃ	
Semi) aproximants	ɣ				ʝ	ɣ
Nasals	m	n nʲ				
Líquides		l lʲ	r			

Els manlleus del rus anteriors a la revolució habitualment assimilaven la [o] russa com a [u], si més no en els dialectes meridionals i la llengua estàndard, la [f] com a [x] i, de vegades, la [ʂ] com a [tʂ]. Les consonants sonores s'assimilaven com a sordes (que podien sonoritzar-se segons les regles fonètiques pròpies del txuvaix), o bé en alguns casos com a con-

3 Tant els turcòlegs “occidentals”, com els filòlegs txuvaixos i russos pràcticament mai no utilitzen els símbols de l'Alfabet Fonètic Internacional. Utilitzem les transcripcions donades pel fonetista Luciano Canepari en la seva descripció sintètica del txuvaix, bo i “traduint” la seva notació, que també té elements idiosincràtics, a l'Alfabet Fonètic Internacional estàndard. Cal dir que els filòlegs txuvaixos descriuen les vocals altes centrades més aviat com a [y] i [i]. En la taula (la disposició de la qual està presa del manual de fonètica txuvaixa utilitzat a la Universitat Estatal de Txuvaixia, Jakovlev 1995), **no distingim les vocals centrals, ja que aquesta categoria, en general, no es considera pertinent en txuvaix**. Els autors, però, difereixen en quins són els trets pels quals s'oposen les vocals.

4 Per a la transliteració del txuvaix fem servir una d'habitual entre els turcòlegs, que es basa en l'alfabet turc, completat amb les lletres *ä* i *ë* (escrites igual en l'ortografia ciríllica), *ś* (per a la lletra ciríllica *ç*) i l'apòstrof per al símbol de la palatalització *ʷ*. **Convé assenyalar que les diferents convencions de transliteració per al txuvaix i el rus poden fer la impressió que hi ha diferències ortogràfiques en les dues llengües quan de fet no n'hi ha**, per exemple per a les lletres *ы* (transcripció txuvaixa: *ɯ*, transcripció russa: *y*), *ж* (*j* i *ž*), *ч* (*ç* i *č*), *ш* (*ş* i *š*), *щ* (*şç* i *šč*), *х* (*h* i *x*), *ц* (*ts* i *c*), *ц̣* (*y* i *j*), *е* (*e* o *ye*, i *e*), *э* (*e* i *è*), *ю* (*yu* i *ju*), *я* (*ya* i *ja*).

5 Clark (2006) i Canepari (2012) dissenteixen en la descripció dels sons associats a la lletra *ч*. La descripció de Canepari és *ʃ/dʒ*, mentre que Clark ho nega i diu que el so és apical o retroflex. De fet, la segona és la forma meridional, mentre que la primera és la septentrional. La forma meridional fou la reflectida per l'ortografia de Jakovlev (en triar la lletra *ɣ*, inexistente en rus, en comptes de la *ч* associada en rus al so [tʂ]), però, després de les discussions dels anys vint, la substitució de la lletra *ɣ* per la *ч* sanciona el triomf de la norma de pronunciació septentrional (molt probablement, amb l'ajuda del so i l'ortografia russos) (Petrov 1980: 143–145). També és matèria de discussió si la *v* del txuvaix és [v] o més aviat [ʏ]. Canepari considera aquest so semiaproximant, cosa que regularitza el sistema, fent que totes les consonants oclusives i fricatives tinguin al·lòfons sords i sonors. Per simplificar el model de Canepari, però, hem agrupat a la taula en una fila els fonemes aproximants i semiaproximants. Per altra banda, ni Clark ni Canepari no indiquen els fonemes palatals *tʲ*, *nʲ* i *lʲ*, que denota l'ortografia jakovleviana i paraules com *kukāl'*, *supān'* i *yurat'* (vg. també, per exemple, Egorov 1971: 172).

sonants llargues sordes⁶. Exemples: *hunar* < *fonar'*, *sappun* < *zapon*, *tuhtär* < *doktor*, *pul'nitsa* < *bol'nica*, *prožänt* < *procent* (Egorov 1953: 131–132).

Cal assenyalar que l'aparició de la norma escrita comporta que els manlleus ja no vinguin exclusivament de la llengua oral, sinó que s'incorporin cultismes molt dependents de la forma escrita de l'original. En rus, per exemple, en què els manlleus del francès, alemany, italià i anglès han estat nombrosíssims a partir dels temps de Pere el Gran (1672–1725), s'han afegit moltes consonants dobles en l'ortografia, la gran majoria de les quals es pronuncien com a simples (Kredrova *et al.* s.d.). En el cas del txuvaix escrit anterior a la revolució, l'ortografia jakovleviana, en bandejar lletres com *o*, *b*, *d*, *g*, *z*, *ž* o *f* com a impròpies del txuvaix, prevenia la incorporació de mots russos sense canvis considerables en la grafia. Tanmateix, certs autors utilitzaven en alguns casos la lletra *o*, possiblement per l'existència del so en els dialectes septentrionals.

L'estructura sil·làbica del txuvaix era, com típicament passa amb les llengües turqueses, relativament simple: (C)V(C) (C). L'atac es componia d'una única consonant, tot i que en alguns manlleus del rus del s. XIX s'observen dues consonants inicials (per exemple, *škul* < *škola*, *škap* < *škap*, *škaf*; compareu amb el manlleu més antic del rus *kěneke* < *kniga*). La coda admetia fins a dues consonants finals en contextos molt limitats (*šurt*, *pürt*). Tanmateix, com assenyalen diversos autors, en la llengua parlada no és rara la caiguda en inici de paraula de les vocals *ä* i *ë* (fonèticament, [ʌ] i [ɘ]) en determinats contextos (per exemple, *tvattä* < *tävattä*, *šta* < *ášta*) (Petrov 1971; Jakovlev 1976: 165). Sens dubte, aquest fenomen va permetre l'assimilació de certes paraules russes amb dues consonants inicials sense la inclusió d'una vocal epentètica, l'elisió d'una de les consonants o altres processos, com era habitual (per exemple, *hères* < *krest*, *pělem* < *blin*, *kavas* < *ivas*, *sětel* < *stul*, *šarah* < *škarf*, *áštarik* < *starik*, *pojšs*

6 En txuvaix és bastant freqüent la duplicació de consonants (que, segons Canepari, es pronuncien com una consonant llarga i no com una geminada). En aquests casos no se sonoritzen.

< *poezd*, *karap* < *korabl'*, *tärpa* < *truba*) (Egorov 1953: 130–132). Cal assenyalar també que el txuvaix no admetia dues vocals seguides.

El txuvaix tenia **harmonia vocàlica** que oposava les vocals anteriors (i, u, e, ə) a les posteriors (u, u, ʌ, a): els lexemes tenien només vocals d'un tipus o d'un altre i la gran majoria dels sufixos tenen dues formes, una amb vocals anteriors i una altra amb posteriors. Hi havia, però, algunes excepcions (com *atte*, 'pare'; *anne*, 'mare'), el sufix *sem* del plural (en els dialectes meridionals i l'estàndard) i el sufix *ë/i* de possessió de tercera persona.⁷ Tot i això, els manlleus típicament s'adaptaven a les regles d'harmonia (per exemple, *apat* < *obed*, *yeščëk* < *jaščik*, *kraššin* < *kerosin*) (Egorov 1953: 131).

El txuvaix també es distingia per ser una llengua l'**accent** de la qual era fixat pel pes sil·làbic. La regla general era que l'accent requeia en l'última síl·laba. Tanmateix, si l'última síl·laba tenia les vocals *ä* o *ë*, l'accent requeia en la primera síl·laba des del final sense aquestes vocals. Si la paraula tenia només aquestes vocals, en la llengua estàndard l'accent requeia en la primera síl·laba. Els manlleus del rus anteriors a la revolució mantenien tots aquest esquema (Jakovlev 1976).

Finalment, esmentarem dos **processos fonològics** característics del txuvaix. En primer lloc, el ja mencionat procés de sonorització de les consonants oclusives i fricatives, si van precedides i seguides de vocals o consonants sonores (*apat* [a'ʔat], 'menjar, menja'). En segon lloc, cal assenyalar la palatalització de les consonants si estan precedides o seguides de vocals anteriors (*anne* [a'n'n'ë], 'mare'; *kěneke* [k'ə'n'ë'g'ë], 'llibre'; *ěšlet* [ɘʃ'l'ët], 'treballa').

Per comparar, el rus té un sistema fonològic molt diferent del txuvaix d'abans de

7 En txuvaix, com en les altres llengües turqueses, el sufix de possessió de tercera persona és molt freqüent perquè és necessari en grups nominals com *hāna šurčë* ('casa d'hostes, hotel', literalment: 'hoste casa-seu'), *Yakovlev uramë* ('carrer de Yakovlev', literalment: 'Yakovlev carrer-seu'), etc.

El sistema consonàntic del txuvaix presentava una particularitat molt singular: no tenia oposició fonemàtica entre sordes i sonores

El rus compta, a més, amb una estructura sil·làbica que pot ser molt complexa, amb atacs i còdes de fins a quatre consonants (per exemple, 'vzgljad', 'sredstv')

Els anys vint van ser d'intensos treballs en el camp de la planificació del corpus i de l'estatus de moltes llengües a Europa

la revolució, com és previsible en dues llengües pertanyents a famílies lingüístiques diferents i amb un contacte relativament recent i, fins fa poc, superficial. El nombre de fonemes del rus, tant vocàlics com consonàntics, és motiu de controvèrsia des de fa dècades per part de les dues principals escoles filològiques russes, la de Moscou i Sant Petersburg (Musatov 2012: 134–158). Els fonemes vocàlics del rus són /a/, /e/, /i/, /o/ i /u/ i, segons l'escola de Sant Petersburg també /i/. Quant als fonemes consonàntics, notarem només que totes dues escoles estan d'acord en l'oposició fonemàtica entre consonants “dures” i palatalitzades en nombroses consonants: /p/ i /pʲ/, /b/ i /bʲ/, /f/ i /fʲ/, /v/ i /vʲ/, /m/ i /mʲ/, /t/ i /tʲ/, /d/ i /dʲ/, /s/ i /sʲ/, /z/ i /zʲ/, /n/ i /nʲ/, /l/ i /lʲ/, /r/ i /rʲ/ (Musatov 2012: 148). El rus compta, a més, amb una estructura sil·làbica que pot ser molt complexa, amb atacs i cods de fins a quatre consonants (per exemple, ‘vzgljad’, ‘sredstv’). L'accent en rus és lèxic i no té harmonia vocàlica. Disposa també d'un sistema complex de reducció vocàlica en què, en alguns casos, la reducció depèn de la posició de la vocal respecte de la síl·laba accentuada.

LA POLÍTICA LINGÜÍSTICA SOVIÈTICA EN ELS ANYS VINT I TRENTA

Els anys vint van ser d'intensos treballs en el camp de la planificació del corpus i de l'estatus de moltes llengües a Europa. Els canvis de fronteres en acabar la I Guerra Mundial i la creació de nous estats-nació van comportar la necessitat d'ampliar la terminologia i el ventall estilístic (per exemple, en els registres administratiu o jurídic) de tot un seguit de llengües fins llavors minoritzades que van passar a ser oficials. Alhora, arreu s'intentava depurar les llengües de les empremtes més evidents de la seva subordinació passada. Així va ser el cas, per exemple, a Txecoslovàquia, Polònia, Lituània, Letònia, Estònia i Finlàndia, així com a Noruega, Islàndia i Albània (vg., per exemple, Joan

i Marí 1996). Cal també tenir present les polítiques de depuració de la llengua i canvi d'alfabet que es feren a Turquia en el mateix període (o el cas coetani del català, en una situació política ben diferent). Tanmateix, alhora que “conreaven” les noves llengües nacionals, gairebé tots aquests nous estats, començant pel més gran de tots, Polònia, van dedicar-se a araconar les llengües de les minories. La Unió Soviètica, en això, va iniciar una experiència completament única.

L'arribada al poder dels bolxevics el 1917 va provocar canvis radicals en el tractament de les minories nacionals i, en particular, en la política lingüística. Després d'intensos debats en els primers anys de la revolució, es van imposar les tesis de Lenin i Stalin. La Unió Soviètica va adoptar una política de discriminació positiva que incloïa la delimitació territorial d'àrees en què les minories nacionals fossin el grup majoritari, la normalització en el seu territori de l'ús en tots els àmbits de les llengües fins aleshores minoritzades i l'increment accelerat de la posició dels membres de la minoria territorial en l'administració i les empreses, incloent-hi els càrrecs directius. Segons Isabel Kreindler (1977: 87), “el component positiu del programa de les nacionalitats de Lenin es deriva directament del seu propi pare i d'un amic txuvaix de la família, l'educador I. Jakovlev”. Stalin veïé els processos d'hongarització de les ciutats hongareses i letonització de Riga, poblacions en què l'alemany dominava fins a mitjan segle XIX, com a resultats indefugibles de l'èxode rural, i vaticinà la mateixa evolució per a les ciutats ucraïneses i bieloruses, en què el rus dominava (Alpatov 2000: 41). L'historiador Terry Martin (2001: 19) assenyala que “la crisi de les nacionalitats i el col·lapse final de l'imperi dels Habsburg causà una impressió enorme sobre Lenin i Stalin, que van extreure'n la lliçó del perill que [la Unió Soviètica] fos percebuda per la població com un imperi”. La força dels nacionalismes durant la Guerra Civil, especialment a Ucraïna, va reblar el clau. Afegeix Martin

(2001: 12): “Les llengües natives farien en el poder soviètic més comprensible. Quadres nadius, que entenien «la manera de viure, els costums i hàbits de la població local», farien que el poder soviètic semblés local més que no pas una imposició externa russa.” (La cita de Martin és de Stalin).

Així, en els anys vint es va redefinir la distribució administrativa del país, en gran part sobre bases ètniques. Així, el 1921 va fundar-se la Província (*oblast'*) Autònoma Txuvaixa, que el 1925 va ser elevada al rang de República Autònoma, en el si de la República Socialista Federativa Soviètica de Rússia, amb alguns canvis en les seves fronteres, que van esdevenir pràcticament les actuals. En el cas txuvaix, s'optà per crear una regió relativament petita que contingüés el gruix de la població txuvaixa, deixant de banda illes ètniques i zones en què no eren majoritaris. Així, tant Kazan com Simbirsk, que havien esdevingut els centres culturals txuvaixos, van quedar fora de l'autonomia txuvaixa. Segons el cens de 1926, el 78% de la població de la república era txuvaixa i el 95% de la població, rural. El 86% de la població urbana era ètnicament russa, mentre que 99,4% de la població ètnicament txuvaixa era rural. La capital, Xupaixkar (rus: Čeboksary), comptava amb 8.800 habitants (Sokov 1969; Ivanov 2005: 221–222).

No disposem de xifres sobre el grau de coneixement del rus entre els txuvaixos, però tot indica que era més que limitat en la gran majoria de la població rural. En canvi, el bilingüisme en txuvaix i tàtar sí que era força habitual en el sud de Txuvaixia.

El 1922 la nova autonomia txuvaixa va sancionar l'oficialitat al mateix nivell del txuvaix i el rus, va reconèixer la validesa de tots els documents oficials escrits en txuvaix, va introduir-ne l'ús oral i escrit en els jutjats i va crear la Comissió per la Implementació de la Llengua Txuvaixa, l'òrgan encarregat de coordinar la política lingüística. Es van organitzar cursos de txuvaix per als treballadors de l'administració.

Va dur-se a terme una política explícita d'augmentar el nombre de funcionaris de nacionalitat txuvaixa. El seu percentatge en els òrgans centrals de l'autonomia txuvaixa van passar del 40% el 1924 al 54% el 1932 (Petrov 1980: 28). Es va intentar traduir al txuvaix tota la documentació oficial. Al final de 1925, el 25% de la documentació administrativa al nivell de districte (*volost'*) es portava en txuvaix (Klement'ev 2001b: 108), mentre que el 1931 així ho feia el 47% dels municipis (Petrov 1980: 28). Cal tenir en compte la dificultat que afegien a aquestes polítiques els nivells d'instrucció i alfabetització més alts entre els russos que entre els txuvaixos, conseqüència en bona part del grau més gran de població rural dels segons i de les polítiques d'ensenyament en rus durant l'època de l'imperi (malgrat els esforços del grup d'I'l'minskij).

Ahora va començar una campanya contra l'analfabetisme. Les nenes, que abans de la revolució gairebé mai no anaven a escola, van passar a ser el 25,5% de l'alumnat el 1925 i el 41,3% el 1929 (Klement'ev 2001b: 121). L'any 1920 sabia llegir i escriure el 28,3% de la població de Txuvàixia, mentre que el 1938 no en sabia el 2% de les persones entre 14 i 59 anys (Klement'ev 2001b: 121; Petrov 1980: 29). El nombre de llibres i publicacions periòdiques en txuvaix va multiplicar-se.

En el global de la Unió Soviètica, la lluita contra l'analfabetisme va comportar, entre altres coses, dotar desenes de llengües d'escriptura, o modificar-ne el sistema per apropar-les a la llengua parlada (programa que era també imprescindible per a convertir aquestes llengües en els vehicles de l'administració local i regional). El treball que es va fer en dues dècades va ser ingent. Alpatov (2000: 46) dóna la xifra de 19 o 20 llengües escrites abans de la revolució a l'Imperi Rus, sense Polònia i Finlàndia. Segons dades recollides per Kreindler (1982: 10), el 1925 ja s'havien publicat llibres de text en 25 llengües i deu anys després n'hi havia en 104. En el curs 1938–1939 més de 70 idiomes s'utilitzaven com a llengües d'ensenyament. Cabal (2013: 346) recull que el 1938 es publicaven diaris en 66 llengües.

Diferents pobles turquesos disposaven de llengües estàndard, escrites amb l'al-

fabet àrab sense indicació de les vocals, i basades variants arcaïques de les llengües orals. Això dificultava la lectura, però s'emascaraven les diferències dialectals i, fins i tot, entre variants considerades de llengües diferents en continus dialectals. El I Congrés Turcològic de la Unió, tingut a Bakú el 1926, després de moltes discussions, aprovà l'opció fonemàtica, que es convertí en el paradigma pràcticament únic per a les llengües de la Unió Soviètica: les llengües s'havien d'escriure tal com es pronunciaven. A més, el congrés va adoptar l'alfabet llatí, per les seves connotacions de modernitat i, alhora, per marcar diferències tant amb el rus, com amb les escriptures basades en l'alfabet àrab, que associaven a la religió i l'“endarreriment” cultural (Sebba 2006; Crisp 1989).

Contràriament a moltes altres llengües de la Unió Soviètica, a Txuvàixia no hi hagué cap moviment important favorable a l'ús de l'alfabet llatí. Així, pràcticament es va mantenir la feina de codificació de la llengua feta, bàsicament, en l'últim terç del segle XIX. La tasca principal en l'àmbit de la planificació del corpus fou la d'elaboració: “l'actualització, l'enriquiment i l'especialització dels recursos expressius de la llengua” (Bibiloni 1997: 37). Tanmateix, també hi hagueren a Txuvàixia advocats de l'adopció de l'alfabet llatí. El seu principal proponent fou el periodista, poeta i traductor Aleksej Milli, que el 1922 va denunciar que l'ús de l'alfabet ciríllic estava lligat a una influència “assimiladora” de la cultura russa i defensà que calia “substituir l'ideal d'assimilació exclusiva de la cultura russa per assimilació directa de la cultura occidental” (citada a Petrov 1980: 165). És interessant d'assenyalar que llavors Milli no va ser titllat de nacionalista, com ho fa Petrov el 1980.⁸ Les rèpliques que rebé la seva posició (freqüent entre els intel·lectuals soviètics durant els anys vint) es referien a la pèrdua de la tradició escrita o bé perquè “per esdevenir una veritable nació culta, [els txuvaixos] hem de dominar en primer lloc la cultura russa; només a través de la cultura russa, només amb la cultura russa, podem arribar a la civilització”

8 Milli va ser detingut el 1938. Després de ser torturat, va ser enviat a un camp de concentració, on morí el 1942 (Koşkin 2013: 211–213; Rodionov 2009).

L'any 1920 sabia llegir i escriure el 28,3% de la població de Txuvàixia, mentre que el 1938 no en sabia el 2% de les persones entre 14 i 59 anys

Stalin veié els processos d'hongarització de les ciutats hongareses i letonització de Riga, com a resultats indefugibles de l'èxode rural, i vaticinà la mateixa evolució per a les ciutats ucraïneses i bielorusses

Abans de la revolució hi havia 19 o 20 llengües escrites. En el curs 1938–1939 més de 70 idiomes s'utilitzaven com a llengües d'ensenyament i es publicaven diaris en 66 llengües

Alumnes de l'Escola Txuvaixa de Simbirsk a l'inici del s. xx

(citat a Petrov 1980: 165)⁹. Els filòlegs txuvaixos es van oposar a l'adopció de l'alfabet llatí, aprovat per a totes les llengües turqueses de la Unió Soviètica en el congrés turcològic de 1926 (Petrov 1980: 167–168). Tot i això, el 1932, per iniciativa de Moscou, es va preveure portar endavant finalment el canvi d'alfabet per al txuvaix, però el projecte no va passar de ser una intenció a causa del tomb en la política (Martin 2001: 416).

I és que el clima polític va canviar de mig a mig. El gener de 1930 començà la collectivització accelerada de l'agricultura mitjançant tota mena de coercions. Les protestes massives a Txuvaixia i en altres llocs de l'URSS portaren a un alentiment momentani del procés, que tornà a **prendre força** tot seguit. Al final de 1935 s'assolí a Txuvaixia la collectivització pràcticament total (Klement'ev 2001a: 143–148; Kasimov 2008). Al mateix temps que la collectivització, s'inicià una campanya contra els *kulaks* (pagesos rics), els béns dels quals eren requisats i ells mateixos o bé enviats al gulag o bé deportats. El 1930 van ser deskulakitzades a Txuvaixia unes sis mil famílies, de les quals 1.600 van ser deportades. El 1931 hi hagué una segona onada de deskulakització (Efimov 2009: 19–20; Klement'ev 2001a: 148–150). En el total de la Unió Soviètica, prop d'1,8 milions de persones

⁹ Una opinió molt semblant expressà Ivan Jakovlev en el seu *Testament Espiritual al Poble Txuvaix* (1921).

van ser deportades com a *kulaks* entre 1930 i 1931 i 340.000 més entre 1932 i 1933 (Martin 2001: 326; Siegelbaum i Moch 2014: 292).

Això no fou més que el començament de la violència que vingué a continuació. Després de l'assassinat de Kirov l'1 de desembre de 1934 començà una onada de persecucions contra “elements antisoviètics”. Al començament de juny de 1935 se celebrà a Xupaixkar el primer judici contra alguns d'aquests “elements”, concretament set estudiants de l'escola professional de música i teatre, un dels quals fou condemnat a mort i els altres a penes d'entre 2 i 10 anys. La repressió no va fer sinó augmentar durant el 1936 i 1937. El juny de 1937 l'NKVD txuvaix es fixà a si mateix una quota de 300 condemnats a mort i 1.500 més condemnats. Al final de l'any es va assolir la xifra de 2.856 detinguts, dels quals 613 foren condemnats a mort (Klement'ev 2001a: 182–183). Els intel·lectuals van ser un dels col·lectius que més va patir aquesta repressió. Les xifres totals de morts i represaliats en el període entre 1935 i 1940 difereixen considerablement segons les fonts. Per al total de l'URSS, Ellman (2002) dóna la xifra aproximativa de 4,25 milions de presoners al gulag en el període 1934–1940 i entre 950.000 i 1,2 milions d'afusellats els anys 1937 i 1938. Efimov (2009: 29–30) compta 790.655 arrestats el 1937, dels quals van ser afusellats 353.074 i enviats al gulag 429.311. Aquestes xifres no

inclouen, per exemple, la deportació el 1937 dels 172.000 coreans soviètics, la primera deportació de tot un poble que es va dur a terme a l'URSS. A Txuvaixia la xifra de persones que van patir la repressió que habitualment es dóna és de més de 14.000 entre 1920 i 1953, però investigacions més recents indiquen que la xifra està subestimada (Efimov 2009: 29–32).

Alhora succeí un canvi cardinal en la política de les nacionalitats de la Unió Soviètica. Segons Martin, la política envers l'ucraïnès va ser la que va marcar el procés. Els ucraïnesos no eren només la minoria més important de la Unió Soviètica, sinó que ho eren també, de llarg, a la República Federativa Russa, amb vuit milions d'ucraïnesos, que eren majoria a les regions administrativament russes de Kuban, Kursk i Voronež. Després d'anys de tensions, el 14 de desembre de 1932 el Politburó promulgà un decret en què assenyala el procés d'*ucraïnització* com a culpable del “sabotatge” de la política de requisició de gra de les autoritats centrals (Martin 2001: 282–307), la qual finalment va portar a la fam de 1932–1933, en què moriren milions de persones només a Ucraïna.¹⁰ El 1933 s'inicià una campanya contra Mykola Skrypnyk, el ministre d'educació ucraïnès i principal impulsor de les polítiques d'ucraïnització, que acabà suïcidant-se, alhora que “desenes de milers de suposats nacionalistes ucraïnesos van ser arrestats per presumptament conspirar amb el nou govern nazi alemany, així com amb la Polònia de Pilsudski, per separar Ucraïna de la Unió Soviètica” (Martin 2001: 327). Entre altres conseqüències d'aquests esdeveniments, moltes escoles urbanes van adoptar el rus com a llengua

¹⁰ Un altre episodi de fam es va donar en els anys 1921 i 1922 en una extensa zona del curs Volga mitjà i inferior i dels Urals, en particular a Txuvaixia. En aquest cas, també les requisicions hi van jugar un paper cabdal. El 80% de la població de Txuvaixia va quedar-se sense gra i els morts a Txuvaixia per fam o a conseqüència directa d'aquesta en els anys 1921 i 1922 es calculen en més de 13.000 (Klement'ev 2006).

d'ensenyament. Això no fou moltes vegades una imposició directa, sinó el resultat del pànic que va cobrir tant els directores com els mestres (Martin 2001: 363). Un procés semblant, si bé no tan violent, esdevingué en altres repúbliques federades, com Bielorússia i Kazakhstan.

El canvi d'orientació en la política lingüística no solament se sustentà sobre teories conspiratives, sinó que es desenvolupà una nova ideologia que passà a ser l'oficial durant la resta de l'època soviètica. El principi del “perill més gran”, segons el qual calia “lluitar contra tots els nacionalistes i, en primer lloc, contra el nacionalisme rus” (Martin 2001: 6), va ser substituït pel de l’“amistat entre els pobles”, que esdevingué un eslògan repetit *ad nauseam* des de llavors. Aquest nou paradigma, que enaltia la fi de les discòrdies entre els pobles de la Unió Soviètica gràcies a la política del Partit Comunista, se sostenia bàsicament sobre dos pilars: la folklorització de les cultures nacionals i la glorificació de la llengua i cultura russes, que arribà a convertir-se en “extravagant” en temps de Khrusxov i Bréjnev (Kreindler 1989: 47).¹¹ En diversos editorials del 1936 el diari *Pravda* va elevar el poble rus a “primer entre iguals” i la cultura russa esdevingué “la més progressiva” (*progressivnyj*), designacions que van convertir-se en rutinàries (Martin 2001: 452). El poble rus va passar a ser indefectiblement qualificat de “gran”, i la llengua russa, de “gran i poderosa”. El rus es convertí en *la* llengua de comunicació entre els pobles (l'única legitimada per a aquest ús) i fins i tot “la segona llengua materna” de tots els pobles de l'URSS. Signe dels temps, el 1938 Eisenstein va dirigir la pel-

lícula *Aleksandr Nevskij*, amb música de Prokófiev.

Aquest canvi es reflectí també en la lingüística soviètica. Mentre que en la primera dècada del poder soviètic es desenvolupà amb força l'estudi dels aspectes socials en l'evolució de les llengües i també de dialectologia urbana, a mesura que avançaven els anys trenta l'èmfasi va fer-se en la normativa i la llengua estàndard (Gulida 2011; Lähteenmäki 2011). Resulta paradigmàtic el desenvolupament de la “cultura de la llengua” (*kul'tura reči*), una concepció purista del rus. Encara que els proposants acceptaven que la llengua està sotmesa a un canvi constant, consideraven que passa per diferents estadis, en cadascun dels quals els parlants han d'aplicar-se per seguir unes normes fixades d'escriptura i pronunciació. Segons Gorham, aquesta concepció va començar a rebre un fort suport oficial a mitjan decenni dels trenta, en un moment en què les autoritats van posar èmfasi en la “cultura” (*kulturnost'*), entesa com un conjunt de normes socials i la pràctica d'una disciplina per a mantenir-les (Gorham 2011: 144–145). Així, “la cultura de la llengua va assolir un capital cultural i lingüístic enorme al llarg de les dècades de govern de Stalin — malgrat la seva orientació decididament no proletària, no revolucionària i no marxista —, capital que s'ha mantingut fins ben enllà de l'era comunista” (Gorham 2011: 138). Malauradament, no hi ha encara, que nosaltres sapiguem, cap treball que estudiï en detall l'efecte del moviment de la ‘cultura de la llengua’, especialment quant a la insistència d'adequar-se a una pronúncia normativa del rus, i l'actitud de mestres i autoritats envers l'ús de les llengües minoritzades a casa i a l'escola durant el període soviètic. El que és evident és que, mentre per al rus el purisme lingüístic esdevenia la ideologia oficial, per a les altres llengües la mateixa actitud era titllada de ‘nacionalista’.

En aquest context de puixança del rus en la política lingüística, esdevingué el 1936 a Txuvàixia la llengua d'ensenyament dels tres darrers cursos escolars. El 1938 es convertí en assignatura obligatòria a partir de segon de primària en totes

**Efimov compta
790.655 arrestats el
1937, dels quals van
ser afusellats 353.074
i enviats al gulag
429.311**

**“Desenes de
milers de suposats
nacionalistes
ucraïnesos van
ser arrestats per
presumptament
conspirar amb el nou
govern nazi alemany,
així com amb la
Polònia de Pitàudski,
per separar Ucraïna de
la Unió Soviètica”**

¹¹ Crisp, en el seu estudi de la política lingüística soviètica fins a 1953 (any de la mort de Stalin), parla de la “glorificació emocional del rus en els últims anys de Stalin” i “els panegírics grandiloqüents del rus, que esdevingueren comuns en els anys immediatament posteriors a la II Guerra Mundial” (Crisp 1989: 37, 38). Alpatov (2000: 96–98), en tractar aquesta qüestió, descriu amb deteniment el llibre *La gran llengua russa* (*Velikij russkij jazyk*), publicat el 1945 pel filòleg Viktor V. Vinogradov, que el 1950 esdevingué director de l'Institut de Lingüística de l'Acadèmia de Ciències i el 1951 rebé el Premi Stalin.

les escoles de la Unió Soviètica i, allà on ja s'ensenyava, se n'incrementà el nombre d'hores (Klement'ev 2001a: 186–187).¹² El Comitè Central pel Nou Alfabet, encarregat dels projectes de llatinització, va ser liquidat el 1937 i “els seus dirigents moriren llavors o poc després” (Alpatov 2000: 88). Tot el projecte de llatinització fou abandonat i substituït per l'ús de grafies ciríl·liques de base russa. Crisp (1989: 28–30) explica que, mentre que el canvi a l'alfabet llatí va ser àmpliament debatut, l'adopció del ciríl·lic només va justificar-se *ex post facto*. També cal assenyalar que, mentre que la llatinització de les llengües turqueses es féu amb la visió d'un alfabet turc unificat, la seva ciril·lització va fer-se individualment, sense intenció de buscar solucions congruents per a problemes iguals o semblants. Segons el turcòleg soviètic Keñesbay Musaev, redactor d'uns dels volums de referència sobre les ortografies de les llengües turqueses publicat per l'Acadèmia de Ciències, aquesta anàlisi comparativa no va començar-se a fer fins al 1959, no obstant això les ortografies basades en l'alfabet ciríl·lic eren “incomparablement millors” que les anteriors, basades en l'alfabet llatí (Musaev 1973: 11–12).

Però tanmateix, per entendre-la, cal tenir ben present un element que distingeix clarament la política lingüística soviètica de les polítiques que es van portar a la majoria de països d'Europa Occidental durant bona part del s. xx: mai no hi va haver cap denigració explícita de les llengües no-russes. Malgrat bandejar-les progressivament de pràcticament totes les funcions instrumentals (especialment les que no eren les llengües pròpies d'una les quinze repúbliques federades), en general se'ls va seguir donant àmplies funcions simbòliques. Moltes d'aquestes llengües se seguien ensenyant a les escoles (part d'elles com a llengües en què es feien les classes, especialment a la primària), es continuà formant quadres per mantenir certs nivells de cultura nacional (periodisme, literatura, teatre, música, etc.) i es crearen institucions acadèmiques per a estudiar-les (evidentment, sota un control ideològic molt atent per evitar tota mena de desviació “nacionalista”). La complexitat de l'estudi de les polítiques lingüístiques soviètiques rau en bona part en el seu caràcter canviant i contradictori (vg. Cabal Guarro 2013; Leprêtre 2002).

12 Tanmateix, diversos autors (entre ells, Alpatov 2000) mostren com, de manera contradictòria, els esforços de promoció del rus en el sistema escolar no van anar, fins molt de temps després, acompanyats d'accions encaminades a augmentar el nivell de coneixement del rus dels mestres, que en escoles rurals de llocs com Baixkortostan o Txuvaixia sovint era només rudimentari, tot i que se suposava que l'havien d'ensenyar. També sembla que en algun moment posterior hi hagué un retrocés parcial en la política: Klement'ev (2001a: 186) cita un decret del 13 de gener de 1936 del buró del partit comunista txuvaix, en què s'ordena l'ensenyament en rus a 8è, 9è i 10è (llavors els tres darrers cursos escolars, els quals no eren obligatoris), però en els anys cinquanta l'ensenyament en txuvaix en el 8è curs era habitual i existien llibres de text en aquella llengua per a totes les assignatures.

ELS CANVIS ORTOGRÀFICS EN EL TXUVAIX

En aquest marc històric es desenvolupen les discussions sobre l'ortografia i el lèxic txuvaixos. Els anys vint es caracteritzen per un creixement funcional abrupte del txuvaix, amb la multiplicació de la seva producció escrita i el seu ús en àmbits en què la seva presència havia estat nul·la o escassa, com l'administració o la política. Alhora, el capgirament polític i social causat per la Revolució d'Octubre va comportar la creació de centenars, possiblement alguns milers, de neologismes en el mateix rus. Per si fos poc, la instauració de la capital de Txuvaixia a Xupaixkar, al bell mig dels territoris on es parlen els dialectes septentrionals, afegí a les discussions el component de si aquests parlars estaven prou representats en l'estàndard.

L'ortografia d'aquest període, lògicament, presenta moltes vacil·lacions. Gorškov (1963: 134–136) recull una sèrie de paraules típiques de l'època, que ens donen una idea de la complexitat del problema: *kommunisām* ('comunisme', rus *kommunizm*), *marksisām* ('marxisme', rus *maksizm*), *haşşisām* ('feixisme', rus *faşizm*), *përşetattël* ('president', rus *predsedatel*), *lenintsā* ('leninista', rus *leninec*), *partiytsā* ('membre del partit', rus *partiec*), *elektritsā* ('electricitat', rus *električestvo*), *opçā* ('societat', rus *obščestvo*), *tistiplinā* ('disciplina', rus *disciplina*), *konsseşsi* ('concessió', rus *koncessija*). En tots aquests casos, es tracta de paraules manllevades del rus. És comú l'ús de vocals epentètiques (*ā* en *kommunisām*, *marksisām*, *haşşisām*, *lenintsā*, *partiytsā*; *ë* en *përşetattël*) i elisions (*predsedatel* > *përşetattël*, *disciplina* > *tistiplinā*, *koncessija* > *konsseşsi*)¹³ o simplificacions de grups consonàntics (*električestvo* > *elektritsā*, *obščestvo* > *opçā*). Les consonants simples i dobles s'utilitzen per a calcar l'oposició de sordes i sonores del rus (per exemple, *haşşisām*, *përşetattël*). Funciona la palatalització regressiva de les consonants, però no la progressiva (per exemple, *marksisāmm*, *haşşisām*, *përşetattël*, *konsseşsi*).¹⁴ És de notar en aquests exemples l'assimilació de la *f* russa per la *h* txuvaixia¹⁵ i la incorporació de les lletres *o* i *ts* russes (en el segon cas, encara sense una lletra específica, com en rus).¹⁶ Pràcticament deixa de funcionar l'harmonia vocàlica en l'assimilació dels lexemes. Encara en el diccionari de Egorov de 1936 (Egorov 1936), malgrat la progressiva russificació de l'ortografia, trobem, per exemple, *kommunisām*,

13 També *socialist* > *sotsialis*, *artist* > *artis* (Petrov 1980: 146).

14 Típicament, el so [s] palatalitzat esdevé [ʃ], indicat amb la lletra ciríl·lica txuvaixia ç, que transcrivim *ş* (en canvi ç és la transcripció de la fricativa retroflexa [ʂ], comuna al txuvaix i el rus, escrita en ciríl·lic *u*: per això *haşşisām*, del rus *faşizm*, en comptes de **haşşisām*).

15 No poques vegades també *hv*: *hvinans*, *hvinansā* < *financy*, *çihvār* < *çifra*, *manihvest* < *manifest*, *keokraxvi* < *geografija* (Gorškov 1963: 134, 136; Andreev 1973: 273).

16 En els textos religiosos anteriors a la revolució també s'utilitzaven algunes paraules russes no assimilades (Andreev 1973: 271).

kommunis ('comunista', rus *kommunist*), *vakun* ('vagó', rus *vagon*), *vaksal* ('estació', rus *vokzal*)¹⁷. El diccionari de Egorov també té paraules com *bürokrat* i *büdjjet*, escrits amb la lletra *ü* del txuvaix, que correspon al so equivalent que tenen aquestes paraules en francès i alemany, però no amb la lletra *iu* del rus, amb què s'assimila aquesta vocal, inexistent en rus.

Cal assenyalar també que en els anys vint i trenta es van incorporar força calcs. Entre els sufixos especialment productius,¹⁸ citem *sÁr*¹⁹ ('sense') i *LÁh* ('-itat', '-itud') emprats per a calcar els prefixos rusos *bez/bes* i *ne* (el primer) i el sufix *stvo* (el segon), per exemple *ayápsárláx* ('no culpabilitat', rus *nevinovnost*), *éssérléh* ('atur', a partir de *és*, 'treball'; rus *bezrabotica*), *éštávasláh* ('treball d'oficina, administració', a partir de *és*, 'treball' i 'tu', 'fer'; rus *deloproizvodstvo*, on *delo*, 'afet' i *proizvodit*, 'produir, fer'). Només una part d'aquests neologismes va sobreviure als anys trenta: *éštávasláh*, per exemple, va passar a ser *deloproizvodstvo*.

En tot cas, moltes de les vacil·lacions de la llengua normativa van acabar solucionant-se *manu militari*. El 1928 els delegats d'un congrés sobre història local van ser titllats de tenir "un punt de vista nacionalista, *kulak*" (Klement'ev 2001a, 186; Koškin 2013: 6). El 1932 els escriptors Mētri Yuman i Gurij Komissarov-Vanter i el filòleg Fēdor Timofeev²⁰ van ser criticats per utilitzar "paraules txuvaixes antigues, fora d'ús, en la seva pràctica literària". També Petēr Husankay, que

el 1950 va ser nomenat "poeta nacional de Txuvàixia", va ser acusat d'escriure "obres kulakonacionalistes [...] que conten[i]en paraules orientals, absolutament incomprensibles per a la massa lectora" (citats segons Klement'ev 2001a: 186)²¹. De la mateixa manera, el turcòleg Nikolaj Ašmarin, membre corresponent de l'Acadèmia de Ciències i autor del Diccionari Txuvaix en 17 volums, que va començar a publicar-se el 1928, va ser titllat de contrarevolucionari, i del seu diccionari van dir que contenia "pornografia". El mateix primer secretari del partit comunista a Txuvàixia, el 1935, en una crítica als "antics especialistes en el camp de la lingüística", va donar instruccions prou concretes sobre terminologia: "Han començat a interpretar. Però la paraula ha esdevingut internacional. Per què no es pren com 'kollektivizatsiya'? O agafeu la paraula 'kislorod'²² o 'kapital'. No cal retocar-les" (citats segons Klement'ev 2001a: 186). El 1937 i 1938 van ser detinguts filòlegs, escriptors, periodistes... Els qui quedaven per definir les normes lingüístiques del txuvaix no sols estaven disposats a seguir totes les directrius que els arribessin, sinó que també ho estaven a anar molt més enllà, imaginant tot allò que podria ser del grat de les autoritats.

Així, el 1926 s'introduí oficialment a l'alfabet txuvaix les lletres *o* i *φ* (*f*), que ja s'utilitzaven sovint per a escriure estrangerismes. També se sancionà el canvi de la lletra *ɣ* per *ɥ*, existent en rus, però aquest canvi va topar amb una gran oposició. La discussió sobre aquesta lletra va allargar-se fins a l'inici dels anys trenta. En paral·lel també es discutia si canviar la grafia de les vocals *ā* i *ē*, substituint-les per les lletres *ɔ* i *ɛ*, que existeixen en rus, però amb altres valors, opció que finalment va ser rebutjada (Petrov 1980: 167–168). El 1933 s'introduïren les consonants *ɔ̄*, *ɔ*, *ɛ̄*, *ɛ*, *ɥ* (oclusives i fricatives sonores més la lletra que indica el fonema rus /ɬ/) i s'acceptà novament la *ɥ*. El 1938 s'incorporaren les últimes lle-

Es va seguir donant àmplies funcions simbòliques a les llengües minoritzades. Moltes se seguiren ensenyant a les escoles, es continuà formant quadres per mantenir certs nivells de cultura nacional i es crearen institucions acadèmiques per a estudiar-les

Els escriptors Mētri Yuman i Gurij Komissarov-Vanter i el filòleg Fēdor Timofeev van ser criticats per utilitzar "paraules txuvaixes antigues, fora d'ús, en la seva pràctica literària". Petēr Husankay va ser acusat d'escriure "obres kulakonacionalistes [...] que conten[i]en paraules orientals, absolutament incomprensibles per a la massa lectora"

17 El diccionari d'Egorov de 1936 ja utilitza la lletra *ɥ* russa per a /ɬ/, introduïda en l'estàndard el 1933, cosa que no passava en els exemples anteriors.

18 El txuvaix, com en general les llengües turqueses, no té prefixos.

19 La vocal majúscula *Á* indica que els morfemes tenen dues variants: una amb la vocal posterior *ā* i una altra amb l'anterior *ē*. L'ús de l'una o l'altra ve dictat per les regles d'harmonia vocàlica.

20 La campanya contra Yuman s'inicià l'octubre de 1929 (Leont'ev 2010: 275). Timofeev, autor de la primera gramàtica del txuvaix escrita en txuvaix (1924), va ser arrestat el 1937, condemnat a deu anys per pertànyer a una suposada "organització burgesonacionalista" i per activitats antisoviètiques. Morí el 1941 en el gulag (Koškin 2013; Andreev 2011).

21 El 1938 va ser arrestat sota l'acusació de "nacionalisme", però alliberat al cap d'un any i mig de captiveri (Tenger 2011).

22 'Kislorod' és un calc rus de la paraula francesa 'oxygène', creada per Lavoisier a partir del grec 'oxýs' ('àcid') i 'génos' ('naixement'), però el polític txuvaix suposava que era un terme "internacional".

а ай б в г д е ё ё ж з и й к л м н о п р с с т у ў ф х ц ч ш х ь ы ь э ю я

Figura 2. Alfabet txuvaix des de 1938 (Petrov 1980: 171)

tres que faltaven de l'alfabet rus (э, и, ё, ю, я, ь, ъ) alhora que s'eliminaren les consonants ъ, ъ, ъ, substituïnt-les pels dígrafs russos ъ, ъ, ъ (fig. 2). L'esmena va comportar canvis ortogràfics en les paraules patrimonials txuvaixes. La lletra *e* va passar a llegir-se com en rus (/e/ o /je/, segons el context), mentre que els diftongs /ja/ i /ju/ van passar a escriure's amb les lletres я i ю, com en rus.²³ Tanmateix, no es van adoptar les consonants б, д, г, ж, з per a les paraules patrimonials txuvaixes en què els fonemes /p/, /t/, /k/, /s/ i /s/ se sonoritzen. Potser això va ser possible gràcies al fet que la sonorització en txuvaix era sensiblement menys forta que l'habitual en rus i altres llengües.

En total, de les 25 lletres de l'alfabet de Jakovlev de 1873 (fig. 1) se'n van eliminar 4 i se n'afegiren 16. Tot i això, Ivan Pavlov, un dels principals filòlegs txuvaixos de després de la guerra, escrivia el 1990: "L'alfabet establert per Jakovlev a partir del rus era tan conforme a les particularitats fonètiques del txuvaix que gairebé sense canvis importants ha arribat als nostres dies, excepte només algunes correccions i afegitons en els anys vint i trenta" (*Sovremenyj...* 1990: 10). I això dit després de cinc anys de *pe-restroika* i en plena efervescència na-

cionalista, liderada pels filòlegs! (Gorenburg 2003).

Els canvis no van ser només ortogràfics, sinó que a partir de llavors la norma va ser de manllevar les paraules del rus mantenint-ne l'ortografia (mots que anomenarem 'russismes'). A partir de 1939 en txuvaix s'escriu exactament igual com en rus *kommunizm*, *kommunist*, *faşizm*, *predsedatel'*, *vokzal*, *byurokrat*, etc. Són comptats els casos en què hi ha una certa adaptació al txuvaix, com en els manlleus de les paraules russes acabades en *ija*: *informacija* > *informatsi*, *administracija* > *administratsi*.²⁴ El nombre de paraules manllevades del rus va multiplicar-se. En el diccionari txuvaix en set volums que actualment s'està publicant, més del 40% de les 1126 paraules que comencen per a són russismes sense cap o pràcticament cap canvi ortogràfic (*Çävaş çelhin...* 2011).²⁵

24 Això va mantenir-se fins i tot en el diccionari ortogràfic del 1939, que marca l'inici de l'ortografia actual (Sirotkin 1939). Tanmateix, cal tenir en compte que l'accent tònic recau en la mateixa síl·laba que el rus, sense que es desplaci a final de paraula.

25 Això no vol dir que en un text habitual es trobin russismes amb aquesta freqüència perquè les paraules més corrents són patrimonials. Convé assenyalar que el resum en txuvaix d'aquest article no es pot considerar una mostra característica de la freqüència dels russismes en un text científic, ja que la traductora ha defugit l'ús de manlleus. Per exemple, en comptes del russisme habitual *stat'ya* ('article') utilitza el neologisme *es huçë* (literalment, 'paper de treball') i en comptes de *Sovet Soyuzë* ('Unió Soviètica') fa servir *Sovet Taphärë* (mantenint el russisme *sovet* per al règim polític, sense substituir-lo per la paraula patrimonial *kanaş*, 'consell').

23 El fet que els diftongs *ya*, *ye* i *yu* tinguin assignada una lletra, sense que la fonologia o la morfologia del txuvaix ho justifiquin, produeix mutacions ortogràfiques, com en conjuguar el verb *kay* ('anar'): *kayatäp*, *kayatän*, *kayat'*, etc. ('vaig', 'vas', 'va'; compareu amb qualsevol altre verb sense y final a l'arrel, per exemple: *tävatäp*, *tävatän*, *tävat'*, 'faig', 'fas', 'fa', on no hi ha mutació ortogràfica a causa de les lletres *ya* i *ye*); o la declinació del nom *uy* ('camp'): *uy*, *uyän*, *uya*, etc. (absolutiu, genitiu, datiu, on 'Än' és el morfema de genitiu per a tots els noms, 'A' és el de datiu, etc.).

La inclusió de milers de russismes no adaptats en el txuvaix va fer que l'ortografia passés de ser fonemàtica a, bàsicament, etimològica. És impossible llegir un text en txuvaix si no es reconeixen les paraules escrites segons l'ortografia russa i es pronuncien en conseqüència. Les gramàtiques txuvaixes, però, passen per alt aquest fet. Només Andreev, després de sostenir (potser per obligació) que "el principi bàsic de l'ortografia txuvaixa actual és el fonemàtic" (Andreev 1973: 276), escriu que la lectura i l'escriptura "postulen del lector i escriptor una anàlisi etimològica de les paraules [i es fa] necessari cada vegada pensar si el mot és patrimonial o un préstec i, si és un préstec, quan va ser manllevat: abans, a partir de la forma oral, o després, a partir de l'escripta" (Andreev 1973: 278). Aquest problema es té fins i tot en buscar una paraula en els diccionaris txuvaixos. Donat que l'ortografia era fonemàtica i l'accent estava fixat pel pes de les vocals, no contenien cap indicació de pronúncia de les paraules, com sí que tenen els diccionaris russos, en què es marca la síl·laba tònica. Malgrat la riuada de russismes, els diccionaris txuvaixos han mantingut la seva tradició, de manera que, en trobar-nos sense cap indicació una paraula com, per exemple, *akula* ('tauró'), no sabem si cal pronunciar-la segons les normes de pronunciació txuvaixes ([aɣu'la]) o russes ([ɛ'kulə]). En aquest cas, ni les vocals ni els grups consonàntics no fan pensar que la paraula sigui russa. Només si sabem que aquesta paraula és igual en rus, podem imaginar que és un russisme recent i que cal pronunciar-ho d'alguna manera propera a la segona variant (també ajuda pensar que, de taurons, no n'hi ha gaires a l'estepa euroasiàtica).

És possible que les indicacions de pronunciació siguin sentides innecessàries, donant per descomptat que els parlants de txuvaix són bilingües en rus, però també pot ser que formi part d'una estratègia iniciada en els anys trenta (i mantinguda fins avui dia potser només per la força del costum) per no fer tan aparent el grau

de russificació assolit per l'estàndard txuvaix. Aquesta segona opció explicaria la fixació de la filologia txuvaixa per estudiar exclusivament la llengua 'pura', sense russismes. Les gramàtiques txuvaixes, fins i tot el nou volum que pot considerar-se normatiu publicat el 2012 (Sergeev, Andreeva i Kotleev 2012), se centren només en el lèxic patrimonial. No es discuteix ni la flexió dels manlleus russos, ni la seva pronunciació, excepte en comptats (i dispersos) articles especialitzats. Tanmateix, donat l'allau de manlleus ortogràficament no assimilats, la seva pronunciació esdevé una qüestió central en l'estudi de la fonologia del txuvaix estàndard actual.

Secció txuvaixa del Congrés de les Petites Nacionalitats del Volga, Kazan, juny 1917

IMPOSICIÓ “DES DE DALT” O EVOLUCIÓ NATURAL?

Abans d'abordar, però, els aspectes fonològics dels canvis, convé tractar amb una mica més de deteniment fins a quin punt van ser imposats des del centre, o bé van ser el resultat indefugible de l'enorme quantitat de manlleus que van patir les llengües no russes, com a conseqüència dels canvis socials i la dominància del rus a l'URSS per raons purament històriques i demogràfiques.

Nikolaj Baskakov, un dels principals turcòlegs soviètics de després de la guerra, escrivia el 1952 en un extens article sobre el “desenvolupament” de les llengües i ortografies de les llengües turqueses en la principal revista lingüística soviètica: “cal apropar al màxim l'escriptura i l'ortografia dels alfabetos nacionals [de les llengües no-russes] a l'escriptura i l'ortografia del rus, deixant de banda les contradiccions” (Baskakov 1952: 42). Segons ell,

malgrat l'oposició d'elements de caràcter burgesonacionalista, en les llengües han començat a infiltrar-se paraules russes i internacionals [...]. L'adopció de l'alfabet rus ha permès especialment el desenvolupament del vocabulari de les llengües de les nacions de l'URSS [...]. Els termes russos i internacionals s'han començat a assimilar en la forma ortogràfica russa, la qual cosa també ha facilitat en un grau considerable l'assimilació del rus. (Baskakov 1952: 32)

Notem alguns elements paradigmàtics de la narrativa en què es descriu el procés, que és típica de l'època soviètica que s'inicià cap al 1933 o 1935: 1) els manlleus formen part d'un procés natural (que van voler evitar persones pèrfides); 2) no es tracta només de paraules russes, sinó també d'“internacionals” (obviant el fet que totes aquestes paraules s'adopten a través de la forma en què el rus les ha assimilades); 3) el rus no és la llengua d'una de les nacions de l'URSS, sinó que té un estatus superior (tot i que el rus no va tenir formalment l'estatus de ‘llengua oficial’ a l'URSS); 4) el fet que els canvis ortogràfics facilitin l'aprenentatge del rus és un feliç efecte secundari (i aparentment imprevist); 5) la influència del rus en les altres llengües resulta sempre beneficiós i permet el seu “desenvolupament” i “perfeccionament”.

L'article de Baskakov apareix en un moment singular. El 1950 Stalin publica el seu assaig “El marxisme i els problemes de la lingüística” (Stalin 1950). Hi rebatia les tesis del lingüista Nikolaj Marr, que havien esdevingut dogmàtiques en la lingüística soviètica en els vint anys anteriors, i que, fins i tot, suggerien que les diferents classes socials no parlaven variants d'una mateixa llengua, sinó llengües diferents. En el moment àlgid del “culte a la personalitat”, el text de Stalin es convertí en el tema central (o, si més no, de cita obligada) de tot allò que s'escrivia en lingüística i filologia a l'URSS en els anys següents. El filòsof sakhà Avksentij Mordinov (germà del clàssic de la literatura

En el diccionari txuvaix en set volums que actualment s'està publicant, més del 40% de les 1126 paraules que comencen per a són russismes sense cap o pràcticament cap canvi ortogràfic

sakhà Nikolaj Mordinov) aprofità l'avinentsa per a publicar de seguida en la revista central soviètica de filosofia un extens article laudatori del “genial” text de Stalin, en què donava totes les culpes dels canvis ortogràfics en les llengües no-russes als *marristes*. En particular, escrivia:

és impossible que en una mateixa llengua hi hagi dos sistemes d'ortografia: un per a les paraules de la llengua mateixa, així com per a manlleus de fa molt de temps, i un altre per als molts recentment adoptats. (Mordvinov 1950: 83)

El seu al·legat mostrava les dificultats d'aquest sistema perquè els mateixos parlants de sakhà (fins i tot, si sabien rus) s'orientessin. A més, subratllava les inconsistències de les normes des d'un punt de vista comparatiu: en sakhà no s'admet la paraula *paartiya*, que segueix les regles d'harmonia vocàlica, sinó que s'obliga a emprar l'ortografia i la pronúncia russes, mentre que en bielorus sí s'accepta una ortografia i pronúncia semblants a les que resulten naturals en sakhà (Mordvinov 1950: 84). **Arguments semblants** va publicar en una altra revista central soviètica l'any següent (Mordvinov i Sanžeev 1951).²⁶ Tot sembla indicar que l'article de Baskakov de 1952 és una indicació clara de l'Institut de Lingüística de l'Acadèmia de Ciències que el text de Stalin no s'ha d'interpretar com una possibilitat de tornar a les ortografies fonològiques emprades fins a la primera meitat dels anys trenta.

Les tesis de Baskakov, però, són manifestament hipòcrites. Per exemple, el suposat manlleu d'“internacionalismes” resulta clarament limitat als casos en què el rus els ha manllevats en comptes de calcar-los. Com explica el politòleg i lingüista Jonathan Pool en referència a altres llengües turqueses,

Dešeriev²⁷ descriu termes com ‘hidrogen’ i ‘oxigen’ en àzeri com “desviats” i “nacionals”, a diferència de les formes ‘vodorod’ i ‘kislород’ de l'uzbek, manllevades del rus d'acord amb la norma de la ‘unificació dels termes químics’. (Pool 1976: 436)

El rus obligatòriament havia d'interposar-se entre les llengües no russes de l'URSS i les de la resta del món i mediatitzar-ne tots els manlleus. El diccionari ortogràfic txuvaix

de 1939, per exemple, va substituir les formes *bürokrat* i *büdjjet* del diccionari de 1936 per *byorokrat* i *byudjet*. I, mostra que era un dels elements de l'acusació contra ell per “nacionalisme burgès”, en l'autocrítica que va fer Fëdor Timofeev, tot just abans de ser enviat al gulag, hi figurava que “en els manuals de gramàtica txuvaixa [escrits per ell] tots els termes gramaticals txuvaixos esta[ve]n creats a partir de la llengua txuvaixa mateixa, sense cap internacionalisme ni terme rus” (citat a Koškin 2013: 226).²⁸

Tot i que clarament es tracta d'una interferència massiva programada, la lingüística soviètica sempre va presentar els canvis produïts en les llengües de l'URSS altres que el rus com “absolutament naturals”, implícitament a causa d'una “absolutament natural” jerarquia de llengües, en què el rus dominava. Per exemple, Baskakov, en un escrit vint anys posterior al citat anteriorment, afirmava que “és absolutament natural que en les situacions de bilingüisme entre una llengua turquesa i el rus, el rus ha tingut i té unes funcions públiques més àmplies, ja que és la llengua de comunicació entre els pobles no solament per a les nacions turqueses, sinó per a totes les de la Unió Soviètica” (Baskakov 1972: 76). (Recordem que el rus no era pas la llengua de comunicació habitual entre txuvaixos i tàtars, com tampoc no ho era entre multitud de pobles veïns al llarg de tota l'URSS.)

La successió dels fets en txuvaix mostra una situació molt allunyada d'uns canvis que sorgeixen de l'opinió de la intel·lectualitat local. Els debats dels anys vint van ser llargs i el canvi ortogràfic de 1926 va seguir essent motiu de controvèrsia durant anys. Però la reforma de 1933, que va incloure totes les consonants sonores, coincideix amb l'inici de la repressió a Ucraïna. El debat s'acaba. A partir de llavors, es fan només declaracions en un únic sentit. Després de la conferència sobre ortografia de 1935, es produeix el diccionari d'Egorov de 1936, però no resulta suficient. Després que alguns dels més reputats filòlegs fossin enviats a l'Àrtic, el 1938 s'aprova unànimement canviar l'ortografia de les paraules patrimonials i adoptar els russismes sense modificacions. L'única cosa “absolutament natural” en els canvis ortogràfics dels anys trenta és la prestesa de filòlegs, periodistes, escriptors i mestres, a Txuvaixia com a qualsevol altre lloc de l'URSS, a acceptar qualsevol reforma que se'ls proposés, donades les circumstàncies.

26 En la nostra opinió, Leonore A. Grenoble (2003: 53), en el seu conegut llibre sobre la política lingüística a l'URSS, fa una interpretació equivocada dels textos de Mordinov. No hi hagué cap “renúncia oficial a la política [d'assimilació de paraules segons l'ortografia i pronúncia russes]”. Mordinov simplement aprofita la conjuntura per a intentar que hi hagi un replantejament, cosa que no acaba produint-se. En particular, la paraula *partiya* s'escriu avui en sakhà exactament com en rus.

27 Junus Dešeriev (1918–2005) fou un destacat lingüista txetxè, especialista en llengües caucàsiques, autor d'una de les obres de referència de la lingüística soviètica sobre l'evolució i el contacte de llengües (Dešeriev 1966).

28 En això, de fet, els gramàtics txuvaixos d'abans de mitjan decenni dels trenta van bàsicament seguir el model del rus, el qual té multitud de calcs en els termes gramaticals, per exemple en el nom dels casos: *imenitel'nyj* (“nominatiu”), *vinitel'nyj* (“acusatiu”), *roditel'nyj* (“genitiu”), etc. Cal també afegir que les confessions de culpabilitat eren freqüents durant la Gran Purga, ja que podien permetre salvar-se d'una condemna a mort. Per exemple, Mixail Petrov “Tinehpi” fou acusat de pertànyer a la mateixa organització separatista imaginària que Matveev i Timofeev, però no va confessar la seva culpabilitat fins al tercer interrogatori. Fou afusellat el 1938 (Koškin 2013: 194).

LES NORMES DE PRONUNCIACIÓ DELS RUSSISMES I LA SEVA JUSTIFICACIÓ

En relació amb la pronúncia, els textos soviètics tendeixen a presentar que els manlleus del rus s'assimilen en les llengües receptores pràcticament amb la fonètica russa per raó només de l'estret contacte d'aquestes llengües amb el rus. Tanmateix, el mateix Baskakov deixa entreveure que això també es devia a la pressió d'una norma que era imposada:

En els alfabetos basats en el rus, per a cada llengua concreta, si és possible, no hi ha d'haver contradiccions entre la llengua nacional i el rus en els signes o lletres comunes a les dues llengües, de manera que alguns s'utilitzin només per a la llengua nacional i altres, també propis de les dues llengües, s'utilitzin només per als manlleus. (Baskakov 1952: 41)

Aquest punt, en principi, estableix que si determinats sons palatals en rus s'escriuen *ль, нь, ть* en txuvaix també han d'escriure així i no pas, per exemple, *л, н, т*. O si la lletra *e* en rus es pronuncia segons determinades regles com a 'e' o 'ie', totes les llengües han de seguir les mateixes normes per a aquesta lletra. Al mateix temps, aquest mandat determina que si es manlleua, per exemple, una paraula russa amb *o* en txuvaix, cal pronunciar-la, "si és possible", d'acord amb les normes del rus, és a dir [o], [ɐ] o [ə], segons el cas. És cert que no hi ha una explicitació absoluta de la norma, però es manifesta en un context en què, per exemple, en l'acusació formulada contra Timofej Matveev, un dels principals filòlegs de les primeres dècades soviètiques, detingut el 1936 i condemnat a deu anys en un camp de concentració, on moriria el 1941, hi figura que "en el congrés d'història local de 1928 va defensar el principi de pronunciar el txuvaix de manera inculta (*malogramotnoe proiznošenie čuvaškogo jazyka*)" (Koškin 2013: 131). Cal tenir

també en compte el principi de l'ortografia fonemàtica, que no s'ha contradit mai: les paraules s'escriuen "tal com es pronuncien", la qual cosa també vol dir que el pronuncien "tal com es pronuncien". En un context en què no es fan explícites regles de lectura especials per als manlleus no adaptats (i els filòlegs passen de puntetes sobre el tema) es dona per descomptat que la pronunciació "correcta" d'una paraula escrita "a la russa" és "a la russa". Les indicacions sobre com ajudava l'ortografia dels manlleus a pronunciar "correctament" aquestes paraules tant en rus com en la llengua receptora deixaven pocs dubtes sobre el model de pronunciació que era imposat.

Justament, la utilitat de l'ús de l'ortografia del rus en els manlleus, lluny de considerar-se un feliç efecte secundari de la seva elecció, era presentada com una necessitat pedagògica. Matveev, en el congrés referit abans sobre l'ortografia txuvaixa el 1935 (que se celebrà aparentment en rus, segons les ponències, que romanen sense publicar en l'arxiu de l'Institut Estatal Txuvaix d'Humanitats), afirmà:

La transmissió de tot el material lèxic d'altres llengües mitjançant l'alfabet txuvaix tal com estava establert, segons les normes de l'antiquada pronunciació popular txuvaixa (*staročuvašskoe narodnoe proiznošenie*), aviat s'ha demostrat en la pràctica irrealitzable i extremadament inadequada. Això s'ha notat especialment en les escoles, en què en els primers cursos l'alumne assimila en una forma "txuvaixitzada" determinades paraules (tant en la pronunciació com en l'ortografia) i després, en passar al rus, llegeix aquests mateixos mots d'una manera diferent. En conseqüència, els alumnes passen un temps de reaprenentatge a l'escola. En la meua feina de traductor he patit el mateix inconvenient, a vegades fins a arribar a distorsionar termes científics. Aquesta situació no pot ser considerada normal. (Citat a Petrov 1980: 169)

L'ortografia no es presentava només com una necessitat, sinó fins i tot com un èxit pedagògic. Per exemple, Arkadij Zolotov, president de la Unió d'Escriptors Txuvaixos, en un article del mateix 1935 en el principal diari en txuvaix sobre l'adopció en el txuvaix dos anys abans de les lletres *b, d, g* i altres, escrigué:

Els canvis introduïts en l'ortografia txuvaixa el 1933 han tingut un paper positiu. La incorporació en l'alfabet txuvaix de les consonants sonores ha eliminat les dificultats que impedièn la penetració d'internacionalismes en el txuvaix i ha creat condicions favorables per a pronunciar correctament aquestes consonants sonores. Ara els txuvaixos no pronuncien 'polševik', 'prikatā', sinó 'bolševik', 'brigadā'. Tampoc no diuen en rus 'korod Kor'ki', sinó 'gorod Gor'ki', etc. (*Kanaš*, núm. 160, 1935, citat segons Gorškov 1963: 139)

És evident que en dos anys un canvi ortogràfic no pot fer que sobtadament els parlants d'una llengua puguin articular sons que normalment no distingeixen en la seva. Difícilment els txuvaixos, en massa, hagueren pronunciat 'bolxevic' i 'brigada' amb accent francès al cap de dos anys si s'haguessin acceptat les grafies 'bolchevique' i 'brigade'. Tanmateix, empès, diguem, per l'ambient polític en què vivia, Zolotov es veié forçat a sostenir aquesta exageració. Per altra banda, fins i tot en el cas inversemblant que l'afirmació fos certa, és d'assenyalar la subordinació que implícitament se suposa que ha de tenir el txuvaix respecte del rus: 'bolxevic' i 'brigada' s'han de pronunciar en txuvaix amb una consonant sonora inicial perquè aquesta és la seva pronunciació intrínsecament "correcta". I alhora: la pronunciació "correcta" en rus per part dels txuvaixos d'una paraula com 'gorod' es presenta com un feliç resultat secundari del perfeccionament de la fonètica txuvaixa gràcies als "internacionalismes".

No li serví de gaire a Zolotov la seva 'adhesió incondicional' a tot allò que

venia dictat des d'instàncies polítiques, o que es pressentia que volien escoltar. Va ser detingut el 1937, condemnat a 8 anys en un camp de concentració, on morí el 1942 (Koşkin 2013: 39–44; Artemev 2008). Tampoc no li serví a Timofeev parlar de “l'antiquada pronunciació popular txuvaixa” per a evitar de ser acusat davant d'un tribunal sumaríssim de donar suport a una pronunciació pagesívola. Però resulta significatiu que Gorşkov, el 1963 (set anys després del famós discurs secret de Khrusxov en què denuncià els crims de Stalin), cités l'article de Zolotov de manera totalment acrítica, com a font d'autoritat, com si Zolotov hagués escrit lliurement el 1935 el que pensava sobre l'ortografia del txuvaix. I el mateix fa Petrov, el 1980, en la citació anterior de Matveev. Entre els filòlegs txuvaixos de l'època soviètica que van tractar les qüestions ortogràfiques, només Andreev no intenta fer combregar amb rodes de molí els lectors, tot i que està molt limitat en allò que pot dir. Ja en l'època de Bréjnev, afirmà que els canvis ortogràfics dels anys vint i trenta es degueren a “la pressió de la part bilingüe de la població” i fins i tot sostingué, com vint anys abans havia fet Mordovin per al sakhà, que “la transferència de les convencions de l'ortografia russa al marc txuvaix [que va comportar el canvi ortogràfic de 1938] va complicar molt l'ortografia txuvaixa” (Andreev 1973: 274).²⁹

Gorşkov, en la seva monografia titulada programàticament “El paper de la llengua russa en el desenvolupament i enriquiment del lèxic txuvaix”, ens explica així la “desaparició” de les vocals epentètiques en els russismes:

²⁹ Andreev va ser un dels principals impulsors d'una fallida reforma ortogràfica del txuvaix, aprovada el 1961 i revocada el 1967, que intentà molt parcialment “txuvaixitzar” els manlleus russos. El fet que la reforma s'aprovés en l'època de Khrusxov (concretament va començar a dis-cutir-se el 1956 (Petrov 1980: 181)) i es revoqués en la de Bréjnev pot ser també un símptoma de l'atmosfera política de cada moment.

Els manlleus recents [a partir del final dels anys trenta] no se subordinen a regles fonètiques específiques de la llengua txuvaixa. Actualment els txuvaixos superen fàcilment les dificultats articulatòries del rus, com la confluència de dues o més consonants tant en posició d'inici absolut, de final absolut o enmig de la paraula: *predsedatel'*, *premi*, *tragedi*, *dramă*, *stroitel'stvă*, *şurm*, *prikaz*, *snaryad*, *vraç*, *student*, *programmă*, *start*, *stadion*, *sportsmen*, *kvartal*, etc.³⁰ Els txuvaixos articulen paraules com aquestes sense afegir vocals entre les consonants (no: *kăvartal*, *văraç*, *dăramă*, sinó: *kvartal*, *vraç*, *dramă*) o davant d'aquestes consonants (no: *ăstudent*, *ăstat'ya*, sinó: *student*, *stat'ya*). (Gorşkov 1963: 141)

Així, el model de pronunciació rus, amb el suport de l'ortografia que el legitimava, va bandejar diferents graus d'assimilació fonètica, que Gorşkov implícitament reconeix com a espontanis i que l'ortografia dels anys vint i inici dels trenta parcialment reflectia. I Gorşkov, en comptes de reconèixer que es tractava d'un procés que estava encara en marxa en els anys seixanta en què escriu, el presenta com a conclòs, probablement per raons polítiques. Gorşkov, de fet, era lluny d'estar sol en aquesta posició. Com Petër Jakovlev ha comentat en més d'una ocasió en públic, el fonetista Vitalij Kotleev, que compartia la tesi de l'evolució natural del txuvaix, opinava que indefectiblement la seva fonètica acabaria per russificar-se totalment.

De fet, com és prou evident suposar, els canvis en la pronúncia del txuvaix han estat progressius i han tingut ritmes diferents segons l'edat de les persones, el seu hàbitat, nivell educatiu, etc. També a mitjan decenni dels seixanta, Ivan Andreev escrivia que paraules com *brigadir*, *jurnal*, *direktor*, *traktor*, els parlants monolingües del txuvaix “només les poden

³⁰ Les transcripcions són de l'original, segons l'ortografia txuvaixa dels anys 1961–1967.

[pronunciar] com *prikatir*, *şurnal*, *tirektăr*, *traktăr*” (Andreev 1966: 166). I deu anys després, Petër Jakovlev, referint-se a l'accent tònic de les paraules, deia: “en la parla (sobretot de la gent gran) es poden sentir sovint paraules com *avtóbus*, *rádio*, *ohótnik* pronunciades com *ahtapús*, *rad'ó*, *uhatník*” (Jakovlev 1976: 170). Fins i tot Gorşkov publicà el 1972 un llistat de prop de mil paraules txuvaixes amb pronunciacions “incorrectes”, la gran majoria de les quals eren russismes (Gorşkov 1972).

Un cas interessant d'estudiar és la pronunciació de les consonants finals darrere vocal anterior en els manlleus. Gorşkov (1963: 135) reconeix que en els anys vint i trenta aquestes consonants es palatalitzaven. Una prova que ell mateix dóna és la declinació de paraules com *komantir* ('comandant', rus *komandir*) i *bol'shevik* que agafaven sufixos amb vocals anteriors (*komantire*, *komantirpe*, etc.). En canvi, segons la seva monografia de 1963, a partir dels anys quaranta les consonants finals d'aquests manlleus passen a ser pronunciades (aparentment, de cop i per tothom) sense palatalitzar i, en conseqüència, una paraula com *kabinet* passa a declinar-se com *kabinetăn*, *kabinetra* (Gorşkov 1963: 141). Però en la seva llista d'“errors” de pronunciació en txuvaix, publicada nou anys després (Gorşkov 1972), es veu que part dels parlants seguien dient *byurokrati[z']m*, *aristokrati[z']m*, *darvini[z']m*, *dogmati[z']m*, *logi[k']*, *matemati[k']*, etc. Per això, resulta sospitos que el diccionari ortogràfic de 1939 ja fixi que *aktivist* pren formes com *aktivistăn* (Sirotkin 1939: 30). Tot fa pensar que, per evitar una “mala” pronunciació en rus, es decidís aquesta norma de pronunciació en txuvaix, encara que anés contra les regles fonològiques de la llengua (i, per tant, de la presumible pronunciació per part de la gran majoria dels parlants). Tanmateix, la norma no es va dictar com a tal, sinó que es fa a través del diccionari ortogràfic i de la producció escrita, justificant-ho com una evolució de la llengua per contacte amb el rus.

Cal afegir, però, que Gorškov admet com a normatives algunes adaptacions fonètiques del txuvaix, mantenint l'ortografia russa, particularment la caiguda de la *t* en paraules amb el sufix *ist* ('al'pinis', 'artilleris', 'artis', etc. — sense palatalització de la [s], però),³¹ i també *ás* per al sufix *ost* ('doljnás' per *doljnost*) (Gorškov 1972).³²

LES CONSEQÜÈNCIES DELS CANVIS EN LA FONOLOGIA DEL TXUVAIX ACTUAL

Per veure els canvis que s'han produït en la llengua, analitzarem els aspectes vistos més amunt.

En primer lloc, el **repertori de fonemes** del txuvaix probablement engloba avui dia tots o gairebé tots els fonemes russos, incloses les oposicions entre consonants sordes i sonores, palatalitzades i sense palatalitzar. Andreev, el 1973, encara formulava la possibilitat d'una ortografia txuvaixa sense *b*, *d*, *g*, *j* i *z*, entre altres lletres, però ja a l'època la proposta era completament mancada de realisme, com va demostrar la fallida reforma ortogràfica del període 1961–1967, que era molt i molt menys ambiciosa (Andreev 1973: 278–281). En total, dels 25 fonemes de la llengua jakovleviana es deu haver passat avui en dia a 36 o més.

Els **processos fonològics** de sonorització o pèrdua de la sonoritat i la palatalit-

- 31 També ho fa, per exemple, amb *protest* (que recomana pronunciar 'protes') i *bronepoyezd* ('tren blindat', on recomana la pronunciació 'bronepoyás'). Conseqüentment, considera que la pronúncia normativa de la forma de 3a persona de possessiu és 'al'pinisē', 'artillerisē', 'artisē', 'bronepoyāsē', etc. mentre que ortogràficament les formes són *al'pinisčë*, *artillerisčë*, *artisčë*, *bronepoyezčë*. Cal dir que les pronunciacions del tipus 'al'pinis' i 'al'pinisē' són encara avui àmpliament esteses, però també 'al'pinist' i 'al'pinisčë'. És dubtós quina és la pronunciació més habitual entre els mateixos filòlegs txuvaixos.
- 32 L'ortografia en *os* en comptes d'*ost*' va ser normativa de 1961 a 1967. De fet, en la normativa actual la terminació *ost*' s'escriu només per a la forma en el cas absolutiu, mentre que totes les formes flexionades es formen ortogràficament amb *os*.

Placa bilingüe en un edifici oficial a Xupaixkar. En el vocabulari administratiu la majoria de les paraules són russismes: en aquest cas, només *uyräm* ('departament'), *çávaş* ('txuvaix') i *Şupaşkar* ('Xupaixkar') no ho són.

zació progressiva de les consonants en presència d'una vocal anterior sembla que avui ja no són actius en els russismes, però només en el marc dels lexemes. Així, per exemple, en 'insulin' no es palatalitzen les dues *n*, com passa en els mots patrimonials, però en 'informatsin' (genitiu de 'informatsi') sí que hi ha palatalització de la *n* final (no de la primera). Quant a la sonorització, els pocs autors que han tractat el tema, no s'hi posen d'acord. Segons Gorškov (1972: 133), en 'bibliografē' (possessiu de 3a persona de 'bibliograf') la *fs*'ha de sonoritzar. En canvi, segons Vinogradov (2010), en la forma genitiva *Ivanovān*, que és comuna tant al cognom masculí *Ivanov* com al femení *Ivanova*, hi ha una diferència fonètica: si es tracta del cognom masculí, es conserva la pronúncia russa /f/ de la *v* final d'*Ivanov*, mentre que en el genitiu

del cognom femení la *v* es pronuncia sonora.

Si la qüestió no és clara en les paraules, per manca d'estudis, encara ho és menys en el camp de la fonètica sintàctica: per exemple, no sabem fins a quin punt és estesa la sonorització o pèrdua de sonoritat de la consonant inicial en contextos com 'hērlē telefon' ('telèfon vermell') o 'pēçēk jurnal' ('revista petita'). En paraules patrimonials, en el primer cas hi ha sonorització, però aparentment aquest procés no funciona per als manlleus de l'època soviètica.

L'**estructura sil·làbica** avui dia admet, almenys teòricament, atacs i codes de tres consonants, o fins i tot quatre. Les restriccions de consonants en els grups són menys que abans, però més que en rus. Els

atacs de tres consonants es donen en paraules com *strofa*, *struktura*, *škval* ('ràfega'), *šprits* ('xeringa') *štraf* ('multa', de què se'n deriva el verb *štrafla*, 'multar'), *ministerstvo* ('ministeri') i *pravitel'stvo* ('govern').³³ Quant a les codes, hi ha, teòricament, per exemple: *spektr*, *tsestr*, *fil'tr*, *orkestr*, *semestr*, *magistr*, *registr* i, fins i tot, *monstr*. En tots aquests casos, en la llengua oral sembla haver-hi una vocal epentètica *ǎ* entre *t* i *r*, però la qüestió, aparentment, no és discutida en cap text de fonètica txuvaixa. També hi ha nombroses paraules amb dues vocals seguides, com *teatr*, tot i que es manté la inclusió d'epèntesis en la flexió dels russismes, per exemple *informatsiyě* (forma possessiva de 3a persona d'*informatsi*, 'informació'), *radiově* (forma possessiva de 3a persona de *radio*).³⁴

Els russismes, quan no porten cap morfema flexiu txuvaix (de cas, possessió, etc.), no tenen **harmonia vocàlica**. Tanmateix, els sufixos que reben sí que segueixen les regles d'harmonia vocàlica en la mateixa mesura que la segueixen les paraules patrimonials (com hem dit més amunt, alguns sufixos tenen només una forma, que és sempre amb vocal anterior). Així, el cas instrumental de *literatura* és *literaturāpa* i el d'*informatsi*, *informatsipe*. Tanmateix, la regla de l'harmonia vocàlica abans s'interpretava com que la vocal final determinava les vocals del sufix, mentre que ara, en cas de paraules acabades en consonant, s'interpreta que és la **palatalització** de la consonant final, la que les determina. Així, en el russisme *krolík* ('conill'), en què no es palatalitza la *k* final, el genitiu és *krolíkān* en comptes de **krolíkēn*.

Quant a l'**accent**, la situació és semblant. En els russismes en cas absolutiu, l'accent cau allà on cau en rus.

33 Segons el filòleg Eduard Fomin, la pronúncia *stv* efectivament es realitza [comunicació personal, 03.10.2016].

34 Els exemples de flexió dels russismes han estat presos del lloc web <http://wiki.apertium.org/wiki/Category:Cămaxcap> (data de consulta: 10.10.2016).

Això succeeix fins i tot en paraules parcialment assimilades com *deklaratsi*, en què l'accent recau sobre l'última *a* en comptes de la *i* final. Quan el manlleu porta algun sufix flectiu o derivatiu txuvaix, llavors hi ha dos casos. Si el sufix té només les vocals *ǎ* o *ě*, que, en general, són àtones, llavors l'accent no canvia de lloc (per exemple *tehnikān* manté l'accent a la *e*). Però si el sufix té qualsevol altra vocal, llavors la paraula passa a seguir, bàsicament, les regles d'accentuació tradicionals txuvaixes (per exemple en *informatsipe*, *tehnikāpa*, en què l'accent recau en l'última vocal).³⁵

Quant a la **reducció de les vocals** en els russismes, cal dir que el tema és molt complex i pràcticament no està estudiat. Part de la dificultat rau en el fet que els dialectes russos tenen diferents processos de reducció. La norma russa actual, en general, segueix la parla que es considera de Moscou, però el rus de Txuvàixia està (o estava) fortament influït per la parla de Nižnij Novgorod, en què típicament les reduccions són molt menors o inexistents, per exemple les /o/ àtones no es redueixen a [v] o [ə], com en l'estàndard. Tanmateix, la pressió de l'estàndard rus ha fet que les reduccions del rus estàndard s'hagin convertit en habitual en el rus de Txuvàixia (si més no, dels habitants de mitjana edat i joves de les ciutats). El rus es-

35 Segons Petěr Jakovlev, en el cas de russismes que no tenen l'accent en la síl·laba final en el lema, es manté un accent secundari en l'arrel: *óbščestvo* —, *obščestvǎrǎ*, *obščestvǎsém*; *respúblika* — *resp. ublikǎsenčé* (Jakovlev 1976: 172). Tanmateix, Gorškov (1972: 133) considera que la pronúncia normativa ha de conservar l'accent en l'arrel: *bibliotékāra* (locatiu de *biblioteka*). Això fa que els dos autors dissentixin sobre el fet si en el txuvaix actual dues paraules poden distingir-se només per la síl·laba en què recau l'accent tònic. Per a Jakovlev això segueix sense passar (tal com és la norma en les llengües turqueses), mentre que per a Gorškov, el txuvaix ja ha adquirit aquest tret del rus. La qüestió, com tantes altres, pràcticament segueix sense ser estudiada.

tàndard també redueix les /a/ àtones a [v] o [ə], així com la /i/ i la /e/ àtones a [i] i la /u/ àtona a [u]. Lògicament, aquest canvi en el rus parlat a Txuvàixia ha de tenir efecte en els russismes del txuvaix.

Segons Petrov (1982: 23), no hi ha reducció en txuvaix de les *o* àtones dels manlleus russos, tanmateix és clar que això no és cert per a les *o* àtones finals. Petěr Jakovlev, en el seu manual universitari de fonètica txuvaixa, no tracta els russismes, però en un breu exemple de transcripció transcriu les *o* àtones finals de 'toplivo' i 'električestvo' amb *ǎ* (transcrit com a *ь* en la notació idiosincràtica dels filòlegs soviètics), alhora que les *o* àtones de 'kombikorm', 'kolhospa' i 'sovhozān', les transcriu amb *o* (Jakovlev 1995: 11). Bàsicament, el mateix fa Gorškov (1972), però amb algunes excepcions que no semblen adir-se amb cap lògica fonètica (per exemple, 'bokal', 'boston', en què recomana la pronunciació de les *o* àtones de la primera síl·laba com a *a*). De fet, Gorškov sembla considerar normativa la pronunciació de les *a* i *o* àtones en síl·laba final com a *ǎ* (per exemple en 'atlas', 'agitator', 'diagnoz'). En general, no indica reducció de la /e/ en aquesta posició (per exemple en 'debet' o 'imperializm'), però sí en algun cas particular, com en 'akkordeon' (que proposa pronunciar com *akkordion*).

En resum, podem veure que el sistema fonològic txuvaix no sembla haver-se modificat sensiblement en el cas de les paraules patrimonials. En canvi, en els russismes en bona part s'ha mantingut l'estructura fonètica russa, tot i que algunes característiques del txuvaix encara es mantenen. Les normes de pronunciació d'aquests manlleus no semblen encara establitzades; per exemple, en el grau d'assimilació de certs grups consonàntics en posició final de paraula i en la reducció vocàlica. De fet, en tant que la filologia txuvaixa es desentén dels russismes i, per tant, no fixa normes de pronunciació pròximes al sistema fonològic tradicional de la

llengua i que encara s'adiuen a la pronunciació d'aquestes paraules per part d'un nombre important dels parlants, sembla que només és qüestió de temps, com vaticinava Kotleev, que el sistema fonològic txuvaix es vagi russificant més i més.

CONCLUSIÓ

El txuvaix era una llengua amb una estructura lingüística i, en particular fonològica, molt diferent de la del rus. Pràcticament no va ser escrita fins al s. XIX, quan rebé de missioners una grafia que responia a les seves característiques. L'increment sobtat de les seves funcions socials, alhora que l'aparició d'un nombre ingent de nous conceptes a causa del capgirament polític i social provocat per la Revolució d'Octubre, van portar un flux enorme de neologismes. Durant els anys vint aquest flux va ser gestionat bàsicament per filòlegs, periodistes i escriptors mitjançant debats tendents a buscar solucions basades en les propietats lingüístiques de la llengua receptora. El txuvaix, com és previsible en una situació de transformació social accelerada, anava experimentant canvis importants, no tots els quals eren provocats per l'increment del contacte lingüístic amb el rus. Així, per exemple, el canvi de pronúncia normativa cap a formes més pròpies dels dialectes septentrionals, amb l'adopció de [ʃ] en comptes de [tʃ] i de la regla de l'accent en les paraules, reflecteixen més aviat el canvi del centre de gravetat de la nació txuvaixa de Simbirsk a Xupaixkar.

Tanmateix, l'augment de la violència d'estat a partir del final dels anys vint, juntament amb el canvi d'actitud de les autoritats centrals, i molt especialment de Stalin, respecte al paper del rus en la Unió Soviètica, van capgirar la política lingüística. La bilingüïtzació de les minories lingüístiques en rus va passar a ser una prioritat. I, com gairebé en tot durant les primeres dècades de vida de la Unió Soviètica, aquesta política es va portar de forma accelerada, expeditiva i despietada, però també contradictòria. A més, possiblement per casualitat, va coincidir amb el moment de brutalitat més gran de l'estat soviètic contra els seus ciutadans.

Rètol bilingüe d'una biblioteca infantil a Xupaixkar avui. Segons Gorškov, els russismes com biblioteka quan porten afixos flexius han de mantenir l'accent de la paraula russa de què procedeixen, independentment de les normes d'accentuació del txuvaix i la pronunciació dels parlants.

Així, es va forçar a adoptar primer centenars i després milers de mots segons l'ortografia i les regles de pronunciació del rus. Al cap de dècades d'aquestes polítiques, n'han resultat canvis profunds en el sistema fonològic del txuvaix, tot i que també s'observen acomodaments subtils en la direcció d'integrar molt parcialment els estrangerismes dins de la matriu principal de la llengua. Malauradament, la filologia txuvaixa encara avui no ha estudiat globalment la llengua estàndard perquè puguem realment entendre com la llengua s'ha adaptat o està en procés d'adaptar-se a tots els canvis sobrevinguts.

Molts dels canvis presentats aquí són típics de les llengües de l'URSS, com explica Bernard Comrie en la citació inicial d'aquest treball, tant en els aspectes observats, com en el seu abast. Tot i això, per exemple, l'increment de fonemes en txuvaix, resulta absolutament sorprenent, no sols en comparació amb qualsevol llengua minoritzada europea de fora de l'URSS, sinó per a un idioma que tenia al darrere un estat que presumia d'una política lingüística modèlica, orientada a la preserva-

ció i cultiu de totes les llengües del país. I realment, el txuvaix, com tantes altres llengües a l'URSS, va ser àmpliament ensenyat a les escoles, gaudia d'una notable producció escrita i teatral, etc. No són, realment, les condicions per a un canvi tan dràstic, propi, típicament, d'una dominació colonial.

Tot indica que l'objectiu de la imposició dels manlleus no adaptats era maximitzar el contacte amb el rus fins i tot en comunitats lingüístiques bàsicament monolingües, com la txuvaixa (o, si eren bilingües o multilingües, ho eren en llengües altres que el rus). No sembla, però, que aquest canvi de política lingüística estigués dirigit, en els anys trenta, directament contra les llengües no russes de l'URSS, cercant-ne la substitució. Tot i que amb importants excepcions, entre aquestes l'ucraïnès a la República Federativa Russa, encara durant dues dècades va seguir-se considerant bàsic que l'educació, si més no la primària, es fes en la llengua primera dels alumnes. També van seguir publicant-se multitud de llibres, diaris i revistes en moltes de les llengües de l'URSS.

La decisió política de *russificar* les llengües com el txuvaix no està formalment descrita en els documents oficials. La política del terror feia innecessària aquesta explicació. El poder soviètic, per mitjà de l'Acadèmia de Ciències i dels centres d'investigació regionals, va bastir un marc teòric que presentava els canvis que es produïen en les llengües no russes com una evolució natural, determinista i absolutament positiva. Tanmateix, com s'ha vist aquí, l'anàlisi textual de treballs científics soviètics, l'estudi de les seves contradiccions internes i la recerca d'algunes veus ocasionalment dissonants, com les de Mordinov a Sakhà i Andreev a Txuvàixia, aporten claus sobre els processos reals de canvi que han patit aquestes llengües.

Durant tota l'època soviètica pràcticament tots els treballs en matèria de política lingüística i planificació del corpus de les llengües no russes van tenir com a finalitat, entre altres, de demostrar que l'evolució de les llengües a l'URSS era conforme a aquesta concepció. Alhora, la immensa majoria dels treballs filològics sobre aquestes llengües consistia a estudiar-les com si no tinguessin, en la varietat estàndard, milers de manlleus no adaptats. No sembla que s'hagin investigat les raons d'aquesta preferència per estudiar llengües edèniques, imaginàries i inexistents, però, com a mínim, resultava útil per a no haver de posar en evidència l'abast d'allò que, per exemple, Baskakov (1952; 26) minimitzava, quan parlava d'"alguns canvis en l'evolució de l'estructura fonètica i la gramàtica" de les llengües. Fins i tot en els temps de Khrusxov i Bréjnev destacats lingüistes soviètics, i en particular txuvaixos, no van empegueir-se d'utilitzar com a font d'autoritat citacions de filòlegs i escriptors de renom, fetes durant el període del terror, per molt dubtós que sigui que aquestes persones efectivament pensessin allò que estaven obligats a dir i escriure. Tanmateix, l'estudi de la història de la lingüística soviètica, sobrepasa l'àmbit temàtic i cronològic d'aquest treball.

BIBLIOGRAFIA

Alpatov, V. M. (2000). *150 jazykov i politika 1917–2000: sociolingvističeskie problemy SSSR i postsovetskogo prostranstva*. 2a ed. Moscou: Kraft+, Institut vostokovedenija RAN.

Andreev, I. A. (1966). "Orfografiya i jazyk (K spornym voprosam čuvašskoj orfografii)". Dins: *Voprosy čuvašskoj literatury i jazyka. Učënye zapiski, vypusk 32*. Xupaixkar: Čuvašknigoizdat, p. 163–169.

— (1973). "Orfografiya čuvaškogo jazyka". Dins: Musaev, Kenesbaj Musaevič (red.). *Orfografii tjurkskix literaturnyx jazykov SSSR*. Moscou: Nauka, p. 270–284.

— (2011). "Timofeev Fëdor Timofeevič". *Čuvaškaja ènciklopedija*. Xupaixkar: Čuvaškoe knižnoe izdatel'stvo. <http://enc.cap.ru/?t=prsn&lnk=2620> (data de consulta: 10.10.2016).

Artemev, Ju. M. (2008). "Zolotov Arkadij Ivanovič". *Čuvaškaja ènciklopedija*. Xupaixkar: Čuvaškoe knižnoe izdatel'stvo. <http://enc.cap.ru/?t=prsn&lnk=1279> (data de consulta: 10.10.2016).

Baskakov, Nikolaj Aleksandrovič (1952). "Razvitie jazykov i pišmenosti narodov SSSR (na materiale tjurkskix jazykov)". *Voprosy jazykoznanija*, 3, p. 19–44.

— (1972). "Dvujazyčie i problema vzaimopronikovenija različnyx urovnej pri vzaimodejstvii jazykov (na materiale tjurkskix jazykov)". Dins: *Problemy dvujazyčija i mnogjazyčija*. Moscou: Nauka, p. 74–82.

Bibiloni, Gabriel (1997). *Llengua estàndard i variació lingüística*. Contextos 3 i 4 3. València: E. Climent.

Cabal Guarro, Miquel (2013). "El rus com a lingua franca als estats postsoviètics". *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 23, p. 343–373. doi:10.2436/20.2504.01.63.

Canepari, Luciano (2012). "Chuvash". http://venus.unive.it/canipa/dokuwiki/lib/exe/fetch.php?id=en%3Apdf&cache=cache&media=en:pt_17.43_chuvash_2012.pdf (data de consulta: 10.10.2016).

Çävaş çelhin änlantarullä sämah këneki (2011). Xupaixkar: Çävaş këneke izdaltel'stvi.

Clark, Larry (2006). "Chuvash". Dins: Johanson, Lars; Csató, Éva Ágnes (red.). *The Turkic Languages*. Londres, Nova York: Routledge, p. 432–452.

Comrie, Bernard (1981). *The Languages of the Soviet Union*. Cambridge: Cambridge University Press.

Crisp, Simon (1989). "Soviet Language Planning 1917–53". Dins: Kirkwood, Michael (red.). *Language Planning in the Soviet Union*. Londres: Macmillan, p. 23–45.

Dešeriev, Junus Dešerievič (1966). *Zakonomernosti razvitija i vzaimodejstvija jazykov v sovetskom obščestve*. Moscou: Nauka.

Efimov, L. A. (2009). "Političeskie repressii v Čuvašii: osnovnye ètapy i masštaby". Dins: *Kniga pamjati žertv političeskix repressij (Čuvaškaja Respublika)*. T. 1. Xupaixkar: Čuvaškoe knižnoe izdatel'stvo, p. 6–44.

Egorov, Vasilij Georgevič (1936). *Çävaşla-viräşla slovar' — Čuvaškoro-russkij slovar'*. Xupaixkar: Çävaşsen patşaläh izdatel'stvi.

— (1953). "Slovarnyj sostav sovremennogo čuvaškogo literaturnogo jazyka". Dins: *Zapiski*, 8. Xupaixkar: Čuvaškoe gosudarstvennoe izdatel'stvo, p. 81–148.

— (1971). *Sovremennyj čuvaškij literaturnyj jazyk v sravnitel'no-istoričeskom osveščeni*. 2a ed. Xupaixkar: Čuvašknigoizdat.

Ellman, Michael (2002). "Soviet Repression Statistics: Some Comments". *Europe-Asia Studies*, 54 (7), p. 1151–1172.

- Fomin, Èduard V. (2013). *Čuvašskaja kniga XVIII – načala XX vv. = XVIII – XX ěmër pušlamãšęnci čãvaš kĕneki*. Xupaixkar: Pegas.
- Golden, Peter B. (1992). *An Introduction to the History of the Turkic Peoples: Ethnogenesis and State-Formation in Medieval and Early Modern Eurasia and the Middle East*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Gorenburg, Dmitry P. (2003). *Minority Ethnic Mobilization in the Russian Federation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gorham, Michael S. (2011). “Language Ideology and the Evolution of *Kul'tura Iazyka* (‘Speech Culture’) in Soviet Russia”. Dins: Brandist, Craig; Chown, Katya (red.) *Politics and the Theory of Language in the USSR 1917–1938: The Birth of Sociological Linguistics*. Londres: Anthem Press, p. 137–150.
- Gorškov, Anatolij Ermolaevič (1963). *Roľ russkogo jazyka v razvitii i obogaščenii čuvašskoj leksiki*. Xupaixkar: Čuvašskoe knižnoe izdatel'stvo.
- (1972). “Čãvaš çĕlhin kĕsme orfoepi slovarĕ”. Dins: Gorškov, Anatolij Ermolaevič; Petrov, Nikolaj Petrovič. *Çĕlhe kul'turin ytãvĕsem. Ikkĕmĕš kĕneke*. Xupaixkar: Čãvaš ASSR Mins-trsen soveçĕ šumĕnĕi nauka tĕpĕcev institučĕ, p. 129–152.
- Grenoble, Lenore A. (2003). *Language Policy in the Soviet Union*. Language Policy, 3. Dordrecht; Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Gulida, Viktoria (2011). “Theoretical Insights and Ideological Pressures in Early Soviet Linguistics: The Cases of Lev Iakubinskii and Boris Larin”. Dins: Brandist, Craig; Chown, Katya (red.) *Politics and the Theory of Language in the USSR 1917–1938: The Birth of Sociological Linguistics*. Londres: Anthem Press, p. 53–68.
- Ivanov, Vitalij Petrovič (2005). *Ètničeskaja geografija čuvašskogo naroda: istoričeskaja dinamika čislenosti i regional'nye osobennosti rasselenija*. Xupaixkar: Čuvašskoe knižnoe izdatel'stvo.
- (red.) (2009). *Čuvaši: istorija i kul'tura. Vol. 1*. Xupaixkar: Čuvašskoe knižnoe izdatel'stvo.
- Jakovlev, Pĕtr Jakovlevič (1976). “Udarenie v russkix i internacional'nyx slova, zaimstvovannyx v čuvašskij jazyk”. Dins: *Čuvašskij jazyk: Trudy, vypusk 66*. Xupaixkar: ČNII, p. 159–175.
- (1995). *Çãvaš fonetiki*. Xupaixkar: Čãvaš patšalãh universiteçĕ.
- Joan i Mari, Bernat (1996). *Les normalitzacions reeixides: aproximació a l'estudi de la construcció de llengües nacionals a l'Europa del segle XX*. Barcelona: Oikos-tau.
- Johanson, Lars (2000). “Linguistic Convergence in the Volga Area”. Dins: Gilbers, Dicky; Nerbonne, John A.; Schaeke, Jos (red.). *Languages in Contact. Studies in Slavic and General Linguistics*, 28. Amsterdam: Rodopi, p. 165–178.
- (2006). “The History of Turkic”. Dins: Johanson, Lars; Csató, Éva Ágnes (red.). *The Turkic Languages*. Londres, Nova York: Routledge, p. 81–125.
- Kappeler, Andreas (2001). *The Russian Empire: A Multiethnic History*. Harlow: Longman.
- Kasimov, E. V. (2008). “Kollektivizacija”. Dins: *Čuvašskaja ěnciklopedija*. Xupaixkar: Čuvašskoe knižnoe izdatel'stvo.
- Kedrova, G. E.; Potanov, V. V.; Egorov, A. M.; Omel'janova E. B. (s.d.). *Russkaja fonetika*. <http://www.philol.msu.ru/~fonetica/index.htm> (data de consulta: 10.10.2016).
- Klement'ev, Vladimir Nikolaevič (2001a). “V 30-e gody”. Dins: *Istorija Čuvašii novejšego vremeni. Kniga 1. 1917–1945*. Xupaixkar: ČGIGN, p. 143–213.
- (2001b). “Period novoj ěkonomičeskoj politiki”. Dins: *Istorija Čuvašii novejšego vremeni. Kniga 1. 1917–1945*. Xupaixkar: ČGIGN, p. 82–142.
- (2006). “Golod 1921–1922”. Dins: *Čuvašskaja ěnciklopedija*. Xupaixkar: Čuvašskoe knižnoe izdatel'stvo.
- Koškin, V. P. (2013). *V tragičeskie gody: repressirovannye čuvašskie pisateli, žurnalisty i učenye*. Xupaixkar: Čuvašskoe knižnoe izdatel'stvo.
- Kreindler, Isabelle (1977). “A Neglected Source of Lenin's Nationality Policy”. *Slavic Review*, 36 (1), p. 86–100. doi:10.2307/2494673.
- (1979). “Nikolai Il'minskii and Language Planning in Nineteenth-Century Russia”. *International Journal of the Sociology of Language*, 22. p. 5–26. doi:10.1515/ijsl.1979.22.5.
- (1982). “The Changing Status of Russian in the Soviet Union”. *International Journal of the Sociology of Language*, 33, p. 7–39.
- (1989). “Soviet Language Planning since 1953”. Dins: Kirkwood, Michael (red.). *Language Planning in the Soviet Union*. Londres: Macmillan, p. 46–63.
- Lähteenmäki, Mika (2011). “«Sociology» in Soviet Linguistics of the 1920–30s: Shor, Polivanov and Volshinov”. Dins: Brandist, Craig; Chown, Katya (red.) *Politics and the Theory of Language in the USSR 1917–1938: The Birth of Sociological Linguistics*. Londres: Anthem Press, p. 33–51.
- Leont'ev, Aleksej Petrovič (2010). *«Hıpar»: minuvšee i nastojaščee*. Xupaixkar: Hıpar.
- Leprêtre, Marc (2002). “Política lingüística a la Federació Russa: diversitat lingüística i identitat nacional”. *Noves SL 1*. <http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm02primavera/internacional/marc.pdf> (data de consulta: 10.10.2016).

Martin, Terry (2001). *The Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923–1939*. Ithaca; Londres: Cornell University Press.

Mordinov, Avksentij Egorovič (1950). “O razvitii jazykov socialističeskix nacij v SSSR”. *Voprosy filosofii*, 11 (3), p. 75–95.

—; Sanžeev, G. (1951). “Nektorye voprosy razvitija mladopislmennyx jazykov narodov SSSR”. *Bol'shevik*, 8 (abril), p. 38–48.

Musaev, Kenesbaj Musaevič (1973). “Voprosy razrabotki i dal'nejšego soveršenstvovanija orfografij tjurkskix jazykov Sovetskogo Sojuza”. Dins: Musaev, Kenesbaj Musaevič (red.). *Orfografii tjurkskix literaturnyx jazykov SSSR*. Moscou: Nauka, p. 4–48.

Musatov, Valerij Nikolaevič (2012). *Russkij jazyk: Fonetika. Fonologija. Orfoèpija. Grafika. Orfografija*. 2a ed. Moscou: FLINTA.

Palló, Margit (1982). “The Bulgar-Turkish Loanwords of the Hungarian Language as Sources of Chuvash Prehistory”. Dins: Róna-Tas, András (red.). *Chuvash Studies*. Bibliotheca Orientalis Hungarica, 28. Wiesbaden: Harrassowitz, p. 105–112.

Petrov, Gennadij Petrovič (1971). “N. I. Ašmarin i nektorye voprosy psixolingvističeskoj prirody soglasnyx sočetanij v čuvašskom

jazyke”. Dins: N. I. Ašmarin — osnovopoložnik čuvaškogo jazykoznanija. *Sbornik statej*. Xupaixkar: ČNII.

Petrov, Nikolaj Petrovič (1980). *Čuvaškij jazyk v sovetskiju èpoxu: razvitie social'nyx funkcij i literaturnyx norm*. Xupaixkar: Čuvaškoe knižnoe izdatel'stvo.

— (1982). *Razvitie fonetiki i norm proiznošenija čuvaškogo literaturnogo jazyka v sovetskiju èpoxu*. Xupaixkar: Čuvaškij gosudarstvennyj universitet.

Pool, Jonathan (1976). “Developing the Soviet Turkic Tongues: The Language of the Politics of Language”. *Slavic Review*, 35 (3), p. 425–442. doi:10.2307/2495118.

Rodionov, V. G. (2009). “Milli Aleksej Prokop'evič”. Dins: *Čuvaškaja ènciklopedija*. Xupaixkar: Čuvaškoe knižnoe izdatel'stvo. <http://enc.cap.ru/?t=prsn&lnk=811> (data de consulta: 10.10.2016).

Róna-Tas, András (1996). “The Migration and Landtaking of the Magyars”. *The New Hungarian Quarterly*, 144, p. 37–41.

— (2007). *Nutshell Chuvash*. Szeged.

Sebba, Mark (2006). “Ideology and alphabets in the former USSR”. *Language Problems and Language Planning*, 30 (2), p. 99–125. doi:10.1075/lplp.30.2.02seb.

Sergeev, L. P.; Andreeva, E. A.; Kotleev, V. I. (2012). *Čavaš çělhi*. Xupaixkar: Čavaš këneke izdatel'stvi.

Siegelbaum, Lewis H.; Moch, Leslie Page (2014). *Broad Is My Native Land: Repertoires and Regimes of Migration in Russia's Twentieth Century*. Ithaca; Londres: Cornell University Press.

Sirotkin, M. Ja. (red.) (1939). *Čavaš çělhi orfografijën slovarë*. Xupaixkar: Čavaš ASSR gosudarstvo izdatel'stvi.

Sokov, A. P. (1969). “Dinamika nacional'nogo i jazykovogo sostava gorodskogo naselenija Čuvašskoj ASSR”. Dins: *Učënye zapiski, vypusk 69*. Xupaixkar: ČNII, p. 86–104.

Sovremennij čuvaškij literaturnyj jazyk. Tom I (1990). Xupaixkar: Čuvaškoe knižnoe izdatel'stvo.

Stalin, Iosif Vissarionovič Džugašvili (1950). *Maksizm i voprosy jazykoznanija*. Moscou: Gospolitizdat.

Tenger, È. P. (2011). “Xuzangaj Pëtr Petrovič”. Dins: *Čuvaškaja ènciklopedija*. Xupaixkar: Čuvaškoe knižnoe izdatel'stvo. <http://enc.cap.ru/?t=prsn&lnk=111> (data de consulta: 10.10.2016).

Vinogradov, Jurij Mixajlovič (2010). “Viräs çělhinçen yšännä sãmahsem: orfoepipe orfografi iytävësem”. Dins: *Čuvaškij jazyk: včera, segodnja, zavtra*. Xupaixkar: Čuvaškij gosudarstvennyj institut gumanitarnyx nauk, p. 285–298.

Collecció Delfí Dalmau, quaderns de llengua i drets lingüístics

- István Ertl, François Lo Jacomo:
L'esperanto i el plurilingüisme del futur. Conversa amb Umberto Eco
- François Lo Jacomo, Detlev Blanke:
Sobre algunes qüestions d'interlingüística. Entrevista amb André Martinet
- Robert Philipson:
Llengües internacionals i drets humans internacionals
- Hèctor Alòs, Michele Gazzola, Albert Gorrell:
Esperanto i drets lingüístics. Recull d'articles 2005–2008 (Pròleg de Jordi Solé i Camardons)

ESPERANTO* CAT

*Associació Catalana d'Esperanto/Kataluna Esperanto-Asocio

L'Associació Catalana d'Esperanto aplega els esperantistes dels Països Catalans. Va ser fundada el 1980, com a continuadora de la Federació Esperantista Catalana d'abans de la guerra. És membre de la Federació d'Organitzacions Catalanes Internacionalment Reconegudes i la seva secció juvenil, la Joventut Catalana d'Esperanto, és membre de l'Organització Mundial de la Joventut Esperantista.

Les seves activitats bàsiques són donar a conèixer els problemes de desigualtat lingüística i l'esperanto a casa nostra, i facilitar l'aprenentatge i la pràctica de la llengua internacional. En aquest sentit ha editat un cert nombre de llibres i organitza regularment trobades, seminaris i congressos.

L'Associació Catalana d'Esperanto és el moviment social dels Països Catalans per a la democràcia lingüística.

- Treballem per què es garanteixin els drets lingüístics i la diversitat lingüística
- Treballem pel dret a a la comunicació plena entre persones de llengües diferents, com a mitjà de superació dels prejudicis vers la cultura de la pau
- Promovem l'ús del català als Països Catalans i difonem la cultura catalana arreu del món i el coneixement d'altres cultures per mitjà de l'esperanto.

I per a tot això necessitem la teva col·laboració.

Fes-te'n soci

www.esperanto.cat

Pedro M. Martín Burutxaga

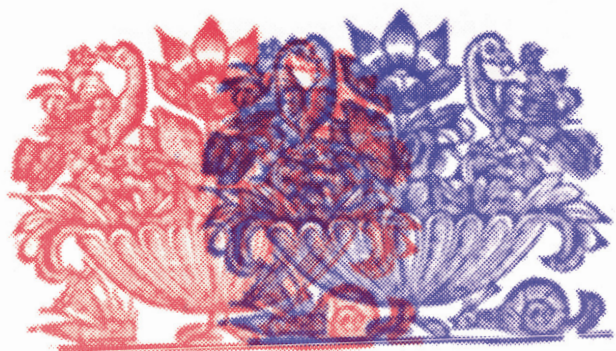
Petit refranyer català-esperanto Malgranda proverbaro kataluna-Esperanto

Pròleg de Víctor Pàmies i Riudor
Antaŭparolo de André Cherpillod

Pedro M. Martín Burutxaga

Petit refranyer català-esperanto Malgranda proverbaro kataluna-Esperanto

Pròleg de Víctor Pàmies i Riudor
Antaŭparolo de André Cherpillod

ESPERANTO*
CAT

*Associació Catalana d'Esperanto/Kataluna Esperanto-Asocio

Els refranys són una de les manifestacions més interessants de la cultura popular. A través d'ells ens arriba fins avui l'experiència acumulada per generacions passades. Les seves frases curtes i contundents condensen en poques paraules els coneixements pràctics de segles.

En aquest recull trobareu un bon nombre de refranys catalans, els podreu comparar amb els seus equivalents en la llengua internacional esperanto i veureu com aquestes petites perles de saviesa tenen una base universal comuna.

Proverboj estas unu el la plej interesaj elmontoj de popola kulturo. Tra ili ni ricevas hodiaŭ la spertojn akumulitajn de antaŭaj generacioj. Iliaj mallongaj kaj trafaj frazoj resumas en malmultaj vortoj la konojn de jarcentoj.

En ĉi tiu kolekto vi trovos grandan nombron da esperantaj proverboj, vi povos ilin kompari kun iliaj ekvivalentoj en la kataluna kaj vi vidos kiel tiuj etaj perloj de saĝeco havas komunan universalan bazon.